

Székesfehérvári Szemle.

DOLGOZATOK

Székesfehérvár és Fejér megye életéből.

1935.

III-IV.

Juhász József:

Adatok a fehérvári bazilikai sírok történetéhez.

Albensis:

A székesfehérvári szőlőhegy multjából.

Dr. Brunner István:

Kőkori telepmaradványok Lovasberényen.

Radnóti Aladár:

Római éremlelet Székesfehérvárról.

Faller Jenő:

Adatok Inota község történetéhez.

Muzeumi értesítő:

MAROSI ARNOLD: Őskőkori szigony Meritő-pusztáról. — Gyűjtés és próbaásatás Kisapostagon. — DORMUTH Á.—MAROSI A. Őskori település Csóron.

Kisebb közlemények:

MAROSI ARNOLD.: Kiotazás Ereszbe. — Hallstatti lelet Magyaralmásról. — Római éremlelet Abáról. — Ősmagyar temető Igaron. — A székesfehérvári honfoglaláskori koponyák kora és típusai. — A Bank-utcai sír állatszonijai. — Újabb Prohászka emlékek a muzeumban. — DORMUTH Á.: Népvándorláskori temető nyomai Csákberény mellett — A várfal alapjának maradványai a muzeum udvarán. — FELJEGYZÉSEK: Elismerés a „Szemlé”-ről. — A muzeum a népvándorlási kiállítás, a lovasberényi kiállítás. — Ismeretlen székesfehérvári operatársnő.

Hivatalos tudósítások:

DORMUTH Á.—MAROSI A.: Muzeumegyesület közgyűlése. — Választmányi ülés.

A FEJÉRMEGYEI ÉS SZÉKESFEHÉRVÁRI MUZEUMEGYESÜLET KIADVÁNYA.
SZÉKESFEHÉRVÁR 1935.

ÁRA 2 P.

SZÉKESFEHÉRVÁRI SZEMLE.

Szerkesztette: **MAROSI ARNOLD**

muzeumi igazgató

és

DORMUTH ÁRPÁD muzeumi titkár.

Kiadásért felelős: **Dr. KEPES JÁNOS**

ügyvezető alelnök.

Bognár utca 3.

Megkezdődnek a székesfehérvári bazilika feltárási munkálatai.

A Muzeumegyesület régi tervei ime valósággá válnak. 1935 december 11-én a székesfehérvári püspökségben tartott értekezleten megjelent bizottság a kérdés minden oldalát alaposan megtárgyalta és megállapodását jegyzőkönyvbe foglalta. A jelen voltak: Shvoy Lajos megyés püspök, Dr. Hóman Bálint vall. és közokt. miniszter, Dr. Gerevich Tibor a Műemlékek Orsz. Bizottságának elnöke, gróf Széchényi Viktor főispán, a Muzeumegyesület elnöke, Dr. Csitáry G. Emil polgármester, vit. dr. Haász Aladár min. tan., a művészeti oszt. vezetője, Marosi Arnold muz. igazgató, Dr. Kepes János ügyvez. aleln., Dr. Say Géza tanügyi tan., Dormuth Árpád muz. titkár, Schmidl Ferenc vár. műszaki tanácsos, megállapodása szerint: 1) A telektulajd. megyéspüsp. és polgármester az ásatásokhoz szükséges területet a tulajdonjog fenntartásával rendelkezésre bocsájtják. A püspökség esetleges kárát az állam teljes egészében megtéríti. 2) Az ásatásokat a Műeml. Orsz. Bizottsága eszközli, amely az ásatásokat kiterjeszti az u. n. Szigeten állott Johannoták templomára, valamint a Boldogasszony téren állott Szent Mihály templomra. 3) Az ásatásokat 1936 tavaszán megindítja, mielőtt az időjárás azt a legkorábban megengedi és a Szent István jubileumra szándékozik befejezni. Az ásatási terület az előkerülő maradványokkal terepileg rendeztetni és parkiroztatni fog. 4) A régebbi ásatások alkalmával előkerült és jelenleg a székesfehérvári püspökségben, a szfvári muzeumban és a Magy. Nemz. Muzeumban őrzött, valamint az ásatások során előkerülő faragványos kövek és egyéb ingó leletek megőrzése céljából az ásatási területhez közel kő-muzeum létesül. A már korábban felvetett királyok galleriája esetleg ennek kapcsán fog megoldást nyerni. — A jegyzőkönyv négy eredeti példányban készült: a Püspökség, Szfvár város, a Szfvári Muzeum és a Műeml. Orsz. Bizottsága részére.

A „Székesfehérvári Szemle“ kiadásához a Muzeumegyesület tagjai közül az I—II. kiadványban jelzettekén kívül adományajkkal hozzájárultak: Pálos Lajos, Márton Jakab, Dr. Kovács Kálmán, Magy. Ált. Hitelbank fiókja, Dr. Hübner András, Radetzky Dezső, Irányi Kamill, Dr. Potyondy Imre, Palotay István, Majláty Lipót, Dr. Takács Sándor, Szfvári Ker. Csarnok, Dr. Kende István, Révész Amadé, Grész Leó, Námesy Medárd, Kunos Gyula, Dr. Hirschler Pál, Rusznyák Lajos (Lovasberény 3 P.) és Zichy Livia Clara grófnő (Adony) 2—2 P-vel.

A Muzeumegyesület tagjainak sorába mindenki felvehető, akit az egyesület titkársága a választmány elé terjeszt. Tagsági díj évi 4 Pengő, intézményeknek, községeknek 12 Pengő. A tagok tagsági igazolványt kapnak, mellyel **mindenkor díjtalanul megtekinthetik a muzeum gyűjteményeit.** Évi 2 Pengő hozzájárulással az Egyesület kiadványát a „Székesfehérvári Szemle“-t kapják, mely a város és megye multjáról, a muzeum külső s belső életéről és az egyesület működéséről nyújt bő felvilágosítást.

Helyreigazítás.

A „Székesfehérvári Szemle“ kiadásához a borítéklapon felüntetett tagokon kívül a következők járultak még adományaikkal hozzá.

Csokonay Zsigmond (Zirc); gr. Eszterházy László (Sárosd); Grimm Rudolf (Martonvásár); Huszár Dezső (Sárbogárd); Dr. Jankó László (Győr); Karl József (Vadkert Veszprém m.) Dr. Kerbolt László (Sárosd); gr. Zichy Aladár (Vajta) 2—2 P.

103. lapon a választmány tagjainak sorából kimaradt: Dr. Jurcsek Béla földbirtokos, országgyűlési képviselő (Rétszilas.)

Sajtóhibák: Boriték lapon (belső oldal) 13. sor kárátt h. kárát.

55. lap 1. sor poniam h. pomam

55. lap 6. sor cotra h. contra

55. l. 6. jegyz. 11 sor eui h. cui

73. lap 28. sor kogy h. hogy

85. l. 2. oszlop 14 sor nagy h. nagyon

*2. kép. Őskőkori csontszigony
Alsómerítő pusztáról.*

ANNO · SALUTIS · 1858 · DIE · 10 · OCTOBRIS
NITRIAE · NATUS
ET · 13 · E · M · IN · HAC · SACRA · AEDE · BAPTISATUS · EST
OTTACARUS · RUDOLPHUS · PROHÁSZKA
TARDIUS · EPPUS · ALBAREGALENSIS

CUIUS · MEMORIAM · FASTES · ECCLESIAE
AETERNAM · REFERENT
VIRTUTE · VIXIT!
MEMORIA · VIVIT!
GLORIA · VIVET!

1. kép. Prohászka Ottokár emléktáblája Nyitrán,
abban a kápolnában, ahol keresztelték.

Adatok a fehérvári bazilikai sírok történetéhez.

AMIDŐN egyrészt a keresztény magyar állam megalapítója, Sz. István első magyar király halálának kilenc századik évfordulója közeledik, másrészt mivel az ő világhírű fehérvári bazilikájának az alapjait ismét fel fogják tární, időszerűnek tartjuk azoknak az emlékeknek felkutatását és napfényre hozását, amelyek a nagy király eme fényes alkotására vonatkoznak. Ez a megfontolás késztetett bennünket arra, hogy a hajdani fehérvári nagytemplom multját érintő szétszórt és eddig figyelemre nem méltatott adatokat összegyűjtsük és itt közreadjuk.

Adataink első csoportja Sz. Imre herceg sírjára és ereklyéire vonatkozik. A városunkban különösen nagy tiszteletben részesült Arpádházi szentünk sírját némileg megvilágítja az az egyezségokmány, amelyet a Vethésy Albert veszprémi püspök és Sály Péter fehérvári örkanonok között folyó per befejezésekepen adott ki Báthory István országbíró 1479-ben. Mivel a kiadatlan oklevél máskülönben is megyénkre vonatkozik leghelyesebbnek tartjuk szóról-szóra közölni. Az oklevél így szól:

»Nos Comes Stephanus de Bathor Judex Curie Serenissimi Principis Domini Matthie Dei gratia Regis Hungarie, Bohemie, Dalmatie, Croatie etc. Memorie commendamus tenore presentium significantes quibus expedit universis. Quod Reverendus in Christo Pater Dominus Albertus Episcopus Ecclesie Vesprimiensis locique eiusdem Comes perpetuus etc. ab una parte vero ex altera honorabilis Magister Petrus Desary Custos Ecclesie Albensis coram Nobis personaliter constituti sunt confessi et retulerunt in hunc modum. Quod scilicet occasione et pretextu Aque Urhidavize vocate, ac clausure seu pontis in eadem Aqua existentis necnon tributí eiusdem in Villa Episcopali Urhida vocata exigí soliti in Comitatu Albensi existentis, diuturne lites, et controversionis materie in Curia Regia inter ipsos, ac ipsorum predecesores mote et suscitata fuerint, idemque Dominus Albertus Episcopus contra ipsum Magistrum Petrum Custodem in pluribus

Iudiciorum oneribus et gravaminibus ac Marcarum solutionibus convictus fuerit et aggravatus. Tandem ipsi matura deliberatione inter se prehabita finem litibus premissis volentes imponere, per ordinativam compositionem nonnullorum Prelatorum et Nobilium virorum partes inter easdem pro pace laborantium taliter inter se concordant, sicut imo concordarunt coram Nobis eo modo. Quod directa medietas eiusdem Aque Corporalis Urhidavize simul cum pleno et integro ponte seu clausura, necnon tributo eiusdem, ac singulis proventibus et obventionibus eorundem, absque ulteriori litigionario processu, et contradictione prefati Petri Custodis et suorum sucesorum Eidem Domino Alberto Episcopo et Ecclesie sue prenotate iure perpetuo et irrevocabiliter. Altera vero recta Medietas ejusdem Aque Urhidavize a parte possessionis Custodialis Penthele adjacenda, quam tempore annotati Domini Alberti Episcopi et suorum predecessorum dictus Magister Petrus Custos possedisset, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, eidem Petro Custodi ac Ville sue custodiali Penthele predictae similiter in perpetuum remanere debeat. Ordinum est denique quod si partes prescripte in terra Custodiali Molendinum construere et edificare voluerint extunc eedem partes huiusmodi Molendinum communi expensa Partium edificari et construi facerent, quorum medietas consimiliter ipsi Domino Alberto Episcopo, altera vero medietas consimiliter eorundem eidem Petro Custodi cedere et devenire debeat. Populique et Iobagiones dicti Petri Custodis in villis Penthele predicta et Saag vocatis pro tempore commorantes repleturas seu aggeres dicte clausure et pontis more solito facere teneantur et sint obligati: Et quod ipsi Iobagiones memorati Petri Custodis in dictis possessionibus existentes tam in eundo, quam in redeundo personis, curribus, Animalibus semper sine solutione Tributi abire permittantur; voluerunt nihilominus partes quin certi Iobagiones dicti Petri Custodis in Villa Penthele commorantes in promonthorio possessionis dicti Domini Episcopi Urhida predictae vineas plantatas habere dignoscuntur. Ob hoc ipse Dominus Albertus Episcopus Nonas vinorum dictorum Iobagionum sepedicti Petri Custodis in eadem Penthele commorantium in perpetuum remisisset et relaxasset, imo remisit et relaxavit, coram Nobis, idemque decimas vinorum duntaxat eidem Domino Episcopo persolvere teneantur. Quandoque vina fruges et blada decimalia, necnon muneralia foena, ligna et cetera victualia de partibus Zaladiensibus et Simigiensibus, que etiam aliis quibuscunque locis per prescriptam pontem per currus ipsius Petri Custodis et Iobagionum suorum sive aliorum quorumcunque pro sustentatione curie sue duntaxat In Albam Regalem deducuntur et deferuntur vel abhinc in alias partes addu-

cuntur, toties quoties necesse fuerit, et opportunum a latoribus ac portitoribus et conductoribus eorundem, sed etiam a Cursoribus literas vel legationes deferentibus in facto dicti Petri Custodis precedentibus tam in eundo quam in redeundo sicuti hactenus ibidem nullum Tributum exactum est sic et in posterum ac in perpetuum nullum ibidem Tributum super eosdem exigi possit et valeat. Insuper idem Petrus Custos universos litigiosos processus necnon omnes et singulas literas Adjudicatorias, et causales quaslibet, contra prefatum Dominum Episcopum et predecessores suos ratione et pretextu premissorum per ipsum Petrum Custodem et suos predecessores in Curia Regia reportatas et extractas sub quacunque forma verborum emanatas, vanas, cassas, mortuas, ipsumque Dominum Albertum Episcopum et predecessores suos et super illis quingentis Marcis puri auri duplatis et aliis Iudiciorum oneribus per Dominum ipsum Episcopum eidem Petro Custodi persolvere et deponere debentibus: quietum et expeditam ac per omnia satis factum reddidisset et commisisset, imo reddidit et commisit Nostro in Conspectu: e converso autem idem Dominus Albertus Episcopus in recompensam omnium premissorum ac depositionis cause prenotate necnon satisfactionis prescriptarum quingentarum Marcarum ac trium Marcarum puri Auri duplatarum Marcam quamlibet singulas septuaginta duos Florenos aureos faciendo Totalem medietatem possessionis sue Saag vocate in dicto Comitatu Albensi existentis simul cum predio Zeuzd vocato ac Patronatu Ecelesie nec non decimis et nonis, vinorum, frugum bladarum, aquilorum et edorum. Item terris arabilibus, cultis et incultis fodinis lapidum, agris pratis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthoriis, Aquis Piscinis, Aquarumque decursibus, Molendinis et locis Molendinorum, et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinentiarum ejusdem integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, sub suis veris metis et antiquis limitibus, existentibus hactenus tenta sint et possessa eidem Petro Custodi et per consequens Altari Assumptionis Beate Marie Virginis et sancti Petri Apostoli ad vincula expositioni Sepulchri Sancti Emerici fundato per ipsum Petrum Custodem de novo erecto Custodie Albensi subjecto dedisset, donasset et contulisset, imo dedit, donavit et contulit, coram nobis jure perpetuo et irrevocabiliter possidenda, tenenda, pariter et habenda, assumendo nihilominus idem Dominus Albertus Episcopus prefatum Petrum Custodem et Rectorem dicti Altaris in Dominio dicte medietatis possessionis Saag ac utilitatum et pertinentiarum ejusdem contra quoslibet Actores et Causidicos, intra et extra Iudicium conservare et expedire propriis suis laboribus et expensis teneatur. Harumstrarum quibus sigillum Nostrum

Authenticum apprensum vigore et Testimonio literarum mediante. Datum Bude Feria quinta proxima ante Dominicam Ramis Palmarum. Anno Domini Millesimo quadringentesimo septuagesimo nono.«¹⁾

Az idézett oklevélből tehát kitűnik, hogy Szt. Imre herceg sírboltját a bazilikának azon a részén kell keresnünk, ahol a Szűz Mária és Szt. Péter tiszteletére szentelt oltár állott. Azt tudjuk, hogy Szt. László, Szt. István kánonizációja után, az új szentnek oltárt építtetett. Ugyanez történhetett Szt. Imrével is, akinek hamvai fölé régi keresztény szokás szerint általunk ismeretlen időben szintén oltárt emeltek. Az oltárról már a XIV. századból is van tudósításunk, a közölt oklevél pedig arról értesít bennünket, hogy azt Sály Péter őrkanonok, — a XV. sz. közepén megújította és javadalmi közé megszerezte Ság falu felét és Szőzd pusztát. Különbön pedig gondozása az őrkanonok tisztséghez tartozott.

Szt Imre sírjának közelebbi meghatározására szolgálhat az az adat, amely szerint a Mohácsnál tragikus véget ért II. Lajos király tetemeit szentünk és II. Ulászló nyugvóhelye közé tették.³⁾ Ezt annál fontosabbnak tartjuk megemlíteni, mert Henszlmann annak idején II. Lajos sírját nem tudta elhelyezni.

Szt. Imre herceg hamvait azonban a törökök uralma már nem találta Fehérvárott. Ismeretes, miként igyekeztek a magyarországi káptalanok és kolostorok kincseiket és ereklyéiket a közelgő veszedelem elől biztosabb, védettebb helyre menteni. Sajnos a megmentett értékek legnagyobb része mégis csak elpusztult történetünk ama zürzavaros évszázadában, amelyet a török hódoltság korának szoktunk nevezni. Elég hivatkoznunk e helyütt az óbudai és a nagyváradai káptalanok szerelvényeinek sorsára. Ezekéhez hasonló sors érhet a fehérvári egyház kincseit is, amelyeknek egy része Pozsonyba került. A másik része pedig Szt. Imre és Szt. István ereklyével együtt, — amint János király sok mindenről fecsegő káplánjának, Szeréminek, emlékiratában olvassuk, — 1527-ben került el innen, amikor Zápolyai I. Ferdinánd elől a Felvidéken át Lengyelországba menekült. Szerémi a menekülés elbeszélésénél megemlíti, hogy a király magával vitte a fehérvári templom értékesebb holmijait, amelyeket a káptalan négy kanonokja kísért. Az elvittek között voltak Szt. Imre és Szt. István ereklyéi. Szt. Imréé egy ezüst ládikában. Mindezeket Tokajon társzekerre rakták, de hogy további sorsuk mi lett, az krónikásunk zavaros előadásából ki nem tűnik. Az bizonyos, hogy a fehérvári templom szerelvényeinek 1600. évi lajstromtörvédekében a Szerémi által felsorolt dolgok már nem fordulnak elő.³⁾

Következő adataink nem királyi sírboltra, hanem egy gazdag és előkelő főur temetkező-helyére vonatkoznak. Tudjuk, hogy

királyi engedéllyel mások is temetkezhettek a bazilika területén. Így kapott engedélyt a bazilikában való temetkezésre Zsigmond királytól a firenzei származású Scolari Fülöp, vagy amint nálunk nevezték: Ozorai Pipó, temesi ispán, a király kedvence és korának különösen nevezetes egyénisége. Ő a templom egyik roskadozó tornyát építtette újjá és annak alsó részét képezte ki a maga és felesége számára temetkező-kápolnává, amelyet azután Szt. Fülöp és Jakab apostolok, valamint Szt. László király tiszteletére szenteltetett.⁴⁾

A kápolnát forrásaink igen díszesnek mondják, amit valószínűvé is tesznek Scolarinak olasz származása, valamint további kapcsolatai szülőföldjével és hazája művészetével. Annyit tudunk, hogy az ő meghívására jött Magyarországra 1426-ban és festette ki Scolari építményeit Masolino da Panicale, akinek művészete átmenetet képez a trecento festészetéből a quattrocentoéba. Állítólag ő festette a fehérvári bazilika Scolari-kápolnájának freskóit is.⁵⁾

Maga a síremlék márványból készült és közvetlenül az oltár mellett nyert elhelyezést. Scolari Fülöp 1426. dec. 27-én halt meg Lippán, ahonnan tetemeit Fehérvára hozták és itt temették el az említett kápolnában Zsigmond király és az egész udvar jelenlétében. Síremlékére a következő felirat volt vésvé:

SEPVLCRVM EGREGII ET MAGNIFICI DOMINI FILIPPI
DE SCOLARIBVS DE FLORENCIA, COMITIS THEMESVA-
RIENSIS ET OZORE, QVI OBIIT ANNO DOMINI
MCCCCXXVI. DIE XXVII. MENSIS DECEMBRIS⁶⁾

Ozorai Pipó sírkápolnája helyének közelebbi meghatározását találjuk a nevezett főúrnak egy 1425-ben kelt adománylevelében. Ebben ugyanis az áll, hogy Ozorai Pipó a bazilika ama saroktornyát renováltatta „amely a prépostlak mellett nyugatról feküdt.”⁷⁾ Tehát valahol a Városháztérre eső bazilika területen kell keresnünk. Ezt látszik bizonyítani az a tudósítás is, amelyet a „Hazai Tudósítások” 1806. évfolyamában olvasunk: (a fehérvári templom) „éjszaki tornya, mellyből Domokos prépost magát a németek ellen védelmezte, a mostani barátok-temploma Sanctuariuma táján esett, és a benne való kápolna még 1740 ben is fennállott.”⁸⁾

Az Ozori Pipó-féle sírkápolna helyét pontosan csak akkor tudjuk megállapítani, ha kétségtelen dokumentumokkal sikerül eldönteni, vajjon a régi prépostsági ház a bazilikától északra, vagy délre épült? Ezt megállapítanunk annál is inkább szükséges volna, mert — mint tudjuk, — a prépostlak alatt valamiféle sír-

bolt létezett, amelyet a szemtanú Jankovics Miklós őskeresztény katakombának tartott. Hogy ez a sírbolt valóban létezett, egy régebbi adattal is bizonyíthatjuk. Amikor ugyanis 1526 okt. közepén Sárly Ferenc győri várparancsnok és Czettricz Ulrik a szerencsétlensorsú II. Lajos király holttestével Mohácsról Fehérvárra érkeztek és a papság, a városi tanács, valamint nagy néptömeg kíséretével a városba bevonultak, a szurkos fakoporsóba zárt tetemeket egyenlőre a prépostság alatt lévő sírboltba helyezték. Itt a város bírása előtt a koporsót még egyszer felnyitották s miután a holttestben ő is felismerte néhai királyának földi maradványait, a koporsót ismét lezárták és Horváth Márton őrizetére bízták.⁹⁾

Végül megemlíttük királyainknak azt a szokását, hogy nevezetesebb hadvezéreiket, akik hősi halálukkal pecsételték meg hazájukhoz és királyukhoz való hűségüket, kegyeletből a fehérvári bazilikában temették el. Két ilyen esetről tudunk. Az egyik Nagy Lajos alatt történt, aki 1345-ben a hírhedt zárai harcokban elesett Serényi Andrásnak biztosított végső nyugalóhelyet a királyok fehérvári temetőjében. Serényi András sírköve a XVIII. sz. folyamán előkerült Fehérvárott, holléte azonban ma már ismeretlen. Felirata, amelyet Cordines kéziratai őriztek meg számunkra következőképen hangzott:

„D. F. O. M. HOC JACET IN TUMULO CLARA DE STIRPE
SERÉNYI ANDREAS BELLIDUX NON SINE LAUDE PERENNI;
QVI PATRIAE AD JADRAM CECIDIT SUBLATUS AMORE;
REX LUDOVICUS EUM DIGNO HIC TUMULAVIT HONORE;
ANNO MCCCXLV.“¹⁰⁾

Ehhez hasonló eset emléke maradt ránk Mátyás király idejéből. Ő a fehérvári bazilikában a fekete sereg egyik híres kapitányát, a sziléziai nemes származású Hagek Ferencet temettette el, aki 1464. nov. 9-én Sabác ostrománál halt hősi halált.¹¹⁾

Juhász József.

1) Újabbkori másolata a M. Orsz. Levéltárban: Kancelláriai oszt. Hung. 29-cs.

2) Jászay P.: A magy. nemzet napjai a mohácsi vész után. Pest, 1846. 153. l.

3) „Et ibi relinquimus reliquias Sancti Emerici ducis in teca argentea;

et Sancti Stephani reliquiam Regis patris pailum, caput, sceptrum poniam auream consecratam. Sicut decebat Hungarorum ad consecrandum Regem cuncta cerimonia ibi cum Rege erant, et canonici quatuor erant de Alba-Regalia juxta reliquias Et cum Im Tocay pervenerunt, omnes ad tharzekei ordinaverant. Et vna vrna erat valde preciosa de puro auro fulgido; et alia vasa, que reliqua erat de auctoribus censuum ecclesiarum, qui contra Cesarem Turcarum cruces et calices extirpauerant de ecclesiis.“ **G. Sirmiensi** Epist. de perdicione R. Hungarorum Pest, 1857. 179. [*Mon. Hung. Hist. Script. I.*] — A fehérvári egyház szerelvényei lajstromának töredéke 1600. V. 18-ról. **Magyar Sion. I.** (1863.) 711. Első helyen Szt. László király fejereklyéjét említi a lajstrom.

⁴⁾ **Károly J.**: Fejér-vm. tört. II. 81.

⁵⁾ **Ipolyi A.**: A magyar műtörténeti emlékek tanulmánya. **Századok. XII.** (1878.), 8, 50. l. — **Ébner**: Művészeti lexikon. 482. l.

⁶⁾ **Sagredo**: Nota apologetica intorno a Pippo Spanno. [*Archivio Strotico. IV.* (1843.) 162. l.]: „Mori lo Spano in Lipa e fu sepolto non gia in Buda, ma in Alba Reale, dovero la capella è fatta die nuovo per suo sepolto.“ — **Pozzi (Poggio) J.**: Vita die messer Filippo Scolari cittadino Fiorentino etc. [*Archivio Storico i. h. 184. l.*]: „La qual cosa (Pipó halálát) come lo Imperadore, che era a Vienna, sentí; et ipso facto, con vvste brune con tutti li suoi vestito, qvivi ne venne. Il corpo ad Alba Reale portato seguitando lui con tutti li suoi, e l'onoranze degnamente fatte, il sePELLI; ed una capella degna edificio, allato a quella nella quale i Re d'Ungheria dicono essere sepolti.“ — A síratra: **Mellino Dominico**: Vita del famosissimo e chiarissimo Filippo Scolari gentiluomo Fiorentino... Florenc. 1570. 64. l.: „Nel eui sepolcro fatto di marmo e porto apprè dell' altare din detta capella, si leggeva in fino a che cotal città di Alba Reale vene sotto l'imperio de Turchi l'anno 1543. questa iscrizione latina...“ etc. — Idézve: **Magyar Akadémiai Értesítő** 1859-ről. **Nyelv- és széptud. stb. osztály.** 231. l.

⁷⁾ „quandam mediam turrim in acie seu cornu. dicte collegiate Ecclesie Sancte Marie Virginis penes curiam Prepositalem ab occidente existentem.“ — **Henszlmann**: A székesfehérvári ásatások eredménye. Pest, 1864. 11.

⁸⁾ **Hazai Tudósítások**: 1806. 234. l.

⁹⁾ Dum ante Albam Regiam appulimus praecurrit Czétricz, et haec ipsa Iudici Civitatis, aliisque ordinibus declaravit, illi ut decuit, cum omni Clero, et populo, magna cum processione, civitate progressi, regi funeri obviam venerunt. Demum corpus Majestatis suae in civitatem induximus, et in domo Praepositurae Albensis in qvadam testudine deposuimus: Aperto tumulo regium corpus Iudici Civitatis ostendimus cognovit et ipse suum Dominum: mox oclusimus, ac Martino Horváth custodiendum reliquimus.“ — **Sárfy** tudósítása **Brodarics** váci püspökhöz: **Pray**: **Annales. IV.** 121–122.

¹⁰⁾ **St. Katona**: **Historia Critica IX.** 389.

¹¹⁾ „Amisit in ea expeditione Franciscum Hagecum ducem magnae virtutis. eum in Alba regali splendido funere extulit.“ — **Joach. Cureus. Gentilis Silesiae Annales. Witebergae, 1571.** 195. l. — **L. még**: **N. Pol**: **Jahrbücher der Stadt Breslau. Breslau, 1815. II.** 111. és **Tóth Z.**: **Mátyás kir.** idegen zsoldos serege. **Bpest, 1924.**

A székesfehérvári szőlőhegy multjából.

OKMÁNYOK, tapasztalati tények és hagyományok tanuskodnak a székesfehérvári szőlőhegy több százados multjáról; a vonatkozó adatokból néhány szemelvényt óhajtunk nyújtani e helyen az érdeklődőknek.

A kezünkbe került legrégebb adat az 1285. évből származik, amely szerint IV. László a magban szakadt Baltin fia Jordán, fehérvári polgár, fehérvári birtokát, házát Aparésze nevű szőlőjét és somogyi összes birtokait a Csák nembeli Ugod fia Demeter bánnak adományozza.¹⁾ Későbbi adatunk szerint egy 1298. évben lefolytatott határjárási per tesz említést a fehérvári Nova Villa határában fekvő szőlőkről, egyik helyi történetíró szerint a Nova Villa fekvése az Égettvárosnak felelne meg, amely alatt pedig a mai Széchényi utcát érti.²⁾

Vánosy Lőrinc harmincados pedig az e területhez közel levő Kuruczhegyet, az elpusztult helyek között említi.³⁾ A Kuruczhegy, vagy Kurucdomb a mai Órhalomnak felel meg, amelyet a városi hatóság felparcellázott és magánosoknak adott el, s itt ma is találunk szőlőket.

Az 1485-ben kelt és I. Lipót által 1693-ban átírt oklevél kiadásából következtetve bortermelés volt Székesfehérváron, miért is a 15-ik században már szükségessé vált az itt termelt borok védelméről és az idegen borok kiszorításáról rendelkezni, borbeviteli egyezmény alakjában; az egyezmény eléggé ismeretes és az egyházi testületek és a városi hatóságok között létesített, s ennek értelmében az egyház presbiterei a saját szőlőikben termelt boraikat bevihetik ugyan a városba, de az általuk vásárolt idegen borokat nem; szabályozták ekkor a zsellérek borbeviteli viszonyait is és pedig oly formán, hogy a saját házzal nem bíró zsellérek is csupán a szőlőikben termelt boraikat vihetik be, de a vásárolt borok bevitelét nekik is megtiltották.⁴⁾

A 17-ik században épült a székesfehérvári szőlőhegyen Hadsi Musztafa török pasa nyaralója, amelynek romjaiból 1756-ban a jezsuiták a mai püspöki szőlő hajlékát építették fel: egyik történetkutatónk szerint az 1660—1666. közötti években Magyarországon járt Evlija Cselebi említést is tesz Hadsi Musztafának erről az építkezéséről.⁵⁾

A 18-ik században a szőlőhegy intézményes adminisztrálásáról van már szó. Klössl Pál külső tanácsstagot és Siarto Miklós

fertálmestert a belső tanács és a választott polgárság borbiztosokul alkalmazza és részükre utasítást is adnak. Az 1716. évi május 17-én kelt instrukciójuk értelmében⁶⁾ a borbiztosok kötelesek ősszel a szőlőhegyen elfogadható olcsó áron borokat vásárolni a város részére és azokat a város pincéjébe beszállíttatni, hogy ekként a városnak módjában legyen a közönségnek a hatósági kimérések alkalmával jó minőségű borral ellátása. A városi kiváltságlevél alapján ugyanis a városi hatóság évnegyedenként 14 napon át az u. n. kántorbor mérésére volt feljogosítva,⁷⁾ amikor más nem mérhetett bort a közönség részére. E kimérésekhez szükséges személyzetet a borbiztosok vették fel, s mind a bevételekről, mind a kiadásokról tartoztak számot adni a város kamarásának; általában a kamarás ellenőrizte a borbiztosokat tevékenységük minden részében. A borpince kulcsát az instrukció értelmében a borbiztosok őrizték, de a kamarásnak előzetesen tett bejelentés nélkül mégsem mehettek be a város borpincéjébe.

Azonban a városi hatóság idegenből vett borokat is tartott, mert az 1717-ben kelt *Submissa Replica*⁸⁾ felemlíti, hogy a város kénytelen volt drága pénzen a szomszédos helységekből borokat vásárolni. Hogy ennek a ténynek indokát megtaláljuk, olvassuk át az 1690-ből származó és legfelsőbb helyre küldött városi feliratnak a szőlőhegyre vonatkozó részét,⁹⁾ amely szerint az kevés és rossz minőségű bort terem.

Magánosoknak mindazonáltal elkobzás terhe alatt tiltották állandóan a vidéki borok behozását, ha a behozatal a városbiró tudta nélkül történt.¹⁰⁾

Az 1731. évi június 15-én tartott belső tanács ülés Schlosser Ádám városbiró elnökletével szőlőhegyi szabályzatot alkotott, amelyet „*Bergl-Regl.*“ — „*Berg-Rechts puncten*“ címen ismerünk.¹¹⁾ Ennek tartalma a következő: Mi N. N. Székesfehérvár szab. kir. város birája és tanácsa ezeket a szabályokat jóknak és hasznosaknak találtuk, hogy amint a szabad városok szőlőhegyeikre nézve a szokásos hegyi jogot bevezetni és megtartani szokták, azonképen az itt következő hegyi jogi pontokat mi is megerősítjük és azok bevezetését az erre rendelt hegymestereknek kötelességükké tesszük és rangra és állapotra tekintet nélkül minden hatóságunk alá tartozót kötelezünk és komolyan intünk, hogy az alábbi hegyi szabályokat pontosan tartsák be és magukat azokhoz visszavonhatatlanul alkalmazzák.

Először: senki se merészeljen a szőlőhegyen szitkozódni, káromkodni, még kevésbbé veszekedni és verekedni, vagy egyik a másiknak a legkisebb kárt is okozni, vagy másnak a kár okozásra alkalmat adni, vagy ezt megengedni, hanem mindenki idejében fogjon munkához és napi munkáját illendően végezze el.

Másodsor: tavaszi munka közben nincsen megengedve az

uzsonnázás egészen Szent György napjáig, mert a nap nagyon rövid, ettől kezdve Szent Mihály napjáig a szőlőhegyen filos szombat délután dolgozni és akit a hegymesterek rajta érnek, az a főhegymester által egyházi büntetés alá vonatik.

Harmadszor: meg van tiltva minden időben az állatoknak a szőlőhegyen való legeltetése.

Negyedszer: senkise temesse be, vagy kapálja fel másnak a dülő utját, se a barázdáját ne rongálja meg, 4 forint büntetés terhe alatt, különben is, ha valakinek erre vonatkozólag sérelme lenne, ezt az erre rendelt hegymesterekkel intézze el, s az útát azokkal jelöltesse ki; akiknek pedig a szőlőjük a hegy szélén van, azokat a hegymesterek arra utasíthatják, hogy a szomszédok segítségével árkokat huzzanak, olyformán, hogy ezáltal egyik a másiknak kárt ne okozzon, ellenben az, aki az árkával felületesség folytán kárt okoz, annak kötelessége a hibát jóvátenni.

Ötödször: a hegymesterek hetenként legalább egyszer tartoznak az egész szőlőhegyen a napszámosok és vincellérek munkáját lelkiismeretesen megszemlélni és ahol haszontalan és káros munkát találnak, azt a helyet kereszttel megjelölni és azokat, akik haszontalan munkát végeznek, 25 dénárra büntetni kötelesek; ha egyik-másik munkás a letüzött keresztet kitorí és eltávolítja, azokat az első izben duplájára büntessék és ha valamelyikük ismételten meg merészeli tenni, azt mint makacs bűntevőt jelentsék fel a tekintetes tanácsnál, amely azután azt hatósági úton jól megbünteti. Attól a vincellértől, aki még esküt nem tett, ha vincellér akar maradni, a hegymester vegye ki a szokásos esküt.

Hatodszor: a hegymesterek kötelessége a szőlőhegyen előforduló károkra pontosan ügyelni és ha ilyenek előfordulnának, azok általuk megszemlélendők és felbecsülendők; de ha ők távol lennének, a károk pedig halasztást nem tűrnének, akkor azok más érdemes polgárok által is megszemlélhetők és felbecsülhetők; de ha valamelyik hegymester esetleg a város területén feltalálható, akkor a kár legalább az egyik által becsültessek fel.

Hetedszer: felhatalmaztatnak a hegymesterek, hogy időnként alkalmas és jó hegyőrökről gondoskodjanak, azokat mutassák be a főhegymesternek és az ő rendelkezései szerint kell őket a szőlőhegyen bevezetni és eskütételük után közöttük a szőlőhegyet felosztani; utánuk kell nézniök több izben, hogy miként viselik magukat és ha közöttük alkalmatlan találatnék, azt el kell bocsátani és helyébe más állítandó, ha az örök felületessége folytán a madarak a szőlőhegyen kárt okoznának, a kárt az örök által kell megtéríttetni.

Nyolcadszor: szorgalmassan ügyeljenek a hegymesterek arra, hogy titokban senki a szőlőjét egészben, vagy részben el ne adja, el ne cserélje és barátok egymás között szőlőjüket fel ne osszák,

azért a hegyesterek ismerni kötelesek azt, hogy kinek-kinek melyik és mily nagyságú a szőlője, sőt inkább jogi és hatalmi segítséget nyújtandó a tulajdonosoknak.

Kilencedszer: ha valaki szőlőjét eladja, elcseréli, vagy ha barátok szőlőjüket egymás között felosztják és ha ezt nem hozzák a hegyesterek tudomására és a hegyesterek erről másoktól vesznek tudomást, ezt a tulajdonos jelenlétében a telekkönyvbe a szokásos módon jegyeztessék be, azután a mulasztót minden mentesség nélkül 4 forintra büntessék meg.

Tizedszer: ha a szőlőhegyen kártevő állatot találnak és ott lenne a csősz is, vagy ha a csőszet nem találnak ott és arról a körülményről határozottan meggyőződnek, hogy az állat szándékoságból és ki által hajtattott, vagy engedtetett oda, az ilyen egyént 4 forintra büntessék meg, de ha az állat csupán vigyázatlanságból került volna oda, akkor minden állat után 5 dénár hajtópénzt kell szedni és ha az állat kárt tett, azt is meg kell becsültetni és a kárösszeget a becsükltséggel együtt kell beszedni. (ha a kár nagy volna.)

Tizenegyedszer: ha valaki a szőlőhegyen veszekedik, civakodik, vagy bárkit a legcsekélyebb mérvben is megver, annak büntetése 4 forint legyen; ha pedig egyik a másikat véresre verné, vagy valakire paráznaságot bizonyítanak, az ilyenek 12 forintra büntetessenek meg, amely összeg harmadrésze a hegyestereké, a többi pedig a tekintetes városi hatóságot illeti; a büntetés kiszabására a hegyestereknek a főhegymester beleegyezésével van joguk, ha valaki ellenszegülne a hegymesternek és rá kezét emelne, az ilyen minden további nélkül 12 forint büntetés alá esik.

Tizenkettedszer: ha egyik vagy másik tulajdonos szőlőjét egy éven át megmunkálatlanul, pusztán hagyja, a hegyestereknek jogukban áll azt másnak átadni, mindazáltal ha a pusztán hagyott rész nagy, szükséges, hogy az átadás a városi hatóságnak, ha kicsiny, akkor a főhegymesternek tudomására hozassék.

Tizenharmadszor: ha a szőlőhegyen a szomszédok között villongás és egyenetlenség támad az úton és a barázdán álló gyümölcsfák miatt, az ilyesmit a hegyesterek akként intézzék el, hogy a gyümölcs azé legyen, akinek az a telkére esik.

Tizennegyedszer: aki a hegyesterek által az utasítás alapján kiszabott büntetésnek ellenszegül, annak büntetése a tanácsszolga által ennek szokásos járandóságával együtt azonnal szedessék be.

Tizenötödször: ha kárt szemlélnék és becsülnék meg, azt addig meg ne állapítsák, amíg a szokásos taksájukat meg nem kapták.

Tizenhatodszor: ha a hegyesterek kárt szemlélni és meg-

becsülni mennek és ha a kár nem nagy, díjazásuk 40 dénár, ha ketten mennek, szintén ugyanennyi a díjazásuk és annak kell megfizetnie, aki a kárt okozta.

Tizenhetedszer: ha valaki szőlőt ad el, cserél, vagy eldarabol, azt tartozik bejelenteni a hegyestereknek, (amint már a 9. pontban jeleztetett) 25 forintra értékelt szőlő után ilyen esetben 12 garas fizetendő, 25 forinton felüli után pedig 24 garast tartoznak fizetni, az első esetben ebből 2 garas, a másodikban pedig 4 garas illeti a telekkönyvnek vezetőjét, a többi pedig a fő- és alhegyestereket illeti; mind az eladó, mind a vevő minden forint után egy krajcárt köteles lefizetni a telekkönyvi hivatalnál.

Tizennyolcadszor: ha valaki szőlőjét eladás, vagy bármely más okból megbecsülteti, a hegyestereknek 40 dénárt köteles fizetni.

Tizenkilencedszer: a szokásos bortized megfizetése alul (a hegyesterek) felmentetnek.

Huszadszor: szüret előtt 3 nappal szüretelhetnek vincellérjeikkel együtt. (a hegyesterek).

Huszonegyedszer: a tized beszedésére egyikük mindig köteles elmenni, amikor 25 dénár napidíjat kapnak.

A hegyesterek a belső tanács előtt tették le a hivatalos esküt, ez kétségtelen Winter Gáspár eskütételének feljegyzéséből.¹²⁾

A szőlők felmérésének szükségessége még 1728-ban szóba került¹³⁾ ugyan, de csak tiz évvel később történik ez ügyben érdemleges intézkedés, amikor a belső tanács megbízza Nagy János szenátort és Redel Ferenc aljegyzőt, hogy a kerülőket vegyék maguk mellé és végezzék el segítségükkel a felmérést.¹⁴⁾ A felmérés megtörténtével pedig felhívták Schinigin József telekkönyvvezetőt, hogy a szőlőkről készítsen telekkönyvet és a felmért szőlőknek minden oktálya után 2 dénár taksát vessen ki a tulajdonosokra.¹⁵⁾

A szőlők és pincék őrzésére négy hegyőrt alkalmaztak, részükre hajlékot építettek és felosztották közöttük a szőlőhegyet négy őrzési kerületre.¹⁶⁾

A szőlőhegyi telekkönyvet nem ismerjük ugyan, de a 19-ik században készült Wüstringer-féle birtokkönyv adatai szerint is azt keresték a szőlők területénél, hogy azok hány kapásak, e szerint pl. tiz kapás volt az a szőlő, amelynek egyszeri megkapálásához tiz embernek egy napi munkája volt szükséges; tizedszedéskor pedig azt vette figyelembe a városi hatóság, hogy a bortermés hány urnára rugott.¹⁷⁾

A bor árát a belső tanács állapította meg; 1740-ben, pl. egy itce bor árát 5 dénárban szabták meg.¹⁸⁾ Egy akó bor ára pedig 2 forint körül váltakozott.

A napszamosok bérének megállapítására 1714-ből van ada-

tunk, e szerint kapálásért férfi napszamosnak 5 garast, nőnek 4 garast kellett fizetni, metszésért 5 garas, kötözésért pedig 3 garas járt, külömbség nélkül.¹⁹⁾

A szőlőhegyi munka védelméről is gondoskodás történt a belső tanács jegyzőkönyve szerint, amelyben olvassuk: ne tűrjék, hogy munkanapon ne dolgozzanak.²⁰⁾

A szüret idején a hivatalokban sem dolgoztak és mind a tanácsuléseket, mind a törvénykezést egy hónapi időre függesztették.²¹⁾

A szüret határidejét akként állapította meg a hatóság, hogy pl. a Magas-hegyen (Öreghegy) és Ráchegyen ugyanazon napra tették a szüretet, az Alsó-hegyen (Turózsák) pedig két nappal későbbi időre.²²⁾

Az összes szőlőmunkák elvégzése után a szabad járás-kelést korlátozták a szőlőhegyi utakon és csupán a szüretelés engedélyezése után szünt meg a korlátozás. Olvassuk az egyik jegyzőkönyvben: elhatároztatott, hogy szeptember 30-án a szőlőhegyet megnyitják és a szüretelés mindenkinek megengedtetik.²³⁾

Szüretelés előtt minden szőlős gazdának szüreti cédulát kellett váltani a városházán, megszabott taksa ellenében, amely előttünk ismeretlen.

Megállapították a szüretnél alkalmazott munkások napibéréit is, a szüretelők 15 dénár bért kaptak, a puttonyvivők 25 dénárt, a préselők élelem nélkül 35 dénárt, élelemmel pedig 25 dénárt.²⁴⁾ A munkabéreket később megváltoztatja a belső tanács, a szüretelők részére 8 dénárt, a puttonyosoknak 20 dénárt, a préselőknek élelem nélkül 30 dénárt, élelemmel pedig 20 dénárt szab meg.²⁵⁾

A szőlőhegyen a bormérést megtiltották; Balogh Gergely polgárnak ilyen értelmű kérelmét sem honorálta ezért a belső tanács, kijelentve, hogy a bormérést a szőlőhegyen, mint szokatlan és gyakorlatban sem levő dolgot, nem engedélyezi.²⁶⁾

A hódoltság utáni évek adataiban a szőlőhegy következő részeiről van szó: a Magashegyről, Alsóhegyről és a Ráchegyről: jóval később történik csak említés a Gugásvölgyről, vagy Pestis-pincéről, amikor Zerényi András eladja ottani pincéjét 1779-ben Lakatos Józsefnek 55 forintért és erről fassiót tesz a belső tanács előtt.²⁷⁾ Ezekben a helyeken ma is megtaláljuk a szőlőművelést, sőt a város határában levő Pénzverőpusztán is, amelynek alkalmas talaja és völgykatlanszerű alakulata különösen alkalmas lehetett szőlőtelepítésre, már a régi időktől kezdve. A Gugásvölgy és a Pénzverő között pedig a Vadmező terül el; felvetődik bennünk a kérdés, vajjon lehetett-e valaha a Vadmezőn szőlőművelés? Erre nem adnak ugyan választ levéltári adataink, azonban a hagyomány és néhány tapasztalati tény ezt valószínűvé tesz.²⁸⁾

ALBENSIS.

- 1) Hazai okmánytár VIII. 239. V. ö. Wenczel XII. 494. Századok: 1909: 667. o.
- 2) M. O. D. L. 641. Károly J. Fejérvármegye története. II. E. 49. o.
- 3) M. O. L. Urbaria et. Conscriptiones. Fasc. 37. Nr 17.
- 4) 31/1724. és 27/1729. sz. középkori oklevél átirások csomója a városi levéltárban.
- 5) Dr Schoen Arnold közlése után.
- 6) 16/1716. sz.
- 7) Szívár részére adományozott Lipót-féle dipl. 1703. X/23-áról.
- 8) Lásd a Conscriptiones c csomóban, városi levéltár.
- 9) Memoriale ad Conscriptiones Deputationem, l. u. o.
- 10) 1727. aug. 14. Jkv.
- 11) L. a városi levéltárban.
- 12) Jkv. 1735: II/25,
- 13) Jkv. 1728: X/12,
- 14) Jkv. 1738: XI/14,
- 15) Jkv. 1739: V/22,
- 16) Jkv. 1752: III/22,
- 17) egy urna 24 messzelyt tett ki,
- 18) l. a számadásokat.
- 19) Jkv. 1714: II/27,
- 20) Jkv. 1774: VIII/12,
- 21) Jkv. 1694: IX/24,
- 22) Jkv. 1720: IX/17,
- 23) Jkv. 1737: IX/20,
- 24) Jkv. 1720 IX 17,
- 25) Jkv. 1737: IX/20,
- 26) Jkv. 1730: IV/18,
- 27) Jkv. 1779: IX/3,
- 28) Néhány évvel ezelőtt is tőkétet vetett ki a földből az ekevas, pár évtizeddel ezelőtt pedig állítólag földbeomlás következtében épített pincére és abban borral telt hordókra bukkantak.

Kőkori telepmaradványok Lovasberényben.

LOVASBERÉNY, ahonnan a bronz-, a vas- és római korból már vannak leletek a székesfehérvári muzeumban, legújabbán a kőkorszakból nyújtott érdekes adatokat. Ezek feltárása és összegyűjtése Dr. Brunner István, lovasberényi orvos érdeme, kinek amatőr lelkesedéssel, de a szakembernek is dicséretére való körütekintéssel végzett kutatásai már oly sok adattal gazdagították Lovasberény archeológiáját.

Az itt tárgyalandó leletek lelőhelye az alsóteleki határ Gubadomb nevű része, ahol dr. Brunner István a muzeum beleegyezésével és felügyeletével 1934 és 35-ben Tóth Mihály, Südi Sándor, Takács János és Császár Mihály földjein végzett kutatásokat. Kutatásairól részletes leírásban, fényképekkel, rajzok leletek be-

szolgáltatásával számolt el a székesfehérvári muzeumnak. Leírásai oly szakszerűek, hogy megérdemelnék a teljes leközlést. Helyszúke miatt sajnos itt csak rövid kivonatot nyújthatunk belőlük.

I. Brunner István a kutatásait Tóth Mihály földjén kezdte meg, ahol szántás közben falszerűen rakott termésköveket talált. A falak római épületmaradványoknak bizonyultak. Azután Südi Sándor földjén folytatta a munkát. Itt az 5. sz. feltárás alkalmával „a negyedik ásónyomnyi szintben agyagpiramisok, tűzgúlák alkotta csoportozat került elő. Tűzpadra gondolva, ami esetleg lakógödörben fekszik, széles alapon, 20 cm-es szinteket bontva le, dolgozunk az elméletileg elgondolt szélektől befelé. Teljes kibontása után különös ritusú temetkezési mód képe tárul föl.“

„Gyermekcsontváz zsugorított helyzetben, jobb oldalán fekvé, közel keleti-nyugati irányban, fejfelé nyugatnak, arccal dél felé. A lábszárcsontok helyzetéből következtetve erősen felhuzott lábakkal hiányos állapotban. A lábszárcsontok mellől agyagkorongocska került elő világos sárgaszínű homokos agyagból. A tarkó mögül borsónyi élénk cinóber-vörös röögöcske.“

„A csontvázról északkeleti irányban 40 cm. magas szorosan összálló csontakás, két sor lapos terméskőre rakva. Javarészben hatalmas forgók, arasznyi, felhasogatott csövesrésszel, állkapocsdarabok és bordák. Ezen csontakás mellett közvetlenül északkeletre agyagpiramisok, tűzigulák csoportja 19 darabból (közülök 8, amint kibontani akartuk, szétment) rendszertelenül kört formálva. Köztük hamu, széndarabkák nincsenek, hanem tőlük délre találjuk meg a 3-4 cm. vastag hamurakást félméternyi átmérőjű körzetben. Alatta a környezet földjénél alig keményebb, nem átégett talajjal. A talaj elütő színe a sárgódör szélét annak délkeleti sarkánál jól szemlélteti.“ (I. melléklet II. tábla 3. sz. kép.)

„Edénytöredéket a sírral kapcsolatban, az ekejárta földben talált apró töredékeket nem számítva ide, három helyen találtunk és pedig: a csontváz feje mögött nyugatra, félméternyire, ennek szintjétől 20 cm-nyire magasabban. Két darab tenyérnyi, ujjnyi vastag, tiszta anyagú, egész törési felületén vörös cserépedény töredéket. — A csontakás felett az ekejárta rész letakarítása után a csonthalmaz felső szintjétől 10-15 cm-nyire fekete, simára fényezett, 5 mm. vastag bronzkori típusú töredék nyakirésszel (2db). Az agyagpiramis csoportozat nyugati szélénél élire állítva, összetört agyaglobornak (piramis) támaszkodó edénytöredék bronzkori típusú fülkiképzéssel és felerősítéssel.“

„In situ mindegyik másodlagos helyzetben fekvőnek látszik. A füles döntésgödörbe dobott be és került a szétásott agyagloborra, emellett szólnak a tőle arasznyira fekvő szőlővessző és gyökérzet korhadrt részei. Ez utóbbi edény meglevő darabja után rekonstruálva különben is akkora, hogy eredetileg abban a hely-

zetben az agyagloborok között úgy nem volt elhelyezhető. Feltárásunk viszont annyira óvatos volt és részletező, hogy többi darabjának is ott kellett volna lenni-e, ha ebből a szintből való.“

„Igy keramikai kormeghatározó anyag a temetkezés e módjának idejére a temetkezés szintjéből nem áll rendelkezésünkre, csak maga a rítus. Hogy a temetkezésnek ez a formája nem véletlen, illetve szörványos jelenség a mi telepünk esetében, azt az alábbi esetből látjuk, ahol hasonló csonthalmazt, ugyancsak terméskőre rakva, találtunk.“ A sírból a muzeumba került leletek: Gyermekcsontvázak lábszárcsontok mellett talált agyagkarikák, tűzipamisok és állatcsontok.

II. A fenti sír közelében másik érdekes feltárás egy a kutató árok méternyi mélységében fekvő, tartósan használt, tűzpad. A tűzpad, a kevert talajréz alatti nem bolygatott föld színéből megállapíthatóan, egy a szomszéd földbe átmenő folyosószerű gödör kitáguló déli sarkában volt. A folyosószerű gödör 1 méternyi szélességű és 80 cm. mély. A tűzpad méternyi széles, kör alakú, 15 cm, vastagságú szenes, vályogszerűen összeálló hamuréteggel. Altalaja 10 cm-nyi vastagságban téglaszerűen átégett. A hamu között egyetlen cserépdarab körömbenyomásos díszítéssel és egy szecskás agyagból készült tűzgúla töredéke. A folyosóban annak közepe táján két terméskő darabon kívül egyebet nem találtunk. A hamu között diónyi széndarabok is voltak, makroszkopice bükkfa szenéhez hasonlíthatók.“

Egyéb itt talált leletek a gyermeksírtól nyugatra húzott feltárásból, különböző szintből; 2 db. csonteszköz, 1 db. csonttű, 1 db terra sigillata edényke talpa, bélyeges.

III. A Takács Mihály földjén végzett kutatásáról Brunner ezt írja: „A föld tulajdonosa, mikor engedélyét kértem földjének átnézésére, elmondta, hogy földjében szőlő volt hosszú időn keresztül. Döntésgödrök készítésénél igen gyakran találtak emberi csontokat, koponyákat, kisebb cserépedényeket, amelyekből pár darabot „tabáni“ pincéjében őrizget. Örültem, hogy egész példányokhoz sikerül jutnom, öröömöm azonban korai volt, mert kiderült, hogy az unokák azoknak régen a végére jártak. Földje alaposan kitararítottnak bizonyult. Egy érdekességgel mégis szolgált. A gyermeksírnál feltárt csonthalmazhoz teljesen hasonló elrendezésűt találtunk, sajnos szédült környezettel.

A csonthalmaz lapos terméskövekre van rakva és nagyobb terméskövekkel szorosan egysorosan körülvéve. A csontok java részben forgók felhasogatott csöves részekkel. A talált patacsont, szemfog és álkapocsrészlet benne két zápfoggal kétségtelenné teszi, hogy az egész csonthalmaz fiatal ló csontjaiból rakatott egy halomba. A csonthalmaz magassága alapjától nézve 60 cm-nyi és ugyanolyan széles is volt. A kutató árokból pár ütőkő került elő.“

IV. A kutatás további területe Császár Mihály földje volt. „A talaj 80 cm. mélységig több ízben átforgatott, benne teljes összevisszaságban, szétesve edénytöredékek, melyekből össze gyűjtöttük az összes valami jellegzeteset mutató darabot. Kutató árkainkból itt került elő egy kovapenge és egy vakaró. A 4. számú kutatóárkunk egy lakásgödör konturjait adja a már nem bolygatott rétegben. Szabálytalan köralakú, 2·50 m. szélességű és a talaj felszíntől számítva 1·60 m. mély. Keleti oldalán hamuszenes tüzelőtér, két hatalmas állati forgócsont felhasználva, apró cseréptöredékek durva szemcsés anyagból és egy ugyanilyen összetételű anyagból készült, szerintem „emberfejet“ utánzó, minden valószínűség szerint agyagkupot helyettesítő tárgy. Ugyancsak ebből a szintből két edénycseréptöredékből formált, két oldalról egy lyukra átfúrt szövőszéknehezék. (Fedők?). Innen került elő két csiszolt kővéső, csiszolt kőeszköz töredéke, egy nagyobb kőeszköz töredéke (a későbbi korok embere fenőkőnek használta). egy gondosan csiszolt csonteszköz, tűtartó, egy drb. gyilok vagy simító talán szarvból, lakástapasztás darabok szecsskás agyagból.

V. Ezek a feltárások 1934-ben voltak. 1935-ben Brunner I. Tóth Mihály földjén tárt föl egyes tűzhely maradványt és e mellett általa sütőlapnak (?) nevezett, égetett agyagtapaszt. A tűzhely közelében halomra hányt, hasított szarvasmarha csontok feküdtek. A tűzhelyen talált cserépekből egy kis csészeforma edényt sikerült összeállítani, füle hiányzott, mag. 6·8, szájbősége 13 cm. A tűzhely mellett magasabb szintben egy hiányos füles bögre feküdt a fül magasságban benyomott pontkörrel. Magassága 19·4, szájbősége 12 cm. Edények és a körülötte talált edénycserepek a tűzhelyet bronzkori maradványnak datálját.

VI. Az egész ásatási területen összegyűjtött keramikai anyag nagyon vegyes képet tár elénk. A határozottan kőkori cserépek mellett a bronz- és római korra vallók is kerültek elő. A kőkoriak nagyobbára körömbenyomásos, kalászosrajzú töredékek, akadt köztük talpcsöves és bütykös is. Külön figyelemre méltó 9 db. mélyített és pontvonaldiszes gömbalakú töredék, mint tipikus képviselői a fiatalabb lineáris keramikának (Roska: Az ősrégészet kézikönyve II. 139. l. 1—4. á.) A Császár-féle földön lakógödörben tűzhelyen került elő egy ismeretlen rendeltetésű égetett piramis-féle agyagtárgy, mely két a szemet érzékeltetni akaró ujj benyomással emberi arcot (?) látszik utánozni. A leletek nagyrészt Dr. Brunner István adományából a székesfehérvári múzeum őrzi. (Lt. sz. 9758—69). (I. melléklet II. tábla 4. sz. kép).

Dr. Brunner István (Lovasberény).

Római éremlelet Székesfehérvárról.

AZ ISMERTETENDŐ éremlelet, mely Székesfehérvár határából származik és cserépedényben találtatott, numizmatikai szempontból a K. u. III. század első feléből való és a különböző hátlapi típusoknak egész sorát hozta. Ezek kronológiai rendszerezése ismereteinket e kor pénzveréséről is elősegíti.¹⁾ De a zárt leletek publikációja első sorban provinciális kutatásunk érdeke. Nemcsak a pénzforgalom megszűnése ad fontos dátumot a római provincia életében,²⁾ tudniillik a kiűrités dátumát, de mindegyik zárt lelet mond valamit a provincia életéből is. A lelet elrejtésének időpontja rendszeresen valamilyen megrázkódtatással függ össze. Különös fontossággal bírnak ezek a dátumok a III. században, amikor is a század összekuszált, elferdített forrásadataihoz reális értékű ellenőrzésül kínálkoznak. Így a modern forráskritikának is szüksége van ezekre az éremtani adatokra³⁾ és ezen keresztül kapcsolódik az egyszerű lelet-ismertetés fontos antik történeti problémák megoldásába.

Rátérve az ismertetésre először is a benne foglalt pénzek kitűnő fenntartása szembeötlő. Különösen áll ez természetesen az időrendben utolsó veretekre, de a korábbi darabok között sem akadt olyan, amelyik kopottsága miatt nem lett volna meghatározható.

A lelet megoszlása császárok szerint a következő:

	DEN.	ANT.
I. M. ANTONIUS TRIUMVIR	1	—
II. HADRIANUS	2	—
III. ANTONINUS PIUS	3	—
IV. ANTONINUS és M. AURELIUS	1	—
V. FAUSTINA SEN.	1	—
VI. MARCUS AURELIUS	4	—
VII. FAUSTINA IUN.	2	—
VIII. LUCIUS VERUS	1	—
IX. LUCILLA	1	—
X. COMMODUS	7	—
XI. CLODIUS ALBINUS	3	—
XII. SEPTIMIUS SEVERUS	90	—
XIII. JULIA DOMNA	34	—

	DEN.	ANT.
XIV. CARACALLA	42	—
XV. GETA	15	—
XIV. MACRINUS	5	—
XVII. ELAGABALUS	114	1
XVIII. JULIA PAULA	4	—
XIX. AQUILIA SEVERA	4	—
XX. JULIA SOAEMIAS	15	—
XXI. JULIA MAESA	39	—
XXII. SEVERUS ALEXANDER	173	—
XXIII. JULIA MAMAEA	26	—
Összesen	<hr/> 586	<hr/> 1

Ami a táblázaton első sorban feltűnik, az a két fajta ezüst-péNZ eloszlása. A majdnem hatszáz darabból álló leletben csupán csak egy dupladerár (antoninianus) van. Azt várják, hogy ez a Caracalla uralkodása óta rendszeresen vert pénztípus nagyobb számmal legyen képviselve. Ez azonban nem a véletlen, hanem szándékosság műve. A korábbi antoninianusok különben is csak elvétve kerülnek Pannóniában a tulnyomó tömegű denárok közé.⁴⁾ Mivel leletünk csak Severus Alexander idejéig ér, nem csoda egyébként sem, hogy csak egy darab dupladerár került a leletbe.

A lelet összetétele császárok szerint megfelel Pannóniában és a Dunamelléltőlkerülő éremleletek összetételének. A legkorábbi darab Marcus Antonius triumvir legios denárja Kr. e. 43-ból (Babelon: Antonia, 106.) Ez a rossz ezüsből készült denártípus a császárkori éremleletekben állandóan előfordul.⁵⁾

Leletünkben hiányoznak az első századi császárok veretei. Nálunk a legelső császár, akinek veretei az ilyen összetételű leletekben előfordul: Nero (Kr. u. 54—68).⁶⁾ Különbözik leletünk a többi hasonló lelettől, mivel sem Nero, sem a Flaviusok, de még Trajanus sincs egyetlen darabbal se képviselve.⁷⁾ Ez csupán a véletlen műve, semmiféle következtetést nem szabad levonnunk. A császárok sorát így Hadrianus nyitja meg. A többi második századi császár is szerepel egy-két éremmel, valamint a császárnők is. Commodus halála után, az egymásután gyorsan következő császárok (Kr. u. 191—193) ritkábban előforduló veretei közül csak Clodius Albinus pénzei szerepelnek leletünkben.

A lelet zömét alkotó veretek a séverusi dinasztia korából valók. Kezdődik ez a sor Septimius Severussal (193—211), utána egyre nagyobb számmal képviselve a III. század uralkodói és a séverusi dinasztiahoz tartozó császári asszonyok is. Az utolsó császár, aki a leletben szerepel Severus Alexander (222-235) és anyja Julia Mamaea.

A zárt lelet tárgyalásánál a legfontosabbak az utolsó veretek, hiszen ezek verési ideje adja meg az elrejtés időpontját. Általában a legutolsó évekből van a legtöbb érme, de az nem következik be mindig matematikai pontossággal; lehet hogy az utolsó évekből csak egy-két darab van. Itt könnyen elképzelhetjük a véletlen közbejátszását.

Severus Alexander veretei közül még nagy számban kerültek a leletbe a 230-as évből származó érmek.⁸⁾ Még ebben az évben fellép egy új előlapi típus: a császár fedetlen mellképe IMP ALEXANDER PIVS AVG körirattal. Datálva van ez a mellképi típus a tribunicia potestas IX. évével, tehát 229 december 10-étől verték ezeket.⁹⁾ A következő évben ugyancsak szerepel az előbb említett hátlap, úgy látszik még a régebbi hátlapokkal párhuzamosan, természetesen TR. P. x.-es hátlapokkal. Ebbe a sorozatba tartozó, nem datált hátlapokkal vert érmek közül még jutott leletünkbe egy darab PROVIDENTIA AVG (Cohen 508). Ide kell soroznunk Julia Mamaea párhuzamos veretét, FELICITAS PVBLICA hátlapi körirattal (Cohen 24). Mint említettük 231-ben szerepel a veretek között még egy sorozat a régi IMP SEV ALEXAND AVG averskörirattal, hátlapja VICTORIA AVG (Cohen, 556). Ez az utóbbi sorozat valószínűleg nem jelent időrendben különbséget, mint azt Voetter feltételezi, hanem esetleg két párhuzamos officina pénzverését jelzi. Ha azonban időrendbeli különbséget is jelent, ezt a sorozatot csakis az előbbi előlapi típusok elé kell tennünk. A 231.-ik év nagy tömegű pénzverése és revers-ábrázolásai a perzsa háború megindítását tükrözik vissza.¹¹⁾ Ilyen ábrázolások közé tartozik egy MARS VLTOR köriratú darabja leletünknek, (Cohen161),¹²⁾ amelyet Voetter 234-re datált.¹³⁾ Ez a datálás azt jelentené, hogy leletünk utolsó darabjai között 3 éves időkülönbség áll fenn. Voetter e beosztását azonban nem tartjuk valószínűnek. Abban az emissióban, ahová ezt a veretet teszi, két azonos köriratú érme szerepel Mars ábrázolásával. Érmünk ábrázolása a lépő Marssal inkább a korai nyugodtabb mozgású ábrázolásokkal mutat rokonságot. Körirata pedig tipikusan valamely háború megindításának évébe vonja, ezért teszi ezt a típust Voetter is a germán háború megindításának évébe (234). Végül pedig, ami döntő, a császári portré abba a 231-es sorozatba osztja ezt a pénzdarabot, amelyikből Voetter csak kevés típust tudott felsorolni.¹⁴⁾ Ezt a darabot, tehát feltétlenül a 231-es év vereteihez kell sorolnunk, még pedig a későbbi emissiókhoz, úgy hogy ez az érme biztosan a legutolsó darab. Így leletünk utolsó darabjai közt semmiféle hiátus nincs.

Az utolsó és legfontosabb kérdés, hogy a lelet milyen történeti eseménnyel kapcsolatban került a földbe. Amint láttuk a lelet lezáródása 231-re, a perzsa háború évére esik. Mialatt a csá-

szár a Szíriába és Cappadociába betörő perzsák ellen hadakozik, a dunai és rajnai limes is a harcok színtere.¹⁵⁾ Germán betörésekről hallunk, amelyek nem vonatkozhatnak az Alsó-Dunánál szervezkedő gótokra,¹⁶⁾ hanem csakis a Közép-Dunánál megmozduló népekre. Mint mindig, a Keletre elviitt csapatok által meggyöngyült határvonalat most is átlépik nemcsak germánok, hanem a Duna-Tisza közén lakó szarmaták is.¹⁷⁾ Mivel a lelet Fejér vármegye területén került elő, valószínű a szarmaták egy betörése a limes Szentendre- és Dunapentele közötti szakaszán, amely betörés 231 végére, 232 elejére esett, lehetett alkalom az éremleletek elrejtésére. Ezek a betörések, ha jelentették is őket a császárnak Keleten, nem voltak olyan nagyméretűek, mint a Rajnánál. Mikor a császár 233-ban a perzsa háborút jól-rosszul befejezi, úgy látszik a rend Pannoniában már helyreállt, mivel a császárnak itt nem akadt dolga és egyenesen a Rajnához siettetett (234).¹⁸⁾

Radnóti Aladár. (Budapest).

- 1) Részletes feldolgozása a Numizmatikai Közlöny legközelebbi kötetében fog megjelenni.
- 2) Alföldi A.: A Gót mozgalom és Dácia feladása. (K. ny. az Egy. Phil. Közl. 1929. és 1930. évi köteteiből), 30 és kk. ll.
- 3) K. Hönn: Quellenuntersuchungen zu den Viten des Heliogabalus und des Severus Alexander. 1911, 64.
- 4) Jónás E.: A bajóti római ezüstpénzlelet és tanulságai. Orsz. Magy. Rég. Társ. Évkönyve 2, 1923/26, 138. sk.
- 5) N. A. Mouchmov: Le trésor numismatique de Réka-Devnia (Marcianopolis). 1934, 7.
- 6) Rómer F.: A bakony-szombathelyi éremkincs. Arch. Közl. 5, 1865, 107. skk. Gohl Ö.: A mocsoládi éremlelet. Num. Közl. 4, 1905, 75. skk. Jónás E.: A tiszanagyrévi római éremlelet. Num. Közönlöny 23–24, 1924/25, 8. skk. Jónás E.: A bajóti római ezüstpénzlelet és tanulságai, i. h. 137. skk. W. Kubitschek: Ein Denarfund aus der Gegend von Üsküb. Num. Zeitsch. N. F. 1, 1908, 37. skk. Mouchmov: i. m. 5. sk.
- 7) Vespasianustól kezdődik a zalahosszufalusi lelet. Alföldi A.: Arch. Ért. U. f. 39, 1920/22, 102. sk.
- 8) O. Voetter: Alexander Severus, Eintheilung seiner undatierten Münzen. Wien, 1899, Taf. 10.
- 9) O. Voetter: i. m. Taf. 11. és 12. zavaros kronológiájára I. R. Cagnat Cours d'Épigraphie latine. 4. kiad. 1914, 214.
- 10) O. Voetter: i. m. Taf. 11.
- 11) Herodianus 6, 5. sk. Zenaras 12, 15. Vita Alexandri 55, 1 skk. K. Hönn: i. m. 64. skk.
- 12) J. Schwabe: Num. Journ. 1, 45.
- 13) O. Voetter: i. m. 13. táb.

¹⁴⁾ O. Voetter: i. m. 12. táb.

¹⁵⁾ Herodianus 6, 7. K. Hönn: i. m. 76. sk.

¹⁶⁾ L. Schmidt: Geschichte der deutschen Stämme. 1, 1910, 55.

¹⁷⁾ A dunai limes meggyöngülésére W. Thiele: De Severo Alexandro imperatore. Berol. 1909, 95. sk. Adataival nem értünk egyet.

¹⁸⁾ K. Hönn: i. m. 75. skk.

Adatok Inota község történetéhez.

„**I**NOTA KÖZSÉG MONOGRFIÁJA“ című munkámban, ¹⁾ a község r. kat. egyházának 18. századbéli történetét, adatok hiányában csak egész röviden érinthettem.

Munkám megjelenése óta, nagyon természetes, lankadatlan szorgalommal gyűjtöttem tovább a bakonyaljai kisközség csön-des multjára vonatkozó adatokat s mindenki előtt érthető lesz, hogy ezek közül elsősorban a falu tisztázatlanul hagyott 18. századbéli r. kat. hitéletére vonatkozó, csak gyéren található föl-jegyzések izgattak legjobban. Ez irányban végzett kutató munkám végre a Veszprémi Püspöki Levéltár gazdag tárában eredményhez vezetett, úgy hogy az ottani följegyzések alapján most már elég plasztikusan domborodik elénk, idestova két évszázad messi tá-volából az 1699-ben, gr. Zichy Imre²⁾ által telepített kis község 18. századbéli r. kat. hitélete, melynek rövid ismertetését két szempontból tartom szükségesnek.

Az első szempont, mely munkám megírását mindenek előtt aktuálissá teszi az, hogy — mint a következőkben látni fogjuk — az inotai r. kat. templomot épen kétszáz éve, vagyis 1735-ben szentelte föl Acsády Ádám (1725—1744.) veszprémi püspök, mely körülmény már egymagában véve is elegendő ahhoz, hogy az egyház multjának ránkmaradt történetét fölujítsuk. Mert kell, hogy pusztán a bicentennárium alkalmából is megemlékezzünk a falu ódon templomáról, mely ily módon nemcsak a székesfehérvári, hanem a régi veszprémi püspökségnek is egyik legrégebben föl-szentelt temploma.

A másik szempont szintén a mondott bicentennáriummal kapcsolatos és pedig az, hogy amikor a község kulturhistorikuma újabb érdekes adattal bővül, annak publikálása oly alkalomból történik, mely legalkalmasabb a dicső magyar mult fölelevenítésére és ápolására, hisz ime a kétszáz év előtt fölszentelt kis fa-lusi templom is egyik büszkén csillogó bizonyítéka a pusztító törökvész után azonnal megjelent ősi, magyar kulturának.

Ami már most munkám tulajdonképpeni tárgyát illeti, úgy arra vonatkozólag a következőket közölhetem:

Inota 18. századbéli r. kat. hitéletére vonatkozó legelső följegyzésünk 1734. évből való, bár annak kezdete minden valószínűség szerint az evangélikus telepésekkel megjelent gyér számú r. kat. hivek letelepedésével kapcsolatos.

1734 kora tavaszán tart ugyanis a királyi rendeletek értelmében egyházkerületi kivizsgálást a veszprémi püspökség későbbi büszkesége és nagy reformátora, Padányi Biró Márton, akkor még püspöki helynök, Szabó Xavér Ferenc nagyvázsonyi plébános, — vice archidiakonussal a veszprémi egyházkerületben, mely alkalomból, mint tudjuk sorba járták a falukat s (Vár—)Palota után a kis Inotára is elvetődtek. Az utjukban látottakat 25 oldalas jegyzőkönyvbe foglalták s e jegyzőkönyv 14. oldalán rövid kis följegyzést találunk az akkor még veszprémi egyházmegyébe tartozó Inotáról. Eszerint Inota, a szomszédos (Vár-)Palota filiáléja. Temploma még nincs, spirituális ügyeit a palotai plébános látja el tisztán kegyes jó szándékból (ex charitate.), miután onnét semmiféle jövedelme nincs. A kegyuri jogot egyébként a várpalotai dominium két földesura gr. Zichy Imre és János³⁾ gyakorolják akárcsak a szomszédos (Vár-)Palotán.⁴⁾

Miután 1734 tavaszán nincsen még temploma a falunak, így az inotai r. kat. kis templomnak minden bizonytal 1734 őszén, illetve 1735 tavaszán kellett épülnie, mert a Giczey István palotai plébános által 1758-ban megejtett kerületi visitációs jegyzőkönyv nagy részletességgel számol be Inota templomáról, melyet, mivel a gr. Zichyek nem törődtek vele, Arhold Mátyás juhász épített 1735-ben s az akkori püspök szentelt föl ugyanaz évben.⁵⁾ A templomépitő Arhold Mátyás személyéről nem tudunk többet, nagyon természetes azonban, hogy Arhold nem volt egész közönséges juhász-pásztor, hanem a gr. Zichyek szerződéses embere, aminővel a 18. század folyamán többel is találkozunk Inotán és a szomszédos (Vár-)Palotán. Hogy viszont Arhold a török-világban elpusztult régi gótikus kápolnát építette újra, azt az 1747 évi egyházlátogatási jegyzőkönyvből tudjuk, mely az inotai kőből való templomot már ekkor „ósdinak“ mondja. E jegyzőkönyv egyébként már bővebben ír az inotai r. kat. egyházzól, melyről ily módon a következőket tudjuk:

Kőből való ódon temploma zszindellyel volt fődve s bejárata fölött kis torony állt, melyben egy harang volt. A templom két kis oltára közül az egyik Nepomuki Szt. János, a másik a Bold. Szűz. tiszteletére volt szentelve. Az egyszerű oltárokon semmi más nem volt, mint Nepomuki Szent János, illetve a Bold. Szűz festett képe. Megemlíti még a jegyzőkönyv, hogy Inota a palotai plébános filiáléja s azt a palotai plébános és tanító adminisztrálják.⁶⁾ Ezután felsorolja a kat. családokat, kik között a Berta, Bódai, Csaráczi, Eck, Hegedüs, Horvát, Kapocs, Kecskés, Kerekes, Kohus,

Lukáts, Luták, Paur és Perdmár neveket olvassuk. A katolikusok lélekszáma a jegyzőkönyv szerint egyébként 85 volt és pedig 34 házából és 51 gyermekből állt.⁷⁾

Nagy részletességgel olvasunk ezután — mint mondtam Inotáról, Giczey István 1758 évi egyházlátogatási jegyzőkönyvében, mely bevezetőben leírja a templom építését és fölszentelését, valamint azt, hogy a kegyurak, gróf Zichy János és István megtagadták a templom fönntartási és beruházási költségeit. A templom egyébként ekkor már aránylag jól föl van szerelve, mert a miseingeken kívül két kazulát — az egyik feketeszínű volt — két palástot, két korpolaríát és hat purifikatoriumot találunk a leltárban. Ezenkívül egy sárgarézből való, aranyozott kelyhet, ugyanolyan patenát és szentségtartót találunk a templom fölszerelésében s kis fatornyában egy kb. 70 libra súlyú kis harang hivatva ájtatosságra a hiveket. A templom melletti temetőt ugyancsak 1735-ben, a templommal egyidőben szentelte föl Acsády veszprémi püspök. A harangozást egy szegény ember végezte, ki reggel és este, valamint temetéseken megkondította a harangot. Fizetése ezért nem volt, csak temetések alkalmából kapott 5 dénárt. A jegyzőkönyv megjegyzi továbbá, hogy a hivek vasár- és ünnepnapokon szorgalmasan vesznek részt a szentmiséken, gyónnak és áldoznak, általában jóindulatúak és istenfélők. Nyilvános bűnözők és megbotránkozatók és istenkáromlók nincsenek köztük s anyanyelvük kivétel nélkül magyar. Az egyházi teendőket a palotai plébános látja el, akinek azonban Inotáról semmi jövedelme sincs.⁸⁾

A kis templom egyébként ezidőben rendkívül mostoha viszonyok közé került, miután a földesurak gróf Zichy János és István, mint mondtam már, nem vállalták a templom kegyuraságát s fönntartási költségeit azon a címen, hogy a templomot nem ők építették s így semmi közük hozzá. Így ahelyett, hogy a templom javait gazdagították volna, mit sem törődve annak sorsával csaknem mindenéből kifosztották⁹⁾ s fölszerelését palotai vártemplomukba hozatták részben azért is, hogy ezzel is emeljék ez utóbbi fényét és ragyogását. E szomorú eseményekről egy 1788. évben fölvelt bizonyoságlevél maradt ránk, melyben a következőket olvassuk:

„Alább meg Nevezett Inotai Kath. Hitben lévő Személyek bizonyítjuk azt, hogy a mi némü Templomhoz, oltárhoz és egyéb S. Misse szolgátatáshoz megkívántató Eszközök Palotára az akkori T. Palotai Plébános Giczei Ur által az inotai Templomból bevittettek, azt jól tudjuk és ugyan. 1. Mise mondó Ruha, két öltözet, minden hozzátartozó apparátussal. 2. Egy kehel. 3 egy Monstrantia 4. Egy misemondó könyv. 5. Hat gyértyatartó fábul vörös festékes. 6. Három Tábla Glória. 7. Az oltár képe Fábul való Feszü-

let egy. 8. Egy Mária képe fábul. 9. Két zászló. 10. Egy fejér Láda. 11. Egy portatíle. 12. Két minister ruha minden készülettel. 13. Egy abrosz az oltárra. Mellyet nevünk alá írásával és kezünk kereszt vonásával megerősítettünk. Sig. Inota. 30. Juny. 1788. Dékán Kerekes Pál. Barta Jánosné és Horváth Györgyné.¹⁰⁾

Inotát egyébként, mint a község monografiájában mondtam már, 1788-ban, a székesfehérvári püspökség rendezésével kapcsolatban elszakítják Palotától és a csóri lokális káplánsághoz csatolják. Ez hosszas tárgyalások után végérvényesen 1788. ápr. 9-én ment végbe, Szabó József vicearchidiaconus jelenlétében, amiről Nagy Ignác 1777—1789. székesfehérvári püspök szívélyes levélben értesítette Bajzáth József (1777—1802) veszprémi püspököt s kérte levelében, hogy utasítsa a palotai plébánost is a végleges beosztásról.¹¹⁾

Az átadási tárgyalásokból megtudjuk továbbá a palotai plébános Inotán kapott a kat. és ev. hivektől összesen $\frac{1}{2}$ posonyi mérő gabonát és pedig olyat, amelyet adhattak (Parochus Palontensis percipit $\frac{1}{2}$ metrata Poson. frumenti ejus Speciei, cujus dare possunt.), valamint egy szekér tüzelőfát. A stóla teljesen az volt, ami Palotán, vagyis keresztelésért 17 dénárt, esketésért 2 frtot és temetésért 15 dénárt fizettek.¹²⁾

Mindenesetre érdekes lesz megjegyezni, hogy Inota Csórhoz való csatolásával még mindig nem szakadt el végérvényesen Palotától, mert a helytartótanács úgy intézkedett, hogy a csóri helyi káplán Inotáról csak stóláris jövedelmet élvez, míg a lecticalis javadalom és pedig évi 15 frt. továbbra is a palotai plébánosé.¹³⁾

Az inotai r. kat. egyház 18. századbéli története ezzel lezáródik s csak azt kívánom megjegyezni, hogy Csór község 1818. évi Can. Vis.-a megemlíti, hogy amikor Inotát a székesfehérvári püspökséghez csatolták, a templom nagyon rossz állapotban volt s azt Nagy Ignác püspök állította helyre s bővítette ki egy farkaztall.¹⁴⁾

Mint látjuk Inota 1788. évig Patota filiáléja s mint ilyen a veszprémi egyházmegyéhez tartozik. 1788-ban a székesfehérvári püspökség körzetének rendezésével kapcsolatban a csóri lokális káplánsághoz csatolják, hová ma is tartozik. Lelkipásztorai eszerint 1788-ig a vápalotai plébánosok, míg 1788-tól a csóri lokális káplánok, illetve plébánosok voltak.

1) I. Faller Jenő: Inota község monografiája. Székesfehérvári Szemle III. é. 3—4. sz. Különnyomatban is megjelent a Vörösmarty nyomdában, Székesfehérvár 1935.

2) I. bővebben u. o.

3) Gróf Zichy Imrére és Jánosra vonatkozólag v. ö. Faller Jenő: Adatok Várpalota történetéhez és Marosi Arnold: Adatok a Szent Anna kápolnából. Székesfehérvári Szemle 1935. I–II. című munkákat.

4) Veszprémi Püspöki Levéltár: Conscriptioes Proventum Parochialium Fasc. I. Investigatio Status Parochiae A.-Diaconatus Cathedralis Virtute Benignissimi Mandati Caesareo-Regii pro praeparatoriis affuturæ, Menseque Septembris celebrandæ Sinodi Provincialis, majoremque A.-Diaconatus Cathedralis notitiam p. Martinum Biro A.-Diac. Cathed. et Canonic. Wesprim et Franc. Xavér Szabó Vince-Archidiaconum et Parochum Nagy Vásoniensem. 1734. július 5.

5) Veszprémi Püspöki levéltár: Acta et Fragmenta: Generalis Visitatio Districtus Palotensis 1758. per Stephanum Giczey Parochum et V. A. D. Palotense. p. 75. Arhold nevét a csóri plébánia 1818 évi egyházlátogatási jegyzőkönyve Alhardtak írja. „Inota község monografiája” című munkámban adatok hiányában hibásan Alhandnak írtam. Az említett 1818. évi Can. Vis. a templom építői közt Vida Dánielt és Fejérváry Ádámot is megemlíti, mint azt idézett munkámban is közöltem.

6) I. Veszprémi Püspöki Levéltár: Visitatio Canonica Distr. Wesprim 1747. a Padányi Biró Márton féle hires egyházlátogatási jegyzőkönyv. Padányi Biró 1747. II. 25-én fordult meg Inotán.

7) I. u. o. A jegyzőkönyv beszámol az inotai reformátusokról is, kiknek papjuk Enyengi Márton, tanítójuk pedig Rédey György volt.

8) I. Veszprémi Püspöki Levéltár: Acta et Fragmenta: Generális Visitatio Districtus Palotensis 1758. per Stephanum Giczey Parochum et V. A. D. Palotense p. 78. V. ö. még u. o. Conscriptio Parochiarum Districtus Palotensis 1757. (?) Itt azt olvassuk, hogy a templom igen rossz állapotban van, mivel a gr. Zichyek megtagadták annak fönntartását azon a címen, hogy azt egy páztor építette s így az tartozik gondoskodni róla.

9) I. Veszprémi Püspöki Levéltár: Acta Paroch. 1770. Fasc. III.

10) I. Veszprémi Püspöki Levéltár: Acta Paroch. 1781–1790. Fasc. VIII.

11) I. Veszprémi Püspöki Levéltár: Acta Paroch. 1791–1800. Fasc. XII.

12) I. u. o

13) I. Veszprémi Püspöki Levéltár Acta. Paroch. 1791–1800. Fasc. XII.

A lecticalis javadalomért járó évi 15 frt. fizetését egyébként a csóri helyi káplán vállalta szerződésileg, de azt már első évben sem fizette. Amikor aztán 1701. máj. 10-én Adorján Mihály akkori palotai plébános följelentette az esetet püspökének, a székesfehérvári püspökség azonnal intézkedik, hogy Adorján megkapja restanciáját s a fizetés elmaradását azzal indokolja, hogy az átcsatolás óta az evangélikusok megtagadtak mindennemű egyházi adózást. s oly nagy a szegénység Inotán, hogy semmit sem lehet behajtani. I u o Szegedi Pál 1791 V. 22-én kelt levelét a veszprémi püspöki helynökhöz.

14) I. Vis Can. Parochiae Csór. Ao. 1818. Csányi László csóri plébános ír szivességéből.

Faller Jenő. (Várpalota).

Muzeumi értesítő.

Őskőkori szigony Meritőpusztáról.

GRÓF PAPPENHEIMSÁNDOR adományából ritka őskőkori lelettel gazdagodott a székesfehérvári muzeum, mely első hiteles régészeti lelete Fejér megyének a paleolit időszakból. Ez a lelet archeológiában harpunának nevezett csontszigony. Hossza 15·7 cm. Alakja kissé ívelt és egyik oldalán három lefelé irányuló fogszerű nyulványt, u. n. szakált visel, felső vége hegyesedő, az alsó kiszélesedik és kerek lyuk van rajta. A Magyar Történelmi Muzeum őskőkori szaktudósának, Dr. Hillebrand Jenőnek megállapítása szerint „a szóban forgó csontszigony egyelőre páratlanul áll hazánk régészeti leletei között úgy chronologiai, mint tipologiai szempontból.“ Kora a paleolit-korszak késő magdaleni periodusa, geologiailag a jégkorszaknak (diluvium) a jelenkorral érintkező időszaka. (L. melléklet I. tábla 2. kép.)

Tekintettel a lelet igen nagy jelentőségére a Magy. Tört. Muzeum főigazgatósága felkérte a Székesfehérvári Muzeumot, hogy annak lelőköri körülményeit véglegesen tisztázzni lehessen, kutasson az esetleg ott még várható kísérő leletek után. E felkérésnek Marosi Arnold és Dormuth Árpád okt. 8-án igyekeztek megfelelni. Kutatásukban irányadó volt gróf Pappenheim Sándor szives tudósítása, hogy a szigonyt Sági Imre, Csór határában fekvő Alsó-Meritő-pusztá gazdája juttatta hozzá. Őt kellett tehát felkeresni. Bemondása szerint a leletet a tél folyamán tőzegrányászás közben találta 1·80 m. mélységben a tőzegréteg alatt fekvő homokréteg felületén. A lelőhelyet is megmutatta, amely az Alsómeritőpusztához tartozó Sárrétnek a vasutvonalától délre fekvő területén fekszik. Rajta kívül semmi egyéb lelet nem fordult elő, ami érthető is, mert e terület az ősidőben teljesen vízborította terület volt és valószínű halászat közben vesztette el egykori tulajdonosa.

Csór községben, Közép- és Felső-Meritő pusztán, Nádasdladányban kutattunk adatok után, hátha valami nyomára akadnánk a harpunával kapcsolatba hozható őskőkori telepnek, de eredmény nélkül. Csak a csiszolt kőkorszakra vonatkozólag kaptunk szóbeli adatokat a Sárréten talált agancs- és kőeszközök alakjában. A nádasdladányi Hangya-üzlet vezetője, Reiter Ferenc át is adott a muzeum számára egy darab szerpentinből készült,

szép lyukas kőbaltát, találták 1934-ben gróf Nádasdy új tőzegtelepén.

A meritőpusztai harpuna jelentőségének megértésére érdekes tudnunk, hogy Hillebrand Jenő most megjelent munkája szerint (Magyarország őskőkora, Arch. Hungarica XVII. k.) Magyarország területéről eddig négy harpuna ismeretes. Egy a pilisszántói kőfülkéből (l. m. 17. l. IV. t. 12), három a Bánhida melletti Szelim barlangból (l. m. 26. l. V. t. 10—12). Ezek azonban mind tipustalan, kezdetleges formák, első kísérletei a szigony kialakulásának. Hozzájuk képest a mi harpunánk tökéletes alkotás, melyhez hasonlók Franciaországból ismeretesek, de kidolgozásban mindezeknél is fejlettebb típus. Értékét az is emeli, hogy a paleolit lelőhelyek száma Magyarország területén 24, a legújabb szegedi felfedezéssel összesen 25. A meritőpusztai lelettel e szám 26-ra emelkedett. Ezek közül a Dunántúl területére 10 esik. Fejér megyében kettő van: az egyik a csákvári Eszterházy-barlang, a másik Alsómeritőpuszta, melyek mind őskőkori lelőhelyek a paleolitikum világirodalmában is ismertté teszik vármegyénk nevét.

Marosi Arnold.

Gyűjtés és próbaásatás Kisapostagon.

A kisapostagi bronzkori temetőről már egy alkalommal megemlékeztünk (Szfvári Szemle, 1934, 46. l.). Azóta egy kisebb vétellel (Lt. sz. 9401—9421), 1935 március havában pedig a helyszínen végzett gyűjtéssel és próbaásatással gyarapodott állományunk. Gyűjtésünk eredménye cserépedény és bronztárgy (Lt. sz. 9560—92, 9608—14), a próbaásatás pedig 19 urnasír feltárással gazdagította ismereteinket. A leletek összegyűjtésében és az ásatás előkészítésében Gergely Béla, állami tanító volt nagy segítségünkre, aki mintegy őrszeme a muzeumnak, ott ahová egyéb kutatók is rávetik magukat. Így Kisapostagon 1934 folyamán a szegedi egyetem archeológiai intézete végzett kutatást anélkül, hogy az érdekelte Székesfehérvári Muzeummal ezt előzőleg megtárgyalta volna.¹⁾ Ma már a vall.- és közoktatásügyi miniszteriumnak a közgyűjteményekre vonatkozólag kiadott rendelete útját állja az ilyen idegen beavatkozásnak. Ennek értelmében Fejér vármegye területén a Nemzeti Muzeum keretébe tartozó közgyűjteményeken kívül egyedül a Székesfehérvári Muzeum ásathat, más csak az ő engedélyével.

Próbaásatásunknak ez alkalommal az volt a célja, hogy a sírok rendszeres feltárása által néhány teljes urnasírral gazdagítsuk eddig csak rendszertelen turkálásból származó, értékes kisapostagi gyűjteményünket. Összesen 19 sírt bontottunk föl. Teljeset alig egy-kettőt találtunk közöttük, miután az urnák oly közel vannak a felszínhez, hogy az eke nagy részüknek felső részét már lehorzsolta. A munkát Csikós József által bérelt Kollár-féle földön kezdtük meg, ahol 7 urnasírt bontottunk föl. (L. melléklet II. tábla 5. kép.)

1 sír. A belőle beszállított urna hasán négy barázdás, szalagalakú fül van. Összeragasztott pereme szélén szalagokkal zegzugos disz. Magassága 43·2 cm., szájbősége 26 cm. — Fedőtábla hasznavehetetlen volt. Az urnában fekvő csontokkal együtt talált bronzmellékletek: tű tojásdad lemezzel, mely a csucsán át van lukasztva, négy db. hajlított szélű lemez, tíz spirál töredék és nyolc kupaszerű diszitmény. — Lt. sz. 9593.

2 sír. A fedővel betakart urnát nem használhattuk föl. Mellette egy kis mészbetétes pohár feküdt függélyesen átfúrt két füllel. Bronzmellékletek az urnában: hengeralakú szöges pánt és ugyanolyan töredék; a pohárürben: lóherlevélalaku bronzlemez poncolt diszitéssel, félhold alakú csüngő, páros bronzspirál, számos egyéb töredék olvadási jelekkel, köztük felismerhető nyakperectöredék. A pohár méretei: mag. 9·4 cm, szájb. 9·7 cm. — Lt. sz. 9594.

3 sír. Urnája hatalmas méretű, teljesen ép edény, hasán 4 füllel. Fedőedénye apró darabokra törve az urna belsejében feküdt. Az urna külső oldalánál a hastájon két mészbetétes edényke és egy kisebb diszpohárka darabjai kerültek elő. Az egyikben bronztárgyak: tű, 8 lemez és spirálisan csavart sodrony tekercsek voltak. Az urna méretei: mag. 50, szájbőség 35·5 cm. Lt. sz. 9595.

4 sír. A teljesen összetört urnában mellékletek nem voltak.

5 sír. Tojásdad alakú urnája 48 cm. magas, szájbősége 27·5 cm. Hasán hosszant rovátkás fül, alsó részén barázdák, peremén zegzugos szalag. Fedőtábla teljesen szétmállott. Belsejében egy kis füles pohár feküdt. Lt. sz. 9596

6 sír. Négyfülü urnájának szájperemén fogazás. Mellette két oldalt egy-egy mészbetétes edényke. Az egyik edénykében egy kis aranyspirál és aranygolyócska, 3 félhold alakú csüngő és egyéb bronzok voltak. Lt. sz. 9597.

7 sír. Egyfülü és hasán ujjbenyomámos urnája hasznavehetetlen volt. Kívül két mészbetétes füles edényke került elő. A nagyobbikban 8 bronzlemez, 4 pápaszemes spirális, kupakalakú bronzgombok és spirálisan csavart bronzszalagok feküdtek. Lt. sz. 9598.

Március 19-én Vanus Mihály földjére tettük át ásatásunk színterét, a munkát 3·50 cm. hosszú és 3·20 széles kutató gödör kiásásával kezdtük meg, mely területen 6 urnasír került elő. Az itt kiásott sírok tartalma.

8. sír. A darabokra törött urnát nem volt érdemes kivenni, mellékletei is töredékek voltak, csak füles pohárkát sikerült belőlük megmenteni. Lt. sz. 9599.

9. sír. Urnáját kiselejteztük; a benne talált talpas tálkából és diszes füles pohárkából csak az utóbbit tartottuk meg. Lt. sz. 9600.

10. sír. Urnája menthetetlen volt, a fedelét képező füles tálát megőriztük. Lt. sz. 9601.

11. sír. Erősen törött urnájának érdekessége a perem széléből kiinduló két fül, fedő tála elpusztult. Lt. sz. 9602.

12. sír. Az urnájából a benne talált néhány bronzdarabot őriztük meg. A külső oldalán fekvő kis pohárka menthetetlen volt. Lt. sz. 9603.

13. sír. Urnájából apró töredékek maradtak fenn, melléklete kis füles pohár. Lt. sz. 9604.

14—15. sír. Nem volt érdemes kiszedni tartalmukat.

16. sír. Hatalmas méretű urnája apró darabokra mállott. Mészbetétes szájperemét azonban beszállítottuk. Az urnában talált edény is menthetetlen volt, de a bronzokat és egy az urna külső oldalánál talált mészbetétes pohárkát behoztuk. Lt. sz. 9605.

17. sír. Urnája kisebb fazék nyaka alatt ujjbennyomásos szalag. Fedő tála menthetetlen volt. Az urnából kis füles pohár került elő. Lt. sz. 9606.

18. sír. Melléklet nélküli urnája hasznavehetetlen.

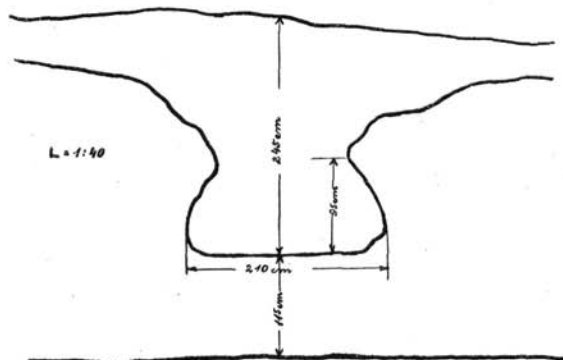
19. sír. Az urnát nem volt érdemes megőrizni. A szájában talált, erősen összetört tálát azonban érdekes díszítése miatt behoztuk. Egyéb melléklete: bronzgyűrű és bronzlemezek. Lt. sz. 9607. (L. melléklet II. tábla 6. sz. kép).

Marosi Arnold.

¹⁾ Az ásatásról megjelent ismertetés: Dr. Bálint Alajos: A kisapostagi bronzkori urnatemető. Dolgozatok a M. kir. Ferenc József Tudományegy. Arch. Intézetéből, 1935, 1—2, 145. l. Az ismertetés szerint az urnatemető anyaga megegyezik a dömsödi urnatemetőjével és a bronzkor II. periódusába sorlandó.

Őskori település Csóron.

F. é. augusztus 27-én Scheller Lajos államépít. főmérnök jelentette, hogy a Csóri országút munkálatai folyamán a 9. és 10. km. szakaszán útbevágást eszközöltek. Az útszelvény munkálatai közben a homokparton fentről lefelé nyúló fekete földdel telt szabályos alakú bemélyedések tűntek fel, amiből a munkát vezető mérnökök esetleges sírokra következtettek. Másnap aug. 28-án a helyszínre kiszállva első pillantásra megállapíthattuk, hogy itt az őskori ember földbevájt méhkasszerű lakásairól van szó (verem, putrilakások.) A telep hosszanti kiterjedése alig 100 méter (9-521 és 9-616 országúti szelvény között.); szélességben az addigi munkálatok alapján 30—32 méterre tehető, tehát 3000—3200 m² területet foglalt el, mely azonban az út jobb oldalán észak nyugati irányban látszott továbbterjedni. — Kijövetelünkkor az országút jobb partján 4 üreg volt észlelhető a mai felszíntől átlag 2 méter mélységben. Ha a felső földréteget (20—25 cm.) leszámítjuk, a lakások mélysége átlag 175—180 cm. alsó fenék vonaluk szinte egyenes vonalat alkot. Egymástól való távolságuk 1. és 2. sz. között 11 m., 2. és 3. sz. között 15 m., 3. és 4. sz. között 7,5 m. — Az 1 sz. legnagyobb részét már elhordták, így közelebbi méreteket nem lehetett felvenni. A 2. sz. fenékátmérője 2,10 m., felső végén oldalnyulványa volt 1,50 m. szélességben alul félkörben elkanyarodva és összefüggésben a közép nagy üreggel. A 3. sz. hatalmas üreg volt 6 méteres fenékátméréssel,

A 2. számú üreglakás.

ennek jobb felsőrészén egy oldalnyulványa látszott, melyben kétséget kizáró módon fel lehetett ismerni a tűzhegy pad maradvá-

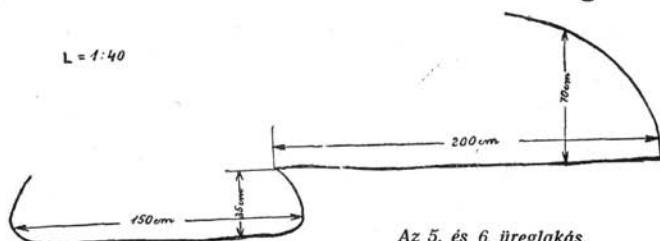
nyainak égett sárgászörös körvonalait. Az 1. és 2. számú üreg fenekén semmiféle hamu sem mutatott tűzhelyre. A 4. sz. ürege csak $\frac{1}{4}$ részben vágta le a munkások, így ez teljesen a saját feltárásunkra várt. A felső földréteg eltávolítása után egy kis alig 20—30 cm. átmérőjű kerek nyílás u. n. füstlyuk tűnt elénk s mellette közvetlenül az üreg lefelé öblösödő fala. Rétegenként felbontva 70 cm. hamuréteget találtunk, majd egy kisebb földréteg után fenéig ismét mind szélesbülő hamuréteg tárult elénk. Mindkét hamurétegből őskori edénydarabok kerültek elő. Az állatcsontok közül az egyik husevő ragadozóé lehetett, nagyságra és fogazatra a kutyaéhoz hasonlított, a másik fogazata nagyobb növényevőre mutatott. A fenék átmérője 2 méter volt, innen felfelé méhkaszerűen ívelve szűkült. Az oldalfal eredetileg égetve illetőleg náddal, sárral lehetett kibélelve, mert nádbenyomásos égett agyagtöredék is előkerült a belsejéből. E négy üreget most jobban szemügyre véve arra a következtetésre jutottunk, hogy itt az őskori ember csoporttelepülésével van dolgunk.

A terület további részén a régi országút felé vivő, tehát délnek a Sárrét felé huzódó 22 méteres levájt homokparton 7·5 m-re a 4. sz. üregtől ismét üreg tárul elénk. Nyugatra a Somhid felé vezető szakaszban is megszemléltük a terepet, itt is két lakást tudtunk felismerni a 4. számúval egyforma mélységben és terjedelemben. A Somhid felőli szakaszon az új országút mentén nem találtunk semmi más nyomot, mint a 9—616-os szelvény magasságban egy üreget, urnatöredékekkel, mely mintegy az egész telep nyugoti szélét is jelzi. Minthogy a munkálatokat, időhöz lévén kötvé a földmunka, megállítani nem lehetett, az országút-szakasz vezető mérnökét Marschall Ferencet kértük meg, hogy az előkerülő cserepeket és egyéb maradványokat összegyűjtsék.

Ezek megállapítása után hazatértünk. Érdeklődésünket most már az kötötte le, hol lehetett az itt lakott ember temetkezési helye. Útközben az egész terepet alaposan szemügyre véve arra a feltevésre jutottunk, hogy vagy beljebb a terephullámon észak felé a mai vagyonválsági földeken kell keresnünk, vagy, s ami valószínűbb, a szomszédos domb területén. Az egész terület ugyanis a Sárrét fölött az Izszahegy tetejéig terraszzerűen emelkedik. A Somhidnál nyúlik bele legmélyebben szinte öbölként a Sárrét a dombok alá, kelet felé Fehérvárnak pedig a dombok földnyelvszerűen nyúlnak bele a Sárrétbe egészen a Gusztus-pusztáig.

Aug. 30-án most már ennek megállapítására mentünk ismét a helyszínre. Ez alkalommal két egymással összefüggésben levő üreg (5. 6. szám) tárult elénk. Az 5. sz. fenék átmérője 2 m. Alakra körte illetve harangalakú volt, felső részén 50 cm. magas nyakszerű nyílással. A 6. számú az előbbitől 30 cm-el mélyebben feküdt, alapátmérőben kisebb 1·50

m.; mélységben egyformán 175–180 cm. Tartalmuk szintén őskori cserepek, tűzhely maradványok és állati csontok. Távolabb a régi országút mellett levő földtömegben is akadt 2 üregszerű mélyedés (7. és 8. sz.), hamuréteggel tűzhelyekkel és belőlük egy agyagból való nehezék került elő félhaldszerű kivágással.

Az 5. és 6. üreglakás.

Esős idő lévén a terepet a Sárrét felől nem tekinthettük meg, ezért Csór községbe mentünk és itt **Józsa János** főjegyzővel a kataszteri térképet átvizsgálva érdekes megállapításra jutottunk. A község határában a kőhídon túl kezdődő domborulatnak Belsősánc-dűlő, tovább az u. n. Paphalál-hidja fölötti terephullámnak egészen a Somhidig Külsősáncdűlő a neve. E külső sánc fölött emelkedik ismét egy dombhát, mely az országút déli oldalán nyúlik tovább a Sárrétbe le Gusztus pusztáig és 119-es magassága az út legmagasabb pontja. E dombhát nyugatnak néző oldalán terül el a most feltárt őskori telep.

A jegyzői hivatalban tartózkodó **Sipos Gyula** községi bíró érdeklődésünkre elmondotta, hogy édesapja 1898-ban a régi szőlőkben forgatás közben több kisebb-nagyobb cserépedényre akadt, melyeket akkoriban Székesfehérvárra hozott be. A hely uták érdeklődve kitűnt, hogy a mi dombhátunknak Gusztus-pusztá felé nyuló szakaszának dereka táján volt ez a hely, amely a jelekből ítélve urna-temető lehetett.

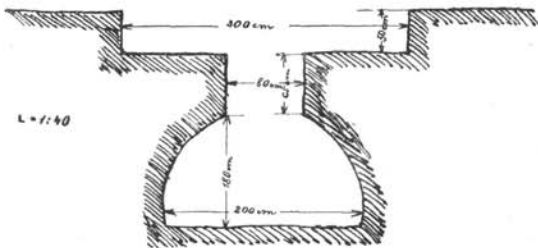
Továbbá megtudtuk még, hogy 1934-ben a község elején a kőhídtól nem messze, az országút építésének folyamán fekvő csontvázat találtak karján rézkarpereccel. Odafönt az Iszkahegy alján az országúton fölül sánc határában lévő szőlőkben **Molnár Ferenc** telkén még mindig előkerülnek csontok. Hazafelé térőben benéztünk tehát a szőlőbe is. Kérdezősködésünkre Molnár Ferenc elmondotta, hogy közel 20–22 év óta elég sűrűn kerülnek elő szőlőjében csontok rendszeren bujtatásnál. 1903-ban az egyik csontváz ujján aranygyűrűt, bal mellén pedig egy kis téglány alakú ezüst keretet találtak, mindkettőt behozták Fehérvárra, innen hová került, nem tudni. Azóta sem talált mellékletet a csontok közepében, amelyeket rendszeren visszatemetett a földbe. A szomszédok elbeszélése szerint néhai Kovács Ferenc bőrgyáros, most Vaimár Béla vár. pénztáros szőlőjében is előkerült egy aranygyűrű.

Szept. 2-án délután Marosi Arnold muzeumigazgató és Joachim József tanító kíséretében harmadszor kerestük fel a telepét. Célunk a pontos terepfelvétel volt, másrészt multkor az eső miatt abbahagyott 5. és 6. üreg feltárása és lefényképezése. A két üreg szerves összefüggésben volt egymással. Bennök a hamurétegben őskori cserépmaradványok között mind több határozottan hallstatti típusú edénytöredéket ismertünk fel. Közben a földkitermelés tovább folyt egyrészt nyugot felé, másrészt a régi országút felől e szakaszban északnak. Nyugotnak nem akadt egyelőre újabb nyoma a telepnek, míg a külső parton folyó munkák ismét két, a 10. és 11. számú üregnek földjét hordták le. A 10. számú üregben ugyancsak hallstatti típusú edénytöredékek voltak találhatóak. Többek között egy kisebb kődarab is, melyen köralakú kimélyítés nyoma látszik (talán öntőminta lehetett). — Az innenső parttal szemben, a régi országút mellett levő kisebb földtömbben, amelyben a 7. számú üreget tártuk fel, is tovább folyt a munka. A tömb sarkában előbb égett réteget vettünk észre, majd egy fekvő nagyobb fának elszenesedett maradványát. Mélyebben az egész üregnek aljában egy fekvő csontváz nyomaira bukkantunk, melynek koponyáját azonban nem sikerült megtalálnunk. — A kiemelt csontanyag hosszanti fekvésű volt és a comb és lábszár összefüggő csontozatán kívül, mely vízszintesen feküdt, elvéve került elő a törzshöz tartozó anyag. Nincs kizárva, hogy részleges temetéssel van dolgunk, annál is inkább, mert — mint feljebb említettem — égés által elszenesedett farészeket, égett földréteget és a koponya keresése közben az átkutatott földtömeg között kétmaroknyi összeállott szürkés csonthamuszertű csomót ütöttünk szét a kézi ásóval, míg további hamunak vagy tűzhelynek nyomát nem találtuk. E temetkezési mód ismét a telep hallstatti korára nyújt támpontot. Ilyen sajátos temetési módot Hallstattban több esetben találtak, más hasonlókorú temetőkből, mint Felsőbajorországban, is előfordult. Hol a koponya maradt meg és a test többi részét hamvasztották el, hol fordítva, a felső testet fejestől elhamvasztották, az alsó testet pedig a lábakkal együtt korhasztásnak tették ki. (v. ö. Hillebrand-Bella: Az őskor embere és kulturája Bp. 1921 257-58 l.) Ezt a lelőhelyet 8. számmal jelöltük. Tőle délnek a tömb országúti része felé ismét egy üreg határozott körvonalait sikerült felfedeznünk. (9. sz.)

Eszerint eddig az általunk szemlélt és részben feltárt üregek száma a 4. sz. mellett elhordottal együtt 12-re emelkedett. A munkát ellenőrző Marschall Ferenc mérnök feltevése szerint az egész területen összesen kb. 19 lehetett az eddig előkerült üregek száma, melyek mintegy a 3. számú hatalmas üreg körül, mint központ körül helyezkedtek el. Ennek a feltevésnek helyes-

sége a további feltárástól függ, mely a közeli napokban északi irányban 8 méternyi mélységben fog megindulni.

Ennek a megvizsgálása céljából szálltunk ismét szept. 6-án a helyszínre Marosi Arnold és dr. Paulovits Béla városi gazd. tanácsos kíséretében. A 7. és 8. sz.üreg földtömege már eltűnt; az 5. és 6. sz. üreg melletti földtömeg jó részét is lehordták már. Itt az előbbiktől nyugotra ismét egy földalatti lakás éles körvonalaí rajzolódottak a sárga homokpartba, mely délnek a régi orszáágút felé is tovább terjedt. Alakja annyira jellegzetes, hogy külön megemlítést érdemel. Legfelül az átlagos 30 cm-es földréteg alatt egy 3 méteres átmérőjű 40—44 cm. magas ill. mély köralakú övet lehetett kivenni, melynek közepéből 65 cm. magas és kb. 80 cm. átmérőjű kürtő vezetett a méhkasformájú földalatti üregbe, melynek mélysége 1·70—1·80 m. fenék átmérője 1·90—2 m. volt. Mivelhogy az eső és sár miatt a tartalmát meg nem vizsgálhattuk, megelégedtünk a látottakkal és ennek a 13. sz. üregnek csupán a rajzát vettük fel.

A 13. sz. üreglakás.

A keresztmetszeti rajz világos képét mutatja most immár az egész putrinak. Felső köralakú bemélyedése akár az ősi ember nyári szabad telepe lehetett, akár pedig a föld alatti putrit befödő sátorszerű építménynek alapja, melyből kürtőszerű nyíláson lehetett le a föld alá téli szálláshelyére. Ilyen és hasonló nyomokat talált Woschinsky a lengyeli sánc telepén is. (Tolna m.)

Az 1. 2. és 3. üregeket rejtő sarkot megszemlélvén, melyet észak felé immár lehordani kezdettek, mind világosabbnak kezd látszani, hogy a 3. sz. üreg tényleg valami központfélelnek kellett lennie, melytől kiágazások indultak több irányban. Sajnos az előrehaladt munka miatt tiszta képet erről nem nyerhettünk.

Szept. 28-án ismét megtekintettük a telepet. A hosszanti partot egészen lehordották és az 1. 2. 3. sz. üreg teljesen eltűnt már, csupán a 3-ik magasságában látszott a sarkon szabályos körvonalaiban egy kisebb méhkas formájú üreg nyoma. Ezt kibontva ismét hallstatti típusú ép edényfűl került elő. Sajnos az üreg $\frac{2}{3}$ részét már levágták, így csak a meglévőnek méreteit vehettük fel. Mélysége 1·25 m., fenékhúrja 2 m. volt így átmérőjét kb. 2·80 m-

re tehetjük. Az egész területen tovább immár sehol sem láttuk más nyomát a telepnek. A Sáncdűlő alatt végigmenve a községig annak mesterséges voltát figyelhettük meg. Ez a sánc a Somhid alatt tovább folytatódik a Gusztus pusztá felé húzódó dombhát oldalán is ki az első keresztdűlőig, amerre annak idején a szőlőkben urnák kerültek elő.

A kiszállások közben összegyűjtött leletek kevés kivétellel apró edénytöredékek régi törésfelülettel. Selejtezve és csoportosítva őket egyesek durva kidolgozásukkal, erősen szemcsés anyagukkal, a rossz égetéssel, bütykös diszítésükkel kezdetleges benyomást keltenek és rokonok a kőkor, bronzkor hasonló edényeivel, viszont mások finom (iszapolt) anyagukkal, alakjukkal és diszítésükkel kétségtelenül a vaskor idejére, Kr. e. 1000 táján kezdődő hallstatti időszakra utalnak. A keramika e változatossága a szakembernek nem feltűnő. Sirleleteink szerint származhatnak ugyanabból a korból: az egyszerűbb típusok közönséges használatra készültek, a simábbak mint díszedények, különleges célokat szolgálhattak.

Tipikus hallstatti formák: egy grafittal fényesített füles csésze töredéke bütykös diszítéssel, néhány finoman iszapolt agyagból égetett töredék haránt irányú hornyolásokkal, magas fültöredékek, haránt- vagy vízszintes élvonalakkal diszített tálperemek, melyek néhány darabja élénk vörös színével vonja magára a figyelmet. (Lt. sz. 9772—9888.) A durvább kidolgozásúak között is vannak ilyen élénkpiros színű töredékek. Másoknak silány égetése, kölesszem nagyságú homokszemekkel kevert anyaga, a kőkori edényekre emlékeztető bütykös fülalkotása emeli a telep keramikájának változatosságát. (Lt. sz. 9781—88.) A földalatti lakóhelyek emlékei: vesszőbenyomásos agyagtapaszkok, a tűzhelyek edénytartó piramisai és égett agyaglapja, őrlőkő-töredék (Lt. sz. 9789—93.) Különlegességek: egy csöves edénytöredék szarvszerű nyulvánnyal (Lt. sz. 9785.), lapos agyagnehezék félholdszerű kivágással (Analog. l. a somlyóvidéki hallstatti telepen Arch. Közl. 1899. 52. l.), kisebb kőkorong töredéke lyukkal, öntőminta homokkőből, csontból készült sarló (Lt. sz. 9794—98.), átfűrt és sokszögletű hasábalakra kidolgozott két csontdarab. Külön figyelemreméltó két kőkori edénytöredék piros festék nyomaival. (Lt. sz. 9799.) Az összes megőrzött leletek száma 100 darab.

Dormuth Á. és Marosi A.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

Kiutazás Ercsibe.

A székesfehérvári múzeumnak Ercsi lelőhellyel jelzett régészeti anyaga elég tekintélyes, nagy hiánya azonban hogy a Régészeti Egyesület hagyatékából származnak és lelőközülményük ismeretlenek. Nagy volt tehát örömiünk, mikor Kölber Henrik, cukorgyári igazgató felajánlotta segítségét a környéken való régészeti kutatásra. Szíves meghívására 1935 április 16-án kiutazva első utunk *Iváncsára* vezetett, hogy a M. Nemzeti Múzeum által a múlt év őszén ott feltárt bronzkori urnatemető helyét térképünkbe bejegyezzük. A temető a református templommal szemközt fekvő házioroszi kert földjein terül el, az ásátás Császár Gyula földjén történt. A hozzátartozó telep azon a magas partszélen lehetett, mely a község keleti részén a Duna egykori árterületét határolja és párkánya a mögötte elterülő fensíknak. Ugyanez alkalommal megtekintettük Iváncsa határában a múlt esztendőben Duna mentén feltárt római őrtorony helyét is, ahol a már kibontott falakat betemették.

Iváncsáról a cukorgyár birtokára, Göböljárás pusztára vezetett utunk, ahol megnéztük a jegyzeteink szerint a tisztai lakás kertjében található köemléket. Alapos megvizsgálás után kitértünk, hogy a henger alakú kő durván faragott lábazatával római mérföldkő töredéke. Ezt igazolja nemcsak kidolgozása, hanem feliratos mezőjének megmaradt legelső részének még kivehető betűi: A Q M (Aquincum Mille) Méretei: kerülete 164 cm., mag. 80 cm. (ebből a lábazat 30 cm.) — Régebbi feljegyzéseink szerint az uradalom baracskai tábláján fekvő két köemléket illetőleg a gazdaságban már csak egy körül tudtak. Ezt beszállították a cukorgyári igazgatóság kertjébe. Megtekintettük a Felső-Besnyő és Göböljárás között határkövöként szereplő, régi faragványos követ is. A mindkét végén egyenesen levágott és egyenletesen vékonyodó, hengeres kő oszloprészlet lehetett. Hossza 125, legnagyobb átmérője 78 cm. A körön látható nagy, vésett lyukat a világhá-

boru idején orosz fogoly véste ki kincset keresve a kő belsejében.

Délutáni programmunk a Bolondvár megtekintése volt, mely mint őskori földvár volt ismerős előtünk. Ez is tulajdonképp az iváncsai párkányzat északi folytatásában fekszik a Göböljárás-pusztáról észak-kelet felé kivezető út két oldalán ott, ahol az út a vasút vonalat átszeli. Ez az út a földvár területét két részre osztja: északi és déli félre. Ez utóbbrak déli végét mélyedés választja el a többi résztől. E levágott részén nagy szépen kivehető a vár széle alatt körben futó terrasz és a másutt is található cserépdarabok itt nagyobb számban fordulnak elő. Ásátásra ez látszik legalkalmasabb területnek. A Bolondvártól déli fekvő magas part neve Cukorhegy, ahol a Wimpfen-féle szőlőterületen rigolirozás közben urnákat találtak. Ez lehetett a bolondvári bronzkori telep temetője. Ugyanez tájon állítólag egy bronztört is találtak, mely Albert János iváncsai lakos, göböljárás arató birtokában volna. A lelet felkutatását és megszerzését a göböljárás jószágfelügyelő volt szíves magára vállalni. Ugyancsak neki köszönhetjük azt a készséges kalauzozást és utbaigazítást is, amivel kutatásunkat támogatta.

Hallstatti lelet Magyaralmásról.

Szabó János, magyaralmási földműves 1935 május havában néhány edényt hozott be a múzeumba, melyeket Malom utca 55 sz. alatti házának udvarának planirozása közben talált. Az edények egy csoportban feküdtek. Jellegetes anyaguk, alakjuk első tekintetre elárulta, hogy hallstatti lelet és tervbe vettük lelőhelyük teljes átkutatását abban a reményben, hátha valami telephely vagy temető rejlik körülöttük. A munkát május 22-én kezdtük meg és 25-én fejeztük be. Az eredmény azonban nem igazolta feltevésünket, amennyiben a 76 négyzetcentiméternyi területen, amely már részben forgatott is volt, csak szétszórt leletek kerültek elő, ezek is aránylag csekély számban és főleg apró edénytöredékek voltak.

Az ásatásból beszállított tárgyak: lyukas kőbalta töredéke, érdekessége az egyik oldalán kiemelkedő gerinc; cserépkánál kiöntő csücsökkel, csöves nyele bedugott pálcával megnyújtható, fenéke vízszintesen simított, talán fémtöntő kanál. Szabó János által beszol-gáltatott, egy rakáson talált edények: öt magasfülű gömbölyded alakú csésze kihajló peremmel, a fenék egynél talp-szerűen kiemelkedő, egynél vízszintes-re simított, háromnál gödrös. Ezeknél diszebb kivételül az a magasfülű csé-sze, melynek kihajló pereme lefelé nyakszerűen folytatódik és kiöblöződő hasi része csavarosan díszített. Mag. 5,9, szájb. 10,9 cm. Egy másik csészét egyenletesen szélesedő tölcsér alakja, kicsi füle, kihajlás nélküli pereme kül-lönbözteti meg a többiektől. Mag. 6, szájb. 11 cm. A leletek legszebb da-rabja serlegalakú pohár az edény alsó felé alkalmazott fülel. Az alatta köv-etkező fenékrészlet kihasasodik és négy körben futó hornyolás díszíti. Mag. 8,9, szájb. 10,5 cm. (Lt. sz. 9661–9670.)

Római éremlelet Abáról.

A lelet 1928-ban Aba község ha-tárában a Dinnyés–Kajtor-csátorna mélyítési munkálatai közben került elő a Szücs-tanya és Bodakajtor közti ré-szen. Az egész lelet sulya szemtanuk szerint 1 kilogramm lehetett, amelyet a munkások maguk között szétosztva, a hatóság összegyűjtésének csak kis részben sikerült meg menteni. Az ösz-szegyűjtött 90 db. érem, mely csupa kisbronz, mint vármegyei lelet került a székesfehérvári muzeumba. Lt. sz. 17/1929. Ezeket dr. Alföldi András egyetemi tanár szíveségéből a buda-pesti Pázmány Péter Tud. Egyetem régészeti szemináriuma volt szíves meghatározni 1935-ben és rendezni. Megállapítása szerint a lelet tartalma verdék és császarak szerint a közetkező:

Alexandria: Constantinus Max. 328–333 Kr. u. 1 db. — **Antiochia:** Constantinus Jun. 330–335 Kr. u. 1 db, Constantinus 337–340 Kr. u. 1 db. — **Aquileia:** Constantinus 337–341 Kr. u. 2 db. — **Arelate:** Constantinus Max. 333–335 Kr. u. 1 db. — **Constanti-nopolis:** Constantinus Max. 330–333 Kr. u. 1 db, Constans 337 Kr. u. 2

db, Constantinus 341 Kr. u. 2 db, Con-stantinopolis 335 Kr. u. 2 db, lekopott előlappal 335 Kr. u. 1 db. — **Cyzicus:** Constantinus Max. 333 Kr. u. 1 db, Constantinus Jun. 328–333 Kr. u. 2 db, u. ez 333 Kr. u. 2 db, Constantinus 333–335 Kr. u. 1 db, Constantino-polis 333–335 Kr. u. 1 db, Urbs Roma 328–333 Kr. u. 1 db, 333 Kr. u. 1 db. — **Heraclea:** Constantinus Max. 328–333 Kr. u. 2 db., Constantinopolis 1 db., Urbs Roma 328–333 Kr. u. 1 db. — **Lugdunum:** Constantinopolis (hybrid veret) 326–333 Kr. u. 1 db. — **Nicomedia:** Urbs Roma 333 Kr. u. 1 db. — **Roma:** Constantinus Max. 335–337 Kr. u. 1 db., Vic. Constantinus 337–340 Kr. u. 1 db., Constantius 326–333 Kr. u. 1 db., Constantinopolis 333–337 Kr. u. 1 db. — **Siscia:** Constantinus Max. 333 Kr. u. 1 db., 335–347 Kr. u. 1 db., 337–341 Kr. u. 3 db., Del-matius 335–337 Kr. u. 1 db., Con-stantinus Jun. 326–333 Kr. u. 1 db, u. az 333. Kr. u. 1 db., Constans 335–337 Kr. u. 2 db., u. az 337–341 Kr. u. 8 db., u. az 341 Kr. u. 6 db., Constantius 333 Kr. u. 5 db., u. az 335–337 Kr. u. 1 db., u. az 337–341 Kr. u. 3 db., u. az 341 Kr. u. 2 db., Constantinopolis 333 Kr. u. 1 db., 326–333 Kr. u. 2 db. — **Thessalonica:** Constantinus Jun. 337 Kr. u. 1 db., u. az 337–341 Kr. u. 1 db., Constans 333 Kr. u. 1 db, Constantinopolis 335 Kr. u. 2 db., u. az 340 Kr. u. 2 db., Con-stantinopolis 330–333 Kr. u. 1 db., 333–337 Kr. u. 2 db, Urbs Roma 330–337. Kr. u. 3 db. — **A verdejegy olvashatlan 4 db. — Összegezve:** Alexandria 1, Antiochia 2, Aquileia 2, Arelate 1, Constantinopolis 9, Cyzicus 9, Heraclea 4, Lugdunum 1, Nicodemia 1, Roma 4, Siscia 38, Thessalonica 14, olvashatlan 4, összesen 90 db. —

Népvándorláskori temető nyomai Csákberény mellett.

F. é. aug. 13-án *iff. Szécsény Ferenc* csákberényi ref. kántortanító több régi sírból származó leletet hozott be mu-zeumunkba: népvándorlás korabeli kisebb edényeket, lándzsa és nyilvé-geket és néhány római pénzdarabot. Jelentése szerint Csákberény határában lévő Orond pusztai római teleptől

keletre 300—400 méternyire a kisvasut építésénél találta. A sírokból még mindig előkerülnek ló és embercsontok, nyílhegyek és dárдавégek. — Nyári földmunkáról lévén szó, ahol kubikus munkások dolgoznak, legott kisietünk a helyszínre, hogy magunk is meggyőződjünk a leletek közelebbi körülményeiről. Aug. 14-én délután látogattunk el Csákszerűbe. A vezető jegyző távollétében Tükkör Gyula főerdész úr szives utmutatása mellett tekintettük meg a munkálatokat. A Merán grófi uradalom földjén iparvasutat létesítenek, mely a község alatt átszelve az országot az Orond pusztától délkeletre eső földeken a Diósi táblán vezet keresztül, majd a 225-ös domborulat alsó csücskén vág át és a második dűlő út mellett ér ki a Söréd felé vezető országotra. A domb-szelvény munkálatai közben a munkások a sárga homokos talajba mélyítve délnyugat-észak keleti irányba haladó sírokra bukkantak. A csontok fekvése északnyugat-délkelet, lábtól feketére égetett auyagból egy-egy kisebb nagyobb edény (bögre, csupor) foglalt helyet, míg a halott mellett vasból készített dárda és nyilvégek kerültek elő. — A terepviszonyok és leletek megsejmlése arra engedett következtetni, hogy itt egy népvándorláskori, még pedig avar temetőről van szó, annyival is inkább, mert hasonló leletek Előszállás-Öreghegyről is előkerültek. A munkások bemondása alapján teljes lócsontvázat is találtak, melyet azonban széjjeldobáltak. — A helyszínen előkerült leleteket: két koponyát és lábszárcsontokat; egy nagyobb lándzsavéget, nyilvasakat, egy majdnem teljesen éi kisebb agyag bögrét összegyűjtöttünk és behoztunk a muzeumba. Az egyik koponya annyiban érdekes, hogy a bal halánték tájon nyilvéget találtak benne a munkások. — A szelvény munkája már annyira előrehaladt, hogy további feltárás nem volt valószínű. Felkértük tehát Szabó József rk. igazgató-tanítót és két középiskolás fiát, hogy a munkák mellett maradjanak és minden még lehető leletet összegyűjtsenek. — Szabó József igazgató a hátralévő 9 méteres szakaszon öt sírt talált. — Hármát az északi partban, kettőt a

déliiben. A vasut szelvénye, tehát két sor sírt vágott ketté, mégpedig oly módon, hogy az északi partban a törzs és fej maradt a földben, a déliben viszont az alsó test és végtagok. Az utóbbi öt sírnak azonban egész tartalmát feltárták és ennek alapján most már azt lehet megállapítani, hogy a sírok általában 150—160 cm-nyi mélységben fekszenek és a csontanyag elég jó karban volt. Az északi part 1 sz. sírban a halott mellmagasságában egy nagyon jó karban megmaradt lándzsavég feküdt, lábtól törött agyagedény. A 2 sz. sírban egy törött kengyelnek részeit találták, míg közte és a 3. sz. sír között lócsontváz nyomaira bukkantak. E körül, valamint a 3. sz. sír halottja mellett több bronzdarabka került elő, az egyik nagyobb darab minden bizonnyal szíjvég lehetett, míg a többi esetleg szerszámdisz. A halott jobb lábánál egy majdnem teljesen ép csuport ástak ki. A bevágás déli oldalán fenti három sírral szemben újabb két sír tünt elő, melyet kiástak, de semmi különösebb mellékletet nem tartalmazott. Mindezen leleteket a csontvázanyag kivételével bezállították a muzeumba.

Az eddigiek alapján az iparvasut szelvénye tehát 25—30 sírt vágott ketté, melyek egymástól átlag 2 méter távolságban feküdtek. A temetőnek csak kis része került így napvilágra, többi része a dombvonulatot követve északnyugoti irányban Orond felé terjed, így későbbi feltárására bőséges alkalom kínálkozik. — D. A.

Ősmagyar temető Igaron.

Igar község vezető jegyzője 1935 június havában jelentette, hogy a község területén csontvázakat találtak bronzkarperccel és egyéb régiségekkel. E jelentés kapcsán június 25-én kiutazva megállapítottuk, hogy a leletek a községből Nyedám pusztá felé kivezető út elején, az u. n. Sósomb területén kerültek elő homokbányászat közben. A község által adott munkaerővel végzett három napos próbaásatás eredménye mindössze három sír feltárása volt. Az egész terep egy kisebb kiterjedésű temető benyomását keltette nagyon rendetlen sírokkal. Az általunk kiásott csontvázak közül csak

egynek volt melléklete: bronz fonott karperec. A jegyző által beszolgáltatott, szintén csontvázakról való leletek: pántos karperec kiszélesített átlukasztott végekkel, köralakú díszítéssel visszahajtott végű hajkarika ezüstműből, szivalakú bronzcsüngő indásdíszítésművel; csüngő alakú bronzdísz; két üvegyöngy. — Csontvázat egyet szállítottunk be. A temető a leletek alapján a honfoglalás korából való ősmagyar temető. (Lt. sz. 9712; 262/1935).

A székesfehérvári honfoglalás kori koponyák kora és típusai.

Bartucz Lajos az Arch. Ért. 1931. évfolyamában (Adatok a honfoglaló magyarok anthropológiájához) összefoglalva a honfoglalás kori anthropológiai anyagunk vizsgálatainak eddigi eredményét azt mondja, hogy a régebbi ez irányú megbízhatatlan kutatásokkal szemben az 1924-es év hozta meg a fordulót, „amikor a székesfehérvári muzeum igazgatójával, *Marosi Arnolddal* együtt az ottani „Rádió telepen” sikerült egy teljesen hiteles, késői honfoglalás kori vagy korai árpád kori magyar temetőt feltárniunk s annak minden anthropológiai anyagát megmenteni. Ez az anyag szolgáltatva más, régebbi ásatásokból származó s kritikailag megvizsgált anyaggal együtt (Maroshegy, Karos, Benepusza, Jászdósa) a honfoglaló magyarok anthropológiai jellegeire vonatkozó első hiteles ismereteinket” (Arch. Ért. 1931, 174. l. és Bartucz Lajos: Honfoglalás kori magyar koponyák. Bpest 1926.)

Bartucz L. összehasonlítva a székesfehérvári anyagot a többi hiteles honfoglalás kori anthropológiai anyaggal (Kenézlő 18, Kunágota 3, Ókéske 1, Benepusza 1, Törtel 1, Vereb 1, Bodrog vécs 1, Jászdósa 1, Karos 2) érdekes korbéli különbséget tesz közöttük. Szerinte az utóbbi „attól a törzsekös magyarságtól származik, amelyik a hazát elfoglalta s amely az itt talált népekkel még nem keveredett. Ezt bizonyítja a lóval és gazdag mellékletekkel való temetkezéssel kívül (még a nők és gyermekek egy részét is lóval temették el) a temetők egész kicsi (néha két-három sírból álló)

volta, a nők és gyermekek feltűnően kicsi száma, valamint a koponyákon és csontvázrészekben látható sok sebesülés. Ezzel szemben azok a székesfehérvári környéki temetők (Rádiótelep, Maroshegy, Demkóhegy, Sárkereszturi-ut), amelyeknek koponyanyagát 1926-ban ismertem meg, a vezérek és első királyok idejébe nyulnak. Anthropológiai anyaguk tehát a honfoglaló magyarság olyan törzsetől származik, amelyik már huzamosabb ideig letelepedve egy helyen élt s hazánk régebbi lakosságának maradványaival kimutathatóan keveredett.” (Arch. Ért. 1931, 116. l.)

Bartucz ezen általa megvizsgált anyagban négy morfológiai csoportot vagy típust különböztet meg. Az I. típus rövid, széles és magas fejű. Kaukázusi-mongoloid típus, amely két rasszalak igen régi, huzamos keresztződése által jött létre, és a török ethnikummal kapcsolatos. A már kevertjellegű magyar temetőkben épen a leggazdagabb sírokban található és megvan a székesfehérváriak között is. A II. típus aránylag kicsi, középhosszú, tojásdadalakú koponyák, feltűnően keskeny homlokkal, közepes arccal, kissé púposan kidomborodó nyakszirttel. E típus úgy látszik, a keletbalti és a mediterrán rassz keresztzési formája. Ez a típus a Székesfehérvár környéki temetőkben gyakori, főként a szélesebb mellékletű sírokban. Úgy látszik, a honfoglaló magyarság köznépevel van benne dolgunk és az ugor ethnikummal kapcsolatos. A III. típus megegyezik azzal, amit az irodalomban előázsiai vagy kaukázusi rassz néven ismerünk. Nagy, rövid, széles, igen magas agykoponya, rövid, kerek nyakszirt, széles, de kissé rézsutos homlok, igen magas, keskeny arc, hosszú, keskeny, kiálló orrcsontok (gyakran sasorr), magas keskeny áll. E típus gyakorisága a honfoglalás kori sírokban kicsi s újabb, vándorlás alatti keveredésre vall. Székesfehérvárott szintén megvolt. A IV. típust jellemzi az igen nagy, hosszús (mesokran), e mellett széles és magas agykoponya, igen magas, rendkívül széles, durva mongoloid jellegű arc. E típus a honfoglaló magyarságnak számban ugyan nem gyakori, de egyik legérdekesebb

és legkevésbé európai típusa. Az avarokkal való vérségi kapcsolatot bizonyosága. Székesfehérvárott nem fordult elő.

M. A.

A Bank-utcai sir állatsontjai.

1928-ben a Bank, jelenleg Szentkorona utca 5 sz. telkén az ott állott régi ház lebontása alkalmával érdekes sirleletre bukkantak. A leletet akkor dr. Polgár Iván ismertette (Székesfehérvári Napló 1929 jul. 10, 11. sz.). Leírása szerint a sir az épület homokfala alatt a mostani járda szintjétől 3-20 m. mélyen feküdt. Homokkő lapokból volt összerakva oly módon, hogy a földre vágott üreg fejeke, két keskenyoldala és hosszabb déli oldala földből volt, északi oldalát 2 kőlap, a fedelét 4 kőlap alkotta. A sir belsejét két kőlapból álló hosszanti választófal két részre osztotta: az egyiknek szélessége 35, a másik 44. cm. volt. Az utóbbi rész hossza 170 cm volt és két embersontváz feküdt, a másik üreg csak fele volt annak és állatsontok voltak benne. Az embersontvázakból csak a koponyákat sikerült megmenteni; ezeket és az állatsontokat is a székesfehérvári muzeum őrzi. (218/1929). Az állatsontokat lócsontoknak tartottuk. Dr. Hankó Béla, a debreceni egyetem tanára 1934-ben elkérte megvizsgálás végett a muzeum sírokban talált állatsontjait. A bankutcai állatsontokat is elküldtük neki. A vizsgálat eredménye Dr. Hankó B. 1934 dec. 8-án kelt levele szerint: a Bank-u. 5. sz. alatt kiásott anyag állatsontjai nem ló, hanem szarvasmarha csontok, m. p. két és fél éves szarvasmarha maradványai, os sfenoidale (ékcson) töredék, os temporale (hallántékcson), bal mandibula (alsó állkapocs balszárnnya,) os frontale (homlokcsont), humerus (első lábszárcsont), 2 db. mandibula (állkapocs) töredék és os tarsi fibulare (lábközepcsont az első lábrol) töredékek. Szarvasmarha csontok a honfoglaláskori szolanép sírjaiban gyakran találhatók. Valószínű a bankutcai sir is ilyen sir lehetett, de mert kőlapokból állott és talán az egykori repositáság itt levő temetőjéhez tartozott, a kereszténység

ama korából való, mikor még az ősi pogány szokások nem veszték ki egészen.

A várfal alapjának maradványai a muzeum udvarán.

Tudvalevő dolog, hogy a régi metszetek és az 1601. évi várrajz szerint az ősi Budai-kapu erődítményei az északnyugoti kerek kaputoronytól keletre a mai Bognár és Basa-utca közötti területen egy nagy udvart képeztek, amelynek falai között volt az őrség tanyája és riadóhelye. Philipp szerint ez volt egyben a vitézek gyakorló tere, az u. n. vivő pálya is. (Szfvár Szemle I. 1931 3. sz. 2-5 l.) Ezt a kapuerődöt széles (40-50 m.) vizes árok védte, amelynek vizét a Gaja patak táplálta. A török uralom alatt ezt a középkori kapuerődöt lebontották, de nyoma és emléke nem pusztult el egészen. Az 1691. évi katonai helyszínrajzon az ősi Barbacanból csak a nagytorony némi nyomát láthatni. A főfal vonalát pedig megtörik és kitolják a régi árok széléig. (v. ö. Philipp i. m.) A tágas udvar falai eltűnnek csak annak délyugoti sarkában marad fenn valami épületfélé.

Érthető várakozással tekintettünk tehát muzeumunk új épületszárnyának alapozási munkái elé, hiszen az udvar két szintje és a Bástya-u. épületeinek hasonló elhelyezkedése arra engedtek következtetni, hogy a mélyben a várfal egykori alapjának nyomára kell bukkannunk. Várakozásunkban nem is csalódtunk, mert az első hetek földkiemelése után megkezdett alapárok kimélyítése nyomán az udvari árkádsor alapárkában a mai szinttől 2-80 m. mélységben tényleg várfalmaradványokra akadtak a munkások. E fal hidraulikus mésszel sziklakeménységűvé forrasztott tömbszerű építménynek látszott, mely a szomszéd ház tűzfala mellett 2-40 m. szélességű volt és befelé a muzeum felé 7-30 m. hosszúságban terjedt. Felülete nem volt egyenletes. A tűzfal mellett 2-80 m. mélységet mértünk, az udvar közepe táján 2-65 métert. Mellette az új épület alapfalai a 3-40 m-t. érik el, ahol biztos talajt sikerült nyerni, ugyanerre épült fel a várfal is. Alapjainak magassága tehát csupán 60-75 cm. ami

arra enged következtetni, hogy nagyon régen bonthatták le, szinte egészen az alapjáig. Legmélyebb részén keresztben emellett ferdén szög alatt 2–2 db. 18–20 cm. hosszú deszkadarab feküdt. Itt ugyanis már talajviz tör elő. Valószínűleg az egykori lebontás idejéből maradt a mélyben, mert nem látszik annyira elkövesedettnek, mint a várfal és árok egyéb részeiből előkerült famaradványok. 2⁵⁰ m-re ettől a falmaradványtól huzott párhuzamos alapárokból falrész nem volt található, ellenben két darab hatalmas sóskuti faragott kötőmb, melyek egyike boltívkő lehetett a bazilikában, volt a föld mélyébe furódva. E kövek kétségkívül a várfal burkoló köveiből valók, melyekkel a törökök a falat erősítették.

A további munkálatok folyamán a kőfal alapjában 3·40 m. mélységig mi sem volt található. A fenti falmaradványtól nyugatra a Bástya-utcai front felé 8·80 m. távolságban azután ismét szilárd kötőmbre ért a munkások csákánya. Ez a fal azonban már a föld szintje alatt 90 cm-nyire kezdődött s míg a szomszéd ház mellett 2·30 m. széles, az árok másik oldalán 2·10 m. volt, vagyis ferdén huzódik az udvar (most az új épületrész) alá, mellette a Bástya-utca frontjáig 4 méter szélességben szinte fenékgig töltésföld huzódik, melynek anyaga a várfal alapjában lehető iszakai kő és a burkoló sóskuti homokkő törmelékének vegyülete. Az árok mélysége a tartóképes réteggig lesüllyesztve e szakaszban 3·70 cm. érte el, így a várfalmagassága e ponton 2·80 m. az alapig. Ez a fal került elő ugyanilyen magasságban befelé a régi épület felé (a mai földszinti terem alatt) 2·40 m. távolságban átsótt 2·50 m. átmérőjű kör kútban is, amelyen most az egyik betonpillér nyugszik. Ezt a falrészt a pillér alapjai miatt egészen le kellett bontani. Bontás közben a körkút északi részében a várfal mellett szintől mérve 2·80 m. mélységben fekvő pilóta maradványa került elő, nemkülönben szemben a fal dél felé huzódó részén is a körkút másik oldalán. A fal a kút $\frac{2}{3}$ részét foglalta el, a Bástya-u. felé eső $\frac{1}{3}$ részét ugyanolyan faltörmelék töltötte be, mint a főárkot, csupán az

északnyugoti sarkában látszott ismét valami nyoma összefüggő falnak, ez azonban csak egész mélyen 2·10–2·60 m. mélységben volt észlelhető. Bástya-utcai front szakasz alapárka ismét érdekes képet nyújtott. A szomszéd háztól 80 cm. távolságra ismét hidraulikusan kötött alapfalra bukkantak a munkások, mely szinte sima felülettel emelkedett fölfelé 1·90–2 m. hosszúságban. Déli végén 2·68 m. északi végén 2·15 m. volt, a mélysége így 75°-os szög alatt látszott lejtteni. Az árok mélysége mellett északon 3·70 m., délen 4·20 m. volt, így a fal északi vége 1 m., déli vége 2 m. magas, iránya látszólag nyugot-keleti, de próbaásás nyomán fordulni látszott a pilléralap felé, így minden bizonnyal az itt a mélyben előkerült falrészlettel állhat összefüggésben. Ez esetben a kiásott falrész a fal szélességét adja, mely e helyen 2 m., jobbra balra tőle fenti törmelékéből való töltést találtak 3·65 m. mélységig, melyektől kezdve fekete iszapföld réteg volt és alatta lejtősen elhelyezkedve a homokréteg. A faltól 1·40 m. távolságra a mélybe nyúló töltésrész felett szinttől számítva 2·80 m-nyire kövesedettnek induló fekvő tölgygerendát találtak, melynek iránya és fekvő magassága összevág pilléralapban talált pilótamaradvány helyével. Tovább a régi épület faláig ismét nagyon mélyre kellett leásni (4–4·20 m.), ahol mindvégig iszapföld alatt került elő a homokréteg. A töltés törmelékei között faragott kövek kerültek elő, valamennyi gotikus jellegű, egyiken festés nyomai is láthatók. A mélyben lévő fal magasságában hatalmas ajtó vagy kapu sarokvas rozsdás, fallal egybekötött darabja került elő, első pillantásra kengyelnek vélhette az ember. A továbbiakban lócsontok, fogak, mocsár iszapjától megfeketedett csontok, kő ágyugolyók, egy puskagolyó köböl, mely egy ló csigolyájában beágyazva került elő a mélyből, üszkös gerendamaradvány, török téglák és 2–3 db. XVIII. századi útburkoló téglák.

A leletek eredményeképp most már a következő feltevéésre juthatni. A mélyen a földben rejlő falak valószínűleg a várfal eredeti középkori építménynek maradványai, mely itt saroksze-

rüen fordulhatott és a várárok mellett valamiféle kapuszerű építménye lehetett, honnan az árok felett kisebb-szerű átjáró vezetthetett át. Az árok itt nagyon mély, átlagosan 3-80-4 méter. A magasabb falmaradvány a török idejében megtört várfal maradványára látszik mutatni, melyet a vár-árokig toltak ki. A török téglák is inkább ennek környékéről kerültek elő, nemkülönben a XVIII. századi útburkoló téglák is, amelyek a várfalnak végleges lebontása alkalmából kerülhettek itt a földre. Mindez természetesen feltevés, melynek valóságára majd csak a Bástya-utca és Basa-utca öreg házainak lebontása alkalmával fog fény derülni. Mindenesetre a legkisebb részletkép is fontos, és a sok kis részletből tevődik majdan össze az egykori városkép teljes egésze.

Újabb Prohászka-emlékek a múzeumban.

Özv. Nagy Alfonzné, sz. Prohászka Irma, akinek a múzeum Prohászka-emlékgyűjteménye legtöbbet köszönhet, újabban ismét értékes adományokkal gyarapította a nagy püspökhöz fűződő emlékeinket. Felajánlotta azt a rézágycat, melyet Ottokár püspök a püspöki palota hálószobájában használt az emberiség ídvéért kifejtett emberfeletti munkásságának kipihenésére. Mikor pedig szellemének folyton égő lángja nem hagyta nyugodni, igen sokszor itt fogamzottak meg a szószéken, könyvekben testet öltött gondolatai. Ha beszélni tudnának azok a rézrudak, melyek árnyékában egykor nemes feje és fényező agya pihent, mennyi az éj csendjében életre kelt elmélkedésről, önmaga és mások üdvéért elhangzó imáról küldhetnének felénk visszhangot, hogy könnyebben viseljük az élet terheit.

Megkapta a múzeum a boldogult esernyőtartóját is. A zöld mázas vaslemezről készült és rézzel szegett, négyzetes tartó mindennél értékesebb mű bece, hogy azt szolgálta, ki milliókat ölelt szívéhez és kit milliók szerettek. Családi emlékek: Prohászka Ottokár édesanyjának ezüst kulcsterítője, a régi jó idők nagyasszonyainak elmaradhatatlan kelléke; édes anyjának idegen szavakat magyarázó német szótára. A szótárban talált nyomtatványok: szent kép kereszten függő Krisztus fejje és a következő felirattal Prohászka Ottokár esztergom-főmegyei áldozár Rómában 1881-ik év November 1-én bemutatott első szent mise-áldozata emlékére; névjegy angol szöveggel egyetemi tanár korából, valószínű amerikai utazása alkalmával készült; a Ward collegium által kiadott jelentés az általa tartott requiemről. Fényképek: a nyitrai kápolna és keresztelő kut, hol Prohászkat keresztelték, továbbá az újabban ugyanitt elhelyezett emléktábla. (I. melléklet I. tábla I sz. kép).

Magdics István, prelatus-kanonok, a muzeumegyesület tiszteletbeli tagja Prohászka Ottokártól származó kivétele és alapítványaiért kapott elismerő okmányait helyezte el a múzeumba, melyek nemcsak tulajdonosuk nemeslelkűségének lesznek megőrzött bizonyosságai, hanem muzeális értéket főként az ad nekik, mert az okmányok a nagy püspökünk sajátkezü írásai. Mint ilyenek érdekes betekintést nyújtanak egyházfői működésében. Ezernyi elfoglaltsága mellett nem sajnálta az időt arra, hogy önkezeirásával közölje elismerését, fejezze ki köszönetét, és ezzei is megmutassa azt a nagyrabecsülést, melyet irányukban érzett.

FELJEGYZÉSEK.

Elismerés a „Szemlé“-ről. Alföldi András a »Pannonia« folyóiratban (Pécs, 1935, 106. l.) Bibliographia Pannonia c. közleménye a Szekesfehervári Szemlét is megemlíti és mint »fontos kulturpropagandát teljesítő« folyóiratról a következőket írja: »Kutatásunk egyik legőrvendesebb jelen-

sége ez a sok értékes kis megfigyelt tartalmazó folyóirat, mely a fejrmegei művelt közönséget a szép új fehérvári muzeummal szerves kapcsolatba hozza«.

A múzeum a népvándorlási kiállításon. A Magyar Történelmi Múzeum »Régi pusztai népek műveltsége« cí-

men Budapesten kiállítást rendezett. A kiállítás célja volt a Magyarországon szereplő steppe-népeknek, szkiták, jazygok, vandálok, germánok, hunok, avarok, honfoglalás kori magyarok legértékesebb, nagybárá arany leleteinek bemutatása. A Magyar Történelmi Múzeum népvándorlási gyűjteménye ugyanis az anyag sokfélesége és gazdagsága tekintetében páratlanul áll. De ugyane tárgy körből a vidéki múzeumoknak is vannak nagyjelentőségű leletei, melyek szintén kiállításra kerültek.

Ebben a kiállításban a székesfehérvári múzeum három csoportban szerepelt, amit külön kell hangoztatnunk, mert a kiállítás Vezetőjében a szerkesztő sajnálatos feledékenységé miatt a kiállításban résztvevő gyűjtemények felsorolásából a szfvári múze-kimaradt. A hug-germán régiségek között egy Du-napenteléről származó hun korszó képviselte a múzeumot. Az avar régiségek csoportjában ott volt az igari fejedelmi sírlelet arany övdíszítményeivel és kardjával kiegészítve a Magyar Történelmi Múzeum és Kecskeméti Múzeum hozzátartozó leleteivel. Honfoglalás kori régiségek közül a múzeum székesfehérvári kardjai voltak fent a kiállításon, mint elsőrendű értékek e nemű emlékeink között.

A kiállításban szereplő egyéb fejérmegyei leletek: üstöredék Dunapenteléről a hun korszakból (Arch. Ért. 1910, 32. l. — Arch. Hungarica II. 24. l. 6. k, IX. 33 l. 6. k); Szabadbattyánból származó hun-germán régiségek: két sima felületű fibula, levél-díszes csat, két üvegszerű gyöngy; a Sárviz mellől származó arany paizske-re; Dunapentele és Adony avar leletei; a demkőhegyi honfoglalás kori kard, a verebi ősmagyar sírlelet.

A lovasberényi kiállítás. A helyismeret fejlesztésére követendő példát adott az elmúlt nyár folyamán Lovasberény és Környéke Általános Ipartestülete, mikor ipari munka bemutató kiállítást rendezett és ennek keretében a mai kor kézműves iparának remekei mellett bemutatta visszamenőleg azt az ősi kulturát is, melyet a község területén talált őskori és római emlékek képviselnek. A kiállítás e mu-

zeális részéhez az anyagot Dr. Brunner István, körorvos szolgáltatotta, mint fáradhatatlan és szakszerű kutatásainak eredményeit. A kiállítás rendezése is az ő érdeme.

Ismeretlen székesfehérvári operanékesnő. Harsányi Zsolt közli a Pesti Hírlapban (1935 jún. 28): Liszt Ferenc 1822-ben dec. 1-én Bécsben hangversenyt rendezve a műsoron három név szerepelt: Franz Liszt, Hummel és Karoline Unger. Ezek mind magyarok voltak. Részletesebben utánanézttem a szép énekesnő kilétének — írja Harsányi — és kitént, hogy Székesfehérvárott született. A magyar lexikonok, színészeti és zenei könyvek nemigen tudnak róla. Én a német szépirodalomban böngésztem utána, s ott meg is találtam. »Gebören 28. Okt. 1803. in Stuhlweissenburg, Ungarn«. Mint megállapítottam, remek megjelenésű, szép hölgynek mondták a kritikák. Előbb Bécsben tanult, később Milanóba ment egy Ronconi nevű híres mesterhez tanulni és hamarosan az olasz operaszínpadok egyik legünnepeltebb énekesnője lett. Mikor csodagyermek honfitársának hangversenyén fellépett, tizenkilenc éves volt. A fiu tizenegy. Hosszu évek múltán találkoztak megint Olaszországban. Akkor a művésznőt már úgy hívták, hogy Carlotta Unger. Firenzében volt primadonna. Itt találkozott megint Liszt Ferencel. Liszt huszonhét éves volt s a világ bálványa. A hajdani leányka pedig harmincöt éves volt, érett szépségének legvirulóbb pompájában. A találkozásuk nem mult el szerelem nélkül.

Később az olasz színpadra származott fehérvári leány feleségül ment egy Sabatier nevű emberhez. Jómódú öregkort ért el, hetvennégy éves korában halt meg Firenze melletti villájában.

Ennek a magyar nőnek külföldi életfolyása elég ismeretes. Egész kis kötetre való tudunk róla. De gyermekévei ismeretlenek. Kíváncsok volna, ha Székesfehérváron akadna valaki, aki ott utána böngészne. Igen értékes művésznő volt, a maga korában rendkívüli hírnevű. Jegyezzük fel, hogy őt is a magyar föld adta a világ közművelődésének.

Hivatalos tudósítások.

A Muzeumegyesület közgyűlése 1935. jún. 5.

Titkári jelentés.

a Fejérmegyei és Székesfehérvári Muzeumegyesület 1934. évről.

Mélyen tisztelt közgyűlés.

»Wo die Not am grössten, ist Gottes Hilfe am nächsten« — Ez a német szállóige jut eszembe, mikor elmúlt esztendőnk működésére visszatekintek. A nehéz gazdasági viszonyok nyomasztó terhe mint fenyegető árnyék lebegett az utóbbi években felettünk, de a jó gazda előrelátása vezette egyesületünk irányító lelkét Marosi Arnoldot, mikor idejekorán minden túlkiadást mellőzve a minimumra redukálta a költségeket és így az egyesület működésében semmi fennakadás, még zökkenő sem történt. Tagdíjban ugyan lecsökkent a bevétel, mert a súlyos anyagi körülmények nemcsak személyeket vontak ki körünkől, hanem nagyobb egységeket, közegeket is; annál felemelőbb, hogy a megmaradt tagok nemcsak hogy örömmel tettek eleget tagsági kötelezettségüknek, hanem nemes adományokkal még lehetővé is tették a muzeum kiadványának, a »Székesfehérvári Szemlének« az eddiginél bővebb tartalommal való megjelenését, ezzel is bizonyítva, hogy »Székesfehérvár és Fejér vármegye nagyműveltségű közönsége értékelni és méltányolni tudja az őznetlen és komoly munkát, van kultúra iránt való szeretete, csak nem üti nagydobra és »nemes áldozatkészséggel adja tanuját magas műveltségű lelkeletének.« Emellett a nyílt és titkos hitelrontás, az egyéni beteges szenvedélyek sokoldalú kikezdése sem tudták megingatni tagjainkat, akik erős phalanxként állották körül egyesületünket, úgyhogy ma méltán nevezhetjük egyesületünket a *Muzeum Barátai Egyesületének*. Ugyanekkor a Gondviselés mintegy kárpótolni akarván a kicsinyeskedő

küzdelmek tűszurásaiért, melyek hosszas eredménytelen élet tengődésében elernyesztik még a legmunkásabb dolgozók erőit is, oly nagy munkatérrel nyújtott a mult évben mindnyájunknak, hogy lázas sietséggel kellett nekiállanunk az újabb és újabb lehetőségeknek, melyek viszont a társadalom és közintézmények nemes áldozatkészségéhez mutattak utat.

Miként a multban, úgy ez évben is két mag, két gondolat körül jegecesül ki a Muzeumegyesület működése: egyik a történelmi emlékek felkutatása, ismertetése és megőrzése, a másik az általános emberi kultúra, a szép, jó és igaz örök eszményeinek szolgálatában álló tudomány ápolása és népszerűsítése. Az első gondolat érdekében dolgoztunk, amikor a *Szent István centenárium előkészületeiben* tevékeny részt véve előterjesztést tettünk a város polgármesteréhez a Nagy Boldogasszony-templom, Szent István bazilikájának feltárására, nemkülönben a királysírok helyén emelendő emlékcarnok kiképzésére vonatkozólag. A szent király városának magán kell viselnie nagy alapítójának bélyegét és ezt csak úgy érhetjük el, ha a mult XVIII század romboló munkája után az akkor föld alá temetett értékeket kiemeljük, hogy fennen hirdesse a nagy magyar mult dicsőségét, nagy királyaink kegyes emlékét. Ezzel egyidőben szinte az isteni Gondviselés irányító kezét vélem látni abban a körülményben, hogy most a nemzeti emlékünnap előkészületei közepette irányította archeológusaink figyelmét a főenyi római telepre, melynek felkutatása közben a *magyarországi őskereszténység legnagyobb szerű emlékét* az ottani II—VI. századi háromhajós bazilika alapjait sikerült fel-

tárni. A bazilika hatalmas méretei sok következtetésre adnak jogot, bár történeti hátterét ma még homály fedi. Talán azonban a honalapító magyarság vezérlo törzsének, a Noé hegy körüli letelepedett Árpád családnak keresztény behatására vonatkozólag fog még fontos bizonyítékként szerepelni és adja meg magyán a nyitját annak a kérdésnek, miért éppen Székesfehérvárott állította fel szent királyunk a nemzet szentélyét, a Boldogasszony bazilikáját, mikor maga Esztergomban lakott, a királynénak pedig Veszprém volt a székvárosa. A főenyi ökeresztény bazilika ma műemléknek nyilvánítva a Műemlékek Orsz. Főfelügyelőségének oltalma alatt áll és további feltárása, valamint történeti hátterének felkutatása folyamatban van.

Egyesületünk másik célját, a tudomány ápolását és népszerűsítését teljes erővel szolgáltuk ezúton is. *Szabadtanítási előadásorozatunk* keretében a népművészetnek, történelmi multnak, helyi és távoli vidékek ismertetésének szenteltünk 7 előadást. *Volly István és Rossa Ernő*: Népének és népdal címen ősi dallamkincsünk motívumait ismertették; *Dr. Viski Károly* a népr. mnzeum igazgatója pedig a népművészeti kutatás mai állását mutatta be a régi himzések, szöttesek motívumain keresztül. Nagy érdeklődést váltott ki *Dr. Alföldi András* egyetemi tanár előadása Pannonia romanizálódásáról, valamint *Marosi Arnold* muzeumigazgató vetített képes érdekesítő előadása a táctővenypusztai őskeresztény bazilikáról. A helytörténet illetve művészeti emlékek ismertetése volt *Dr. Say Géza* az Orsz. Művészeti Tanács tagja előadásának célja: Városunk és megyénk idegenforgalmi értékei címen. A továbbiak folyamán *Dr. Mészáros Ervin* ciszt. reálgimn. tanár a Földközi-tenger mellékét, *Richter Mátyás* ciszt. reálgimn. tanár a Tátra vidékét mutatta be úti emlékeinek keretében. Az előadásokat kb. 1000 hallgató hallgatta meg és ismét nagy erkölcsi sikerrel gazdagon könyvelhette el ezt is az immár 23 éven át folytatott előadásaink egyeses folytatásakép.

A helyi kultura történetét szolgáltatta az egyesület azzal is, amikor

segítségül szolgált *Dormuth Árpád* egyesületünk titkáranak kutató munkájához *Vörösmarty Mihály*, a költő családjának *fehervári multjának feltárásában*. Ha egyes megállapításai a tudományos kritika szempontjából nem is jelentenek talán még végső tényeket, kétségtelen, hogy a költő családja ősi fehervári multa tekint vissza, ahol a XVIII. századtól fennálló háza 1827-ig a költő családjának birtokában volt.

A város kulturkincsenek megőrzésére és hozzáférhetővé tétele céljából beadványt terjesztett elő az egyesület a Kulturális Bizottsághoz a város területén levő könyvtárak egyesítése és hasznavehetővé tétele ügyében. A tervezet értelmében a város összes tudományos jellegű könyvtárait modern katalógus-rendszerrel kellene elállni, azután egy központi katalóguskezelést bevezetni. A könyvtálmány mindenütt a maga helyén maradna és a kölcsönkérő a központi dolgozószobában használhatná az egyes műveket. Így a város most parlagon heverő kulturkincse eleven forrássá válhatna és például szolgálhatna a vidéki könyvtárak kezelésére vonatkozólag.

Emelett örömmel kell felemlítenem, hogy *Dr. Csitáry G. Emil* polgármesternek, egyesületünk alelnökének és dísztagjának szerető gondossága és figyelme következtében valósággá készül válni régtáplált titkos gondolatunk, hogy a jelenlegi muzeumépületet megtoldjuk, hogy állandó képtár részére alkalmas helységet, nemkülönben védett kőtarat nyerhesünk. *Dr. Csitáry G. Emil* és *Dr. Havranek József*, alispán meleg szeretettel karolván fel az ügyet, mindkét törvényhatóság 10.000—10.000 P-t szavazott meg fenti célra, és így az egyesület az e célra félretett saját pénzével együtt kb. 25 000 P-vel rendelkezik, kiegészítésül beadvánnyal fordultunk *Dr. Hóman Bálint* kultuszminiszterhez, ki készséggel megígérte támogatását és így mihamar újabb kulturális otthon épül városunk művészeti értékeinek megőrzésére.

Eleven, nyüzsgő munka tehát mindenfelé, miközben nem értünk rá a titkon dolgozó aknakezek munkájára ügyelni. Mi nyugodt lélekkel ha-

ladunk tovább a tudományos élet országútján azzal a tudattal, hogy bármit tettünk, tiszta idealizmusból, önzetlen odaadással, pusztán a tudomány szeretetétől hajtva tettük városunk és megyénk történeti multjának feltárása érdekében.

Tagjaink körében történt változást az alábbiakban vázolhátom. Kilépcsüket bejelentették 9-en; új tagokul felvették viszont 5-en. Az alapító tagok száma 52, a rendes tagoké 352; helybeli 248, vidéki 55+49 község. Összesen tehát 404 tag.

Rendes közgyűlésünket 1934 jún. 3-án tartottuk, amikor a tisztúkar három évre újra választott, a választmány összetétele nem változott. Választmányi ülésünk négy volt.

Jótevőink ezévben is támogatták egyesületünket Székesfehérvár város 960 P.; Fejér vármegye 2500 P. (elmaradt évi) és 3000 P. (1934. évi); Államsegély 500+800=1300 P.; Nemzeti Bank 30 P.; Első Magy. Ált. Bizt. Társulat 50 P. Fogadják e helyen is az egyesület köszönetét.

Igazgatói jelentés

a Fejérmegyei és Székesfehérvári Múzeum 1934. évről.

A múzeum kibővítése és anyagi helyzete. A múzeum mult [évi életének legjelentősebb mozzanata a múzeum kibővítésének elhatározása, melyet a fenntartó egyesület legfőbb támogatóinak, a két törvényhatóság vezetőjének: Dr. Csitáry Emil, polgármester és Dr. Havranek József alispán biztató kezdeményezésére hozott meg. Okot ez elhatározásra az a meggyőződés adott, hogy a múzeum jelenlegi helyisége mai anyagának elhelyezésére nem elegendő, és fejlődését akadályozza, eddig is hiányos gyűjteményeinek: a néprajzi, természetrajzi és művészeti csoportnak kifejlesztését szinte lehetetlenné teszi. A kibővítés módja önként kínálkozott a múzeum egyik szárnyának a szomszéd házig való kihúzásával, minek folytán a most szabadban levő kőtár az új épület alapsorában, az e felletti helységben a nép és természetrajz, míg a legfelső helyiségben

Mélyen tisztelt közgyűlés!

Egy esztendő változatos munkája áll ime előttünk. Célkitűzésünk világos és félreérthetetlen. Ennek a célnak irányában haladunk a Szent István centenárium gondolatkörének szolgálatával ez tölti be egész programunkat a közeli években előre már, minél tökéletesebbé tenni a nagy király emlékéét ősi székvárosában, minél méltóbbá a nagy multhoz, ahhoz a multhoz, mely helyi és nemzetpontonból döntő jelentőségű a mai kor külpolitikai vonalvezetésének nagy komplexumában. Itt a városon belül forrott össze a nemzet a királyi szék törvényalkotó tekintélyével és vált idők folyamán a Szent Korona testvé, mely mindmáig megőrizte épségben erejét hirdette a magyarság döntő szerepét itt a Duna völgyében, hol ezer esztendőn keresztül mutatta meg álamalkotó tehetségét. Ezért akarunk dolgozni szerény erőnkel mint a helyi kultúra, de egyben nemzeti kultúra önzetlen munkása. Ehhez kérjük az Egyesület jóakarátú támogatását.

DORMUTH ÁRPÁD.

a szépművészet kapna megfelelő férőhelyiséget. A tervek élkészítésére az egyesület a városi mérnöki hivatalt kérte fel, ahol azok Schmidl Ferenc, műszaki tanácsos és Molnár Tibor elgondolása szerint el is készültek 35.000 P-t kitevő költségvetéssel. Nagyrészt a fedezetet is sikerült már biztosítani a múzeumegyesület által tartalékolt 5000 P. tőkével, a város és a vármegye által megszavazott és jóváhagyott 10—10 ezer P. építési segéllyel. A még hiányzó 10 000 P-t államsegély útján óhajtuk megszerezni

Anyagi ellátóink között elsőnek kell tolmácsolnunk köszönetünket Dr. Hóman Bálint vallás és közoktatásiügyi miniszternek, szeretett országgyűlési képviselőnknek az 1300 P. államsegélyért. A város 1200 P. segélyt utalt ki és emelett bérmentesen használjuk a tulajdonát képező múzeumépületet. A vármegye az 1934-re

megszavazott 3 000 P segélyen felül még 2.500 P-t utalt ki és ezzel letörlesztette a régebbi segélyek ki nem utalásából maradt hátralékot, amelyből 5.000 P-t, mint építési alapot tartalékolunk. A Székesfehérvári Szemle kiadásához 200 P-vel járult a vármegye, a többi költséget az egyesületi tagok áldozatos adományai fedezték. A tagdíjakból befolyt jövedelem a megelőző 1.587 P-vel szemben csak 1.285 P volt. Az Első Magyar Ált. Biztosító társaság 50, a M. N. Bank 30 P adománnyal járultak a muzeum fenntartásához. A muzeum célját szolgáló összes kiadás 8.270-60 P, ebből személyi kiadás 1 153-80 P, a gyűjtemények fenntartása, gyarapítása és biztosítása 1.701-29 P, a berendezés 240-13 P.

Személyzet és munkatársak. A muzeum igazgatója *Marosi Arnold*, ciszt. reálgimnáziumi tanár, m. kir. kormányfőtanácsos, a Műemlékek Orsz. Bizottságának I. tagja. *Dormuth Árpád*, áll. reáliskolai tanár, muzeumőr és muzeumegyesületi titkár, a könyvtári osztály vezetője. *Joachim József*, *Majláti Lipót* és *Radeczky Dezső*, elemiiskolai tanítók, mint tb. muzeumőrök szerepelnek a muzeum személyzetében. Egyéb munkatársak: *Nádás József*, áll. reáliskolai tanár céhemlék-, cimere- és okmánytanulmányokkal volt segítségünkre, *Juhász József*, gyakorló középiskolai tanár két és félhónapon át, mint tiszteletdíjas segédkező fejtett ki reggeltől estig tartó tevékenységet és azonkívül is állandó támaszunk volt történelmi kutatásaival, *Nagy László*, államrendőrségi titkos rendőr madárgyűjtéssel, preparálással és állattani gyűjteményünk karbantartásában segédkezett. Külső munkálataiban *Dr. Polgár Iván*, ciszt. r. reálgimn. tanár, *Dr. Brunner István*, lovasaerényi orvos és *Dr. Schwanner Jenő*, törvényhatósági főállatorvos támogatnak bennünket és mentettek meg a muzeum számára számos — egyébként veszendő — értékes leletet és adatot. A muzeum rendszeresített altisztje *Lencsés József*.

Belső munkálatok. A belső munkálatok sorában legtöbb időt vett igénybe a könyvtáranyag rendezése,

melyet *Dormuth Árpád* és *Juhász József* végeztek, feláldozva iskolai szünnidejüket. Az elvégzett munka: a könyvtári anyagban a könyvek és füzetek, valamint a kézirati anyag új elrendezést nyert. Előbbiek nyolc csoportban kaptak elhelyezést: Kézikönyvek; Általános érdekű művek és folyóiratok; Hungarica 1850; Antiqua a XVIII. század végéig., 10-es százrok könyvtára, Prohászka könyvtár; Hírlapok és Albensis (Szfvári és Fajérmezei kiadványok gyűjteménye). A kéziratok két csoportot képeznek: Céhíratok és Vegyes kéziratok részben fascikulusokban, részben kötött alakban. Az egész anyagról cédulakatalógus készült, melyet kiegészíteni és rendszeres kezeléséhez szükséges betűrendes példányt elkészíteni a közeljövő feladata. A könyvtár többi részének: oklevéltár, térképgyűjtemény, apró nyomtatványok és vegyes anyag elrendezése és katalogizálása — talán ennél is hatalmasabb munka — még megoldásra vár.

Egyéb rendezési munkálatok: a római érmekek könyvből áttekintés végett tasakokból dobozokba való kihelyezése, a Wickenburg-féle gyűjtemény és egyéb gyarapodás római anyagának rendszeres gyűjteménybe való beosztása; népvándorlás és honfoglaláskori leleteink áttanulmányozása, adatainak leltári kiegészítése; csontvázanyagunk átrendezése és könnyebben kezelhető elhelyezése; Gizella királyné siremlékmásolatának felállítás; régi metszeteink adatainak revideálása és pótlása.

A rendezési munkálatokból *Joachim József* az éremgyűjtemények és feliratok, rajzok készítésével vette ki részét, *Majláti Lipót* a rovargyűjtemény gyarapításán és karbantartásán fáradozott. *Lencsés József* altiszt a muzeum mintaszéri tisztántartása mellett a preparálásban, a raktári anyag előrelátó gondozásával, a cédulakatalógus folytatólagos összeállításában fejtett ki elismerésre méltó buzgóságot. Időleges kiállításokat rendeztünk kisapostagi, bécskei szerzeményeink kihelyezésével és a helybeli revíziós liga által rendezett versenytárgyainak bemutatásával

A múlt évben megkezdett tárlat-

mégyarázó előadásokat folytattuk. Előadók voltak: ápr. 1-én *Dormuth Árpád* a muzeum beosztásáról; ápr. 8-án u. az Székesfehérvár XVIII és XIX sz. irodalmáról, társadalmi életéről; ápr. 22-én *Marosi Arnold* a bicskei és apostagi leletekről; ápr. 29-én *Radezky Dezső* a ragadozó madarakról, sólymászatról és tojásgyűjtésről; máj. 6-án *Joachim József* a honfoglaláskori leletekről; máj. 13-án *Nádas József* a családi cimerekről; máj. 21-én *Majláti Lipót* a lepkegyűjtésről; szept. 25-én *Marosi Arnold* a népművelési tanfolyam hallgatóinak a régészet jelentőségéről; okt. 21-én u. az Gizella királyné síremlékéről; nov. 25-én *Dormuth Árpád* a római emlékekről; dec. 2-án *Marosi Arnold* a tácfövenypusztai ásatásról; dec. 9-én *Dormuth Árpád* irodalmi emlékeiről; dec. 16-án *Dr Kiss Jenő* az őskorról tartott előadást.

Külső munkálatok. Külső munkálatainknak kiemelkedő pontja a *tácfövenypusztai* ásatás, amire okot a muzeum onnan származott római leletei szolgáltattak. Az ásatást márc. 20-án kezdtük meg egy nagyobb szabású római épület feltárással, miközben arról értesültünk, hogy ettől nem messze szintén vannak alapfalak, melyeket megtekintve, a további teendőket illetőleg szükségesnek láttuk külön szakértő kiküldetését. Evégből a Muzeumok Orsz. Felügyelőségéhez fordultunk. A kiküldött *Paulovits István*, nemzeti muzeumi igazgató a látott falakon őskeresztény bazilika maradványait ismerte fel, melynek feltáráására a legnagyobb gondosságot ajánlotta. Ennek alapján a bazilika felkutatásának irányítására őt kértük fel, ki azt díj nélkül vállalta, és tanácsára a munkálatok állandó felügyeletével pedig *Horváth Tibor*, nemzeti muzeumi gyakornokot bízuk meg. A munkálatok eredményét a feltárt három apsziszos IV. századi keresztény templomot mint e kor legbecsebb műemlékét vették tudomásul a szakkörök, melynek feltevése, feltárássának május 26-án befejezett előszakasza a székesfehérvári muzeum elvitathatatlan érdeme.

Osztoznak ez érdemben elsősorban *Dr. Havranek József*, ki mint Fe-

jérvármegye alispánja teljes odaadással karolta föl az ásatás ügyét, *Marosi Arnold, dr. Paulovics István* és *Horváth Tibor*, mint az ásatás anyagi és szellemi részeseinek intézői, *Joachim József*, ki a felméréseket és rajzolást végezte. Az ásatási költséget a muzeum fedezte, a földtulajdonosok kártérítését a vármegye vállalta, *gróf Zichy János, Pethő József* táci főjegyző, *v. Laczkó Béla* munkások és fogatok adásával járultak a nagy munkához, melyért köszönet illet mindenkit, ki bármivel is hozzájárult végrehajtásához.

A Műemlékek Orsz. Bizottsága látva a fővenypusztai bazilika műtörténelmi jelentőségét, annak maradványait a hatósága alá tartozó műemlékek közé sorozta és azt május 26-án hivatalosan átvette. Az őszi ásatásokat már ő végeztette, melyek célja volt a bazilika és a hozzá tartozó udvar kiterjedésének megállapítása, amit nagyjában sikerült is elérni. A muzeum e munkálatoknál márcsak mint érdekelt megfigyelő vett részt, gondoskodva arról, hogy a leletek a muzeumba kerüljenek, az újólag feltárt falak felmérése és lerajzolása megtörténjék, amit *Joachim József* volt szíves elvégezni. Ily módon rögzítettük a már kibontott részek eredeti állapotát. Ez főként azért volt szükséges, mert a falak konzerválásáról gondoskodás nem történt és eredeti képük a tél folyamán könnyen megváltozhat.

Kisebbségi ásatásaink voltak *Iszka-szentgyörgyön*, ahol értékes germán sírlelet került a véletlen folytán felszínre és annak környékét kutattuk át, *Ivancsán* római őrtorony alapfalait tártuk föl, *Sárosdon* egy XI—XII. századi temető csontvázaival gazdagította a muzeum antropológiai anyagát, *Csákerényben* római épületet ástunk ki, *Lovasberény* határában a muzeum engedélyével és megbízásából *Dr. Brunner István* végzett értékes és érdekes kutatásokat, számos adattal gazdagítva a község őstörténetét. Helyszíni szemlét tartottunk a *Kisapostagon* feltárt bronzkori temető területén számos leletet is szereve, *Kislángon* az ott talált őslénymaradványok lelőhelyén, *Nagylángon* kerestük a Dom-

bi pusztáról származó kőszeközökből sejtethető kőri telep nyomait, amit meg is találtunk. Székesfehérvár területén a sóstói és Attila-utcai középkori temetők, a Kisbasadulőben előkerült római telepnyomok megtekintése miatt kellett kiszállnunk; figyeltük a Horthy Miklós-téren feltárt falakat, megállapítva, hogy azok török hídfő maradványai; közreműködtünk a Szt. Anna kápolnában talált török feliratok megmentésén és az 1727-ben meghalt gróf Zichy János és neje sirboltjainak kibontásában. *Alföldi András* egyetemi tanár társaságában római köemlékeink összeírása végett az elmúlt évben a következő helyeken jártunk: szept. 18-án Velence, Baracska, Vál, Gyuró és Elvira major; szept. 23-án Pátka, Acsa és Vereb; okt. 7-én Csákvár. *Néprajzi gyűjtést* végeztünk Tácon, Sárkeresztúron, Iszkaszentgyörgyön és Szabadbattyánon, ahol *Dormuth Árpád* muzeumi tárgyi előadást is tartott.

Irodalmi munkásság. A muzeum irodalmi munkásságának fő kifejezője a muzeumegyesület által kiadott „Székesfehérvári Szemle.” *Marosi Arnoldnak* itt megjelent muzeális cikkei: A táci főnyusztai ásátás, A szfári honfoglaláskori kardok. Ásatás Előszállás-Bajcsihegyen, A bicskei both- és richárd pusztai éremleletek, Adatok Ivánca régészetéhez, A kisapostag bronzkori temető, A sárosdi árpádkirályok korabeli temető, Csákerényben római alapfalakat ástak ki, Árpádkori éremlelet, Kőri leletek Nagylángról, Középkori Sz. Imre szobor a püspökkert kövei között, Öslénytani maradványok Kislángon, Ritka madártani jelenség, Római telepnyomok Székesfehérvár határában. Emellett kéziratban feldolgozta Fejérmegye avarleleteit, a muzeumegyesület szabadtanítási előadásai között ismertette a táci főnyusztai bazilikát, megtekintette a nográd-vezerőci ásátást, a budapesti parlamenti muzeumban a székesfehérvári anyagot följegyezte, meglátogatta a szekszárdi muzeumot, tanulmányozta Trieste és Aquileja őskeresztény emlékeit. *Dormuth Árpád* levéltári kutatások alapján a Vörösmarty-család tejérmegyei és székesfehérvári múltjáról között két hosszabb tanulmányt,

ismertette szabadbattyáni néprajzi gyűjtő útját, a helyi lapokban időközönként tájékoztatta a közönséget a muzeum életéről, vezette a Székesfehérvári Szemle kinyomatását és a városi levéltár selejtes anyagából kiválogatta a nekünk megfelelő anyagot. A muzeummal kapcsolatos irodalmi tevékenységet fejtettek még ki a Szemlében megjelent cikkeikkel: *Juhász József* Székesfehérvár eleste és Varkocs György hősi halála 1543-ban, A baracscai Jupiter oltárkö és Kőveaszó (Keveháza), *dr. Polgár Iván* a Horthy Miklós-téren feltárt falak, A székesfehérvári koronázó templomból ránk meradt gránit-oszlopok méretei, Római mértőldők Kisapostagról, *dr. Kepes János* Muzeumunk Makart képe, *Schoen Arnold* Fischer V. festő levele a Szent István főoltárképről c. dolgozataikkal. Megérdemelt tiszteletdíjuk leghálásabb köszönetünk.

A muzeumnak a tudományt minél szélesebb körben szolgálni törekvő vidéki kapcsolatai: a kalocsai vegyvizsgáló állomásnak a paprikavizsgálatához, *dr. Hankó Béla* debreceni egyetemi tanárnak a magyar ló őstörténetéhez küldtünk kutatás anyagot. Mi viszont a Magy. Nemzeti Muzeum Széchenyi-könyvtáráról a Gyurkovics-féle kézirat és okmány gyűjteményt kaptuk meg, hogy *Juhász József* tanulmányozhassa annak reánk vonatkozó adatait. A Vörösmarty-család múltjával kapcsolatosan a fejérmegyei és veszprémi püspökség levéltárával volt összekötötésünk. Nálunk voltak kutatás és tanulmányozás végett: *dr. Alföldi András*, budapesti egyetemi tanár tanítványaival, *dr. Erdélyi Gizella* a M. N. Muzeumtól mitológikus ábrázolásaink megtekintésére, *Iványi Dora*, *Kovrig Ilona*, *Sellye Ibolya* a budapesti egyet. hallgatók római, *Mozsolics Vilma* a wieni egyetem ösztöndíjas hallgatója bronzkori gyűjteményünkről, *dr. Willvonseder Kurt* a wieni egyetem őskori tárgyaitól készített jegyzeteket és rajzokat. *Baltay György* egyet. hallgató Lauschmann Gyula kéziratostörténetében bűvárkodott, *dr. Schneider Miklós* oklevélgyűjteményünket nézte meg, *Weichardt Valdemárnak* éremgyűjteményünkkel,

többeknek könyvtárunkkal voltunk segítségére.

Látogatók. Megemlékezve a muzeumnak iránt érdeklődő kiválóságoktól első helyen kell említenünk *dr. Hóman Bálint*, vallás és közoktatásügyi miniszter ur *Onagyemlétsága* kegyességét, hogy szíves volt megtekinteni a Tác-Főveny-pusztai bazilikáról készült rajzainkat. Április 14-én *Bersu Gerhardt*, a frankfurti német-római kutató intézet igazgatója nézte meg a táci ásatást és a muzeum gyűjteményt. Ugyanezért látogatott el hozzánk okt. 19-én *Eggert Rudolf*, a wieni egyetem tanára, az őskeresztény emlékek legkiválóbb kutatója. Szept. 17-én *Lord Levelyn János*, angol képviselő volt szerencsénk a muzeumban fogadni. Francia, holland és kínai vendégeink is voltak. Hazai muzeumi embereink közül is többen keresték fel az idén gyűjteményeinket. A M. N. Muzeumból *Paulovits István*, *Tompa Ferenc*, *Horváth Tibor*, a hadtörténelmi muzeumból *Barcsay Amant*, az iparművészeti muzeumból *Mihalik Sándor*, a veszprémi muzeumból *Reé Gyula*, igazgató és *Nagy László* muzeumőr, Atquinumból *Nagy Lajos*, igazgatóőr, a székesfővárosi könyvtárból *Romhányi Károly*, a Műemlékek Orsz. Bizottságától *Lux Kálmán* és *Szónyi Ottó* voltak látogatóink. Örömmel üdvözlöttük látogatóink sorában a tanonc-képző tanítók és a népművelődési előadók tanfolyamának hallgatóit, kiket magyarázataink kíséretében arról is igyekeztünk felvilágosítani, hogy minő fontos szolgálatot tehetnek falun a vidék muzeumának.

A muzeum összes látogatóinak száma 10368, ebből 7601 esik ünnep és vasárnapra, 2767 hétköznapra. A csoportos látogatók sorában az elemi és középiskolai tanulókon kívül szerepeltek a téli gazdasági iskola, a m. kir. honvédségnek légi támadást elhárító és kórházi különítménye.

A gyűjtemények gyarapítása és törésállománya. Adományokkal gyarapították a muzeumot.

Alumíniumérc Bánya és Ipari Rt. Gánt, Andraskovits I., v. Angyalffy Nándor, Alapi Nándor, Áll. polg. fiu isk. igazgatósága, Dr. Berzsenyi Zoltán, Dr. Brunner István Lovasberény,

Balázs József, Tác, Bém László Örspusztá, Borsányi József, Baté József, Dr. Bakáts Tibor. Ciszt. rend. reálgimn. tanári könyvtára, Csernay Vilmos, Csitáry G. Jenő, Csitáry G. Tibor, Csitáry nyomda, Csendes Géza, Dormuth Árpád, Debreczeni nyomda, Eisler nyomda, Fejes István, Flögl Karolin, Falvai István, Faller Jenő Várpalota, Gergely Béla, Holki András, Héger József, Halász N. tisztartó Csákberény, Havranek Lajos, Herceg N., Horváth Ferenc, Ifju Ferenc Nagyláng, Dr. Jaksich Lajos, Dr. Juhász Viktor, Joachim József, Klöckner József, Knazovitzky Béla, Kováts Béla, Körösi János, Dr. Kepes János, Dr. Kneifel István, Kaiser Józsefné, Nyilas Kolb Jenő Budapest, leveldi Kozma Miklós Budapest, Kurt Willvonseder Wien, Lovassy Andor, Major Ferenc, Marosi Arnold, Dr. Morvay Béla, Müller József Budatétény, Gróf Merán Fülöp Csákberény, Mózes Ábrahám Miskolc, A Múeml. Orsz. Bizottsága Budapest, Nagy László, Neubart Ignác, özv. Nesztorné, özv. Nagy Alfonz, Nemes Ferenc, Pacona Margit Rácalmás, Pálfi N., Perényi Sándor Sárkeresztúr, Pintér Zoltánné, Proh. Eml. templ. Ép. Bizottsága, Dr. Potyondy Imre, Pannónia nyomda, Pék Gyula Velence, Orsz. Könyforg. és Bibliografiai Közp. Budapest, Radetzky Dezső, Rákos Ignác, Rauscher Béla, Simon Gyula, Söréd község, Stoffer Mária Budapest, Dr. Schwanner Jenő, özv. Dr. Say Károlyné Shvoy Lajos, Sárkány Anna, Szabó Imre, Szing Ignác, Székesfehérvári Friss Ujság, Székesfehérvári elemi iskolák igazgatósága, Szüts Jenőné, Székesfehérvári és Fejérmegyei Takarékpénztár, Szüts Antal Tolna-Némedi, Dr. Tunner Károly Szombathely, Tóth József, Weber Gilbert, Vidovits Ernő, Vantsay Dezső, Veres József Iszkaszentgyörgy, Vagner József Iszkaszentgyörgy, Volf László, Vörösmarty Kör, Városi levéltár, Vörösmarty nyomda, Veiland Ferenc, Zala vármegye alisp.

Letételek helyeztek el: Barcsay Amant Zoltán Budapest, Ferency Kálmán, leveldi Kozma Miklós, a magyar kegyes tanítórend, Dr. Morvay Béla. Müller Ferenc. az Orsz. Képzőműv. Főiskola, Szfvár szab. kir. város.

Vételre fordítottunk: a gyűjtemények gyarapítása címén 1433 77 P, fenntartására 120-64 P, berendezési tárgyakra 240-13 P.

A) Könyvtár. Gyarapodás könyvekben és füzetekben 197 drb. Törzsállomány 5424 drb. Ajándék útján több székesfehérvári nyomtatvánnyal bővült gyűjteményünk, mégpedig részint a helybeli nyomdavállalatok 1934 évi kiadványaival, részint egyesek ajándéka folytán. Így megkaptuk Müller József préposttól a Fejérmegyei Napló ma már igen ritka I—II. évfolyamát: K. Kovách Bélától az 1866. évi Vörösmarty-albumot és gr. Teleki László halálakor a helybeli ref. templomban tartott gyászbeszédék gyűjteményét. vit. Angyalffy Nándortól Pellet Odön beszédeit. Dr. Morvai Bélától a földrajzi közlemények 35 évfolyamát; Dr. Potyondy Imre kanonoktól Padányi Bíró Márton püspök életrajzát; Zala vármegye alispánjától a zalai oklevéltár 2 kötetét; Sárkány Annától Tánccsics M. egyik művét és a Regelő egyik évfolyamát; Szabó Imre esperestől Vas vármegye nemesi családai. Vétel útján megszereztük Hekler A.: Művészettörténetét; Hóman—Szekfü: Magyar történetének III. és VIII. kötetét; a Magyarország Néprajzának I—II. kötetét; Szőnyi O.: Régi magyar templomok c. művét; Schneider Miklós három kiadványát, az Arch. Hung. X. és XII. kötetét. folyóiratok közül az Arch. Értesítő XLII.; a Magy. Iparművészet XXXVII. évfolyamát. Letétként is értékes könyvekhez jutottunk. Tudományos értékénél fogva első helyen kell említenünk Dr. Morvai Béla letétjét: a Lóczy L. vezetése mellett megindult 32 kötetes kiadványsorozatot „A Balaton tudományos tanulmányozásának eredményei“ címmel. Székesfehérvár város polgármestere az I. Lipót korabeli Landesgerichtsordnung két példányát helyezte el muzeumunkban. Végül csere útján megszereztük az Arch. Hung. XI.; valamint a Századok két hiányzó kötetét.

Apró nyomtatványokban a gyarapodás 828 drb. Törzsállomány 4782 db. A nyomtatványok legnagyobb részét a helybeli nyomdavállalatok szolgáltatták kiadványaik rendszeres bemóri csata egykorú könyvmatú képét, küldésével: Csitáry G. Jenő 167;

Pannonia nyomdavállalat 123, Vörösmarty nyomda 135, Debreczeni I. 155, Eisler nyomda 11 db. nyomtatvánnyal járult hozzá gyűjteményünk gyarapításához. Ezenkívül Shvoy Lajos megyéspüspök a püsp. levéltár duplumaiból 7 db.-ot, a városi levéltár selejtezett anyagából 85 db.-ot; Pék Gyula (Velence) 80 db. régi egyházi lappéldányt, Sárkány Anna az 1849 évi Komáromi Lapokból 18 számot adott gyűjteményünknek. Letétként városunk polgármestere az 1711. évi Conventio Rakocziana egy példányát, régi tisztújítási nyomtatványokat, leveldi Kozma Miklós 19 db. 10-es huszárokat érdeklő nyomtatványt helyezett el muzeumunkban.

Térképgyűjteményünk ez évben nem gyarapodott Törzsállomány 93 db.

Kézirataink 68 db.-bal gyarapodtak. Törzsállomány 501 db. Értékesebb darabok: Csendes Géza adománya a Tanácsközt. korából (Velinszky L.-nak városunk iskolai életére vonatkozó 12 db. kézirati rendelete); Csitáry G. Tibortól a Színház Részvénytársaság 16 iratát és leltárát kapta meg muzeumunk. Megszereztük ezenkívül gr. Tisza István egy levelét, valamint a sármelléki takács-céh jegyzőkönyveit és iratait. Letétként került gyűjteményünkbe Kossuth László egy levele, nemkülönben a Magy. Kegyes Tanítórend részéről a Sz. Anna kápolna falában talált arab feliratú papirfoszlányok.

Oklevéltanyagunk 8 darabbal gyarapodott. Törzsállomány 3502 db. Vétel útján megszereztük a sármelléki takács-céh artikulusait; míg letétként a csákvári timárok, vargák, valamint szabók és gombkötők céhlevelét 1817-ből. Székesfehérvár polgármestere letétként helyezte el városunk 1703. évi kiváltságlevelét, a város 1805. évből való címer levelét, míg Barcsay Amant Zoltán főhadn. Liphay Ferenc nemesi oklevelét helyezte el gyűjteményünkben.

Vegyes anyagban a szaporulat 107 db. Törzsállomány 3296 db. Legértékesebb darabja egy XV. századbeli fametszet Miksa némej-római császár székesfehérvári ostfomáról (60 P). Megszereztük azonkívül a valamint fényképeket, kliséket, lemezeket Székesfehérvárról és egyéb muzeális tárgyakról.

B) Régiségtár Az őskori gyűjtemény gyarapodása 44, törzsállománya 4847. Lelehelhelyek szerint: **Adony** fülespohárka, 2 bronztű és bronztőr (Dajapuszta 9185—87), vesszőbenyomásos agyagtapas és csiszolt agancsdarab (Szentmihály-puszta (9188—89); **Csákerény** hallstadti bronzberetva (9232); **Izszakaszentgyörgy** 22 bronzkori edénytörödek (Zsidóhegy alatti homokbánya 9246); **Ivánca** 6 kőkori edénytörödek (Duna melletti földhát, 9379); **Kisapostag** 372 db. cserép- és bronzlelet urnatemetőből (8989-9031, 9401-9421); **Nagyláng** 7 kőeszköz, 4 kőkori cserép törödek, bronzláncza (Dombi-puszta 9046—52); **Polgárdi** kőbalta serpenintből (9190); **Sárkeresztúr** 2 edény vasláncza és különféle vas tárgyak kelta sírokból (9423—427); **Székesfehérvár** 15 bronzkori edény (szedrekerti-homokbánya 9067—78); **Tabajd** tölcser alaku agyagtárgy, füles pohár, orsógomb (9235—37); **Tolna-Némedi** (Tolna m.) 2 kőeszköz (9051—9052).

A római gyűjtemény gyarapodása 1061, törzsállománya 4714. Lelehelhelyek szerint: **Adony** a római telephelyről 39 db. különféle edénytörödek, a prebaniakertből 3 domborműves törödek egyéb helyekről 5 téglá törödek, közülök 3 bélyeges (9173—84); **Csákerény** a feltárt római épületből beszállított padozat oszlopok, festett vakolat részek, bélyeges peremes téglá, összesen 16 db. (9230-31 és 9399-400); **Dunapentele** mécses (9080), 2 szobortörödek mészkőből, feliratos római ol-tárkó törödeke, akantusz leveles oszlop részlet, bronzfibula és áttört bronzlemez (9258—61 és 9397—98); **Izszakaszentgyörgy** 3 csonttű és 34 cseréptörödek (Zsidó hegy alatti homokbánya, 9245); **Ivánca** 45 edénytörödek, vasbalta törödeke, gerezdeit üveggyöngy (Duna melletti földhát, 9380-88); **Kisapostag** mérőföldkő (8984); **Sárszentmiklós** emberfejes bronzedényfal (Órspuszta, 8966); **Sárkeresztúr** túltörödek pannoniai szürkecserép (Nyilas-szőlő, 9428); **Székesfehérvár** sírkőtörödek levéldiszes domborművű áldozati jelenettel (8982), sírkőtörödek levéldiszes oszlopféjjel és férfialakkal (9223), 11 különféle lelet a kisbasareti dűlőből (9224—29); **Tác-Főveny puszta** 893 db. különféle lelet az ásások eredményeként.

A közép- és ujkori tárgyak gyarapodása 224, törzsállománya 5138. A gyarapodás népvándorlaskori részének legértékesebb csoportja az **Izszakaszentgyörgyön** talált függőkből csatból, fémgyűrűkből és tűkőrből, koporsó pántokból álló germán sírlelet (9247). A **Sárosdon** feltárt árpádkirályok korabeli temetőből beszállított leletek (halántékkarikák, ujjgyűrűk, karperec) száma 17 db. (9205). **Előszállás** öreghegyi avartemetőjéből pótlólag egy vaslánczát szereztünk (8968). **Sárszentmiklós** Órspusztáról szolgáltatott be egy benyomott mintás középkori edénytörödeket. **Székesfehérváron**, a sóstói középkori temető területéről kaptunk egy értékes fazekeszerű edényt (8977), a Széchenyi utcában pedig piros festékes, ugyancsak középkori edénycserepek kerültek elő (9079). **Ivánca** határából 61 ugyane fajta és korú törödeket kapott a muzeum (9389—96).

Faragványos köveink középkori csoportját **Székesfehérvár** gyarapította néhány értékes darabbal. Közülök 6 gotikus faragvány a Horthy Miklós téren feltárt török erődítményekből való (9032—37) Ugyaninnen 11 törött téglát és hegyes végével felfelé állított facölöpöt is beszállítottunk (9038-41). A Fiskális-dűlő Darmstädter-féle szőlő falkertéséből 4 gotikus követ helyeztél el a város a muzeumban (8878—81). A Nádor-utcában a Kna-zovitzky ház falbontása szintén eredményezett 4 gotikus követ (9042—45). A Szőgyény Marich utcában a 3. sz. háznál találtak ugyanilyen stílusú faragványt (9066), a Bástya-u. 3. sz. alatt pedig 3 került elő. Szép, palmette motívumos, románstílusú faragványt a Palotai-u. 22. sz. ház lebontása alkalmával sikerült szereznünk (9262). Régi téglagyűjteményünk 10 darabbal gyarapodott.

Hadtörténelmi anyagunk egy karddal (8973) és szuronnal (8977), 4 középkori sarkantyúval (9233, 9254-56), repülőgépről ledobott nyílheggyel (8962) 2 hadi emlékekkel (8971-72) és kommunista pecsétlővel (9054) gyarapodott. Vadász fegyvereink értékes szaporulata egy damaszkösvű Lefosche puská (9249). Régi gazdasági eszközök: középkori sarló (4259) és csoroszlavas (9056). Ipari emlékek:

a sármelléki takács-céh zászlója és pecsétlője (9202–204), régi korcsmáccgér (9220), sulymértékek (8988), két fajansz korsó (9429–30), egy kis korsó a török időkben (9221) Rohrmüller Székesfehérvári ötvös által készített ezüstgombok és ruhacsat (9063–64), áttört művi rézkapocs (8987), két rézgyűrű (9263–64), kintorna-féle hangszór (9065) és két csomag játékkártya (8985–86).

Kegyeleti tárgyaink értékes gyarapodása Gizella királyné passauai sír- emlékének gipszmásolata, melyet az Orsz. Képzőművészeti Főiskola a kultuszminiszterium engedélyével mint állami letétet helyezett el. Paczorna István, a boszniai okkupációban tanúsított vitézsége miatt „magláj hős” néven ismert huszárkapitány emlékének megőrzésére két olajfestményt kaptunk. Prohászka-emlékgyűjteményünk általa használt ivó pohárral, a Turul Szövetségbe való belépéséről szóló díszokmánnyal és Balázs György Prohászka püspökségének 20-ik évfordulójára írt versével gyarapodott. Reviczky Gyula költőtől származó emlék az általa használt pipa. A zichyilegi 17-es és a Kossuth utcai hősi emlékekről koszorú szalagokat helyeztek el.

Az éremgyűjtemény gyarapodása a statisztikában 2 darabban szerepel és ezzel törzsállománya 4804 db. A beosztott két érem II. Lajos székesfehérvári koronázásának 1544-ben kiadott arany- és ezüst emlékérmé, melyeket csere útján szereztünk. A tényleges gyarapodás ennél jóval jelentősebb, amit majd csak a most átrendezés alatt levő gyűjtemény újlag összeállítandó statisztikájában tüntethetünk ki. Említésreméltó szerzeményeink még Aba Sámuel denára (C. N. H. I 10) az Attila-u. 23 sz. kertjéből; Hadrianus denára Mórról, Nero nagybrónza Sörédről, Trajanus közép brónza Agárdról és 23 db. római ezüstérem a ceceli (Pest m.) leletből (Arch. Ért. 1922, 99 l.) Veres József iszkaszentgyi jegyző. Tácon a fővenyi határban talált velencei arany Bakács Tibor adományá.

C) A néprajzi gyűjtemény gyarapodása 25, törzsállománya 1059. A gyarapodásban szerepel juhászfaragás

lakatszerű csüngővel Csákbereányból (9234), faragásos bot Inotáról (9053), két szalmafonatos kenyérsütő tartó (bucsar), szivaralaku kalácsütő, füles kancsó vasháromláb, kulcsos béklő, kézi köszörű Iszkaszentgyörgyről (9209–15), pásztorfaragásos fapipa Polgárdiról (8975), községi rablánc Sárkeresztúrról (9422), piros mintás asztalterítő lenvászonból, paraszttatya, talkedli, sütő szalmából készült arató- emlék Szabadbattyánról (9200–202, 9248), pecsenyeforgató nyárs, tűzkuca nyeles lábas, juhászbot, béklyó lakattal Székesfehérvárról (0216–19, 9257), sárhányó vella, szecskevágó vella Tácról (9058), zöldmázás kulacs 1855-ből Várpalotáról (8983). Fényképfelvételek Iszkaszentgyörgyről, Szabadbattyánról és Tácról rajzok az iszkaszentgyörgyi uradalom szőlőjének darus preseirol

D) **Természetrajzi gyűjtemény** gyarapodása 99, törzsállomány 7027. Az embertani csoportba beosztottunk 2 koponyát a székesfehérvári sóstói (32/1934) és csontvázat a sárosdi 300/1934. árpádkirályok korabeli temetőből Madárgyűjteményünk gyarapodása: postagalamb, kínai vörös fácsán, üstökősgém, partfutó, kormos szerbő, meggyvágó, (137–140/1934), réti cankó, apró partfutó (232/1934) kaba sólyom, nagy goda, parlagi pityek (352/1934), kék vércse, zöld harkály, erdei cankó, ökörszem (397–398/1934). Őslénytani tárgyak: mamut fogtörődék Székesfehérvárról és Tolnanémediből (112/1934, 144/1934), masztodon fog csontvázrészek a kislángi homokbányából (341–43/1934), külföldi kőületek a gánti bauxitbányából (411/1934). Ásványok a gánti bauxitbányából (412–13/1934).

E) **Művészeti csoportba** beosztottunk 2 tárgyat, törzsállomány 680. A gyarapodás egy fejérmegyei viselet ábrázoló vízfestmény a XIX. sz. elejéről (8976) és Samassa József egri érsek, bibornok plakette (9198).

Berendezés A berendezési tárgyak között szerepelnek: utazókosár, az éremgyűjtemény rendezéséhez 1009 db. kis zacskó és kartonlemez, 5 lepkekartó doboz, 8 magyarító szöveg üveg alatt, 8 képkéret üveglap és 217 különböző védőtábla a könyvtári anyag rendezéséhez.

Összegezés:

A) Könyvtár gyarapodás	1207	állomány	17508
B) Régiségtár	1735	»	19951
C) Néprajz	25	»	1059
D) Természetrájz	99	»	7027
E) Művészet	2	»	680
Összesen	3068	»	46225

Kelt Székesfehérvár, 1934 december 31.

Marosi Arnold

muз. igazgató.

A Fejérmegyei és Székesfehérvári Muzeumegyesület zárószámadása 1934. évről.

A) Törzsvagyon.

Hadikölcsönkötvényekben: n. é. K. 18.000, Kényszerkölcsönkötvény: n. é. 250.000, Székesfehérvári és Fejérmegyei takarékpénztári részvény 3 db.

E törzsvagyonhoz hozzájárultak:

Fiáth István 1915-ben: P. 1 000,
Wertheim Pál 1918-ban: 1.233 48,
Egyesületi pénztár 1918-ban: 2.766 52,
Dr. Polgár Iván 1924-ben: 3 000,
Magdics István 1925-ben: 250.000,
Muzeumegyesület fenn-
tartási alapja: 1.0000

Wertheim Pál 1926-ban öt darab Székesfehérvári Takarékpénztári részvennyel. A részvények 1927-ben 50 P. felülfizetéssel kicseréltek két darab Székesfehérvári Takarékpénztári és Kereskedelmi Bank 25 pengő névértékű új részvennyel. 1928-ban 55 pengő felülfizetéssel a részvények száma háromra emelkedett.

Bevétel: Maradv. múltévi zárószámadás: 4042-01 P, Államsegély: 1300 P, Városi segély: 1200 P, Vármegyei segély: 5500 P, Tagdíjak: 1285 P, Adományok: 80 P, Belépődíjak: 186 62 P, Székesfehérvári Szemlére: 557 P, Se-

lejtes ezüstpénzek gladásából: 15-82 P, Kamatok 229-29 P. Összesen: 14395-74 P.

Az Egyesület vagyoni állása 268 000 K névértékű kölcsönkötvény, három darab Székesfehérvári, és Fejérmegyei Takarékpénztári részvény, egy darab 10 koronás arany, 7720-40 P-ös betétkönyv a Székesfehérvári és Fejérmegyei Takarékpénztárnál, pénztári maradványi 886 83 P.

Kiadás: Igazgatói tiszteletdíj: 800 P, Titkári tiszteletdíj: 300 P, Könyvtári kiegészítőnek: 200 P, Szolgafizetés: 910 P, Társadalmi biztosítás: 76 80 P, Örökös: 67 P, Biztosítás: 146-88 P, Gyűjtemények gyarapítása: 1.433 77 P, Gyűjtemények fenntartása: 120 64 P, Berendezés: 240-13 P, Épületfenntartás: 24 36 P, Világítás (67 82) Fűtés (330 72) Vízdíj (224): 622 54 P, Iroda (102 45) Posta (60-43): 162 88 P, Székesfehérvári Szemle: 513 38 P, Különfélék: 154-16 P, Pénztári költség a folyószámlán: 15-97 P, Egyenleg folyószámlán: 850 P, Egyenleg államsegély számlán: 10 P, Takarékpénztári betét: 7.720 40 P, Kézi pénztári maradvány; 26 83 P. Összesen: 14.395 74 P.

Az egyesület tisztikara és 1935. évi választmányja.

Elnök: gróf Széchényi Viktor főispán.

Alelnök: Dr. Havranek József alispán.
Dr. Csitáry G. Emil polgármester:

Ügyvez. alelnök: Dr. Kepes János korm. főtan., kir. közjegyző.

Muz. igazgató: Marosi Arnold korm. főtan., ciszt. r. reálgyimn. tanár.
Igazgató helyettes és titkár: Dormuth Árpád reálisk. tanár.

Titkár: Dr. Say Géza festőművész.

Ügyész: Dr. Szüts Gedeon várm. t. főügyész

Ellenőr: Ruff Béla bankigazgató

Választmány: Dr. Barth Rézső keresk.

isk. igazgató, Dr. Bezdek József reálisk. igazgató, Dr. Berzsenyi Zoltán egészségügyi. korm. főtan., korh. igazg. főorvos, Dr. Brunner István (Lovasberényi) körorvos, Csikós Andor korm. főtan., pénzt. vezérigazg., Jancsó Sándor Hadiárva int. igazg., Dr. Kaltenacker Viktor felsőházi tag, ügyvéd, Klöckner József könyvkereskedő, Karl József gyáros, Dr. Korniss Elemér árvaszéki ülnök, Magdics István pápai prototant, Marschall Rafael ciszt. r. reálgyimn. tanár, Márton Jakab ny. reálisk. tanár, Dr. Mészöly József egészségügyi korm. főtan. várm. t. főorvos,

Dr. Polgár Iván reálgimn. tanár, Rauscher Béla ny. Máv. felügyelő, Schmidl Ferenc ny. műszaki tanácsos, Streit Ferenc pápai prelátus, Dr. Tarján Pál Nemz. Bank igazgatója, vit. Dr. Szarka Géza leánygimn. tanár, Weichard Valdemár pénzügyi tan., Wertheim Pál magánzó. Számvizsgáló bizottság tagjai: Almássy János bankigazg., Manger Emil realisk. tan., Polczér Gyula bankigazg. — *Munkatársak*: Radeczky Dezső tanító, ornithologus, Majláti Lipót igazgató-tanító, lepkegyűjtő, Joachim Ferenc tanító, tb. muzeumőr, numizmata.

Választmányi ülések.

A június hó 5-én tartott választmányi ülésen Dr. Kepes János elnöklété alatt résztvett Dr. Csitáry G. Emil, Marosi Arnold, Dormuth Árpád, Csikós Andor, Jancsó Sándor, Dr. Mészöly József, Polczér Gyula, Dr. Polgár Iván, Schmidl Ferenc, Streit Ferenc, Wertheim Pál és Joachim József.

Új tagokul jelentkeztek: Wolf László földbirtokos (Inota-Szfvár); Dr. Kende István ügyvéd, Karl Tibor és Dr. Tarján Pál Nemz. Bank igazgatója.

A Muzeumok Orsz. Felügyelőisége elismerését fejezte ki az egyesület munkája felett és a falukutatásra, néprajz támogatására hívta fel a figyelmet.

Csitáry G. Emil polgármester, alelnök a a muzeumi és városi könyvtár egyesítése mellett szólalt fel, a kérdés azonban Dormuth Árpád felvilágosító szavai után nem aktuális.

A muzeum munkálatai folyamán jubileumi kiállítást diszgyűlést rendezett, kiadta a „Székesfehérvári Szemle“ 1935. évi I—II. részét. — Ásatásokat végzett Magyaralmáson, ahol a hallstatti kultúra nyomaira bukkantak. — Ezen gyűlés keretén belül történt a közgyűlés előkészítése, melynek dátumát máj. 25. illetve június 5-ében rögzítették meg.

Az okt. 5-én tartott őszi választmányi ülésen Dr. Kepes János elnöklété alatt jelen voltak; Marosi Arnold, Dormuth Árpád, Csikós Andor, Magdics István, Majláty Lipót, Márton Jakab, Dr. Polgár Iván, Radetzky Dezső, Rauscher Béla, Dr. Tarján Pál és Wertheim Pál.

Új tagokul vétettek fel: Dr. Balassa Brunó tanker. kir. főigazgató és Herczeg István.

Marosi Arnold ismertette a muzeum nyáron folytatott ásatásait. — Igar községben XI—XII. századi magyar sírokra akadtak. Az országot építő munka közben Székesfehérvár Szárázréten szintén középkori magyar temetőt tárt fel a muz. vezetősége. Csór község határában Dormuth Árpád egy őskori telep nyomaira bukkant, míg Csákberény melletti avar temetőt szel. keresztül egy iparvasút építkezése. — Ugyancsak Csór határában lévő Alsó-Merítő pusztához tartozó Sárrétről egy a magdalén korszakból származó csonszigony, harpuna, került elő a tőzeg alól, mely páratlan enemű hazai és külföldi leletek között.

Sokan fordultak utóbbi időben a muzeumhoz különböző mütárgyak megvételére vonatkozólag, de a választmány mindennemű vétel elől elzárkózott, míg az új épületrész nem adott át hivatásának.

Sajnálattal állapította meg a vezetőség, hogy a városban folyó építkezések ill. épületbontások alkalmával rendszeresen értesítik a muzeumot. Ezzel kapcsolatban szükségesnek látná az egyesület, hogy a város műszaki hivatala egy térképet fektetne fel, ahova minden építkezés alkalmával pontosan belerajzolnák a földben talált alapfalak nyomát és méretét. Ezáltal 20—30 év múlva többé-kevésbé tiszta képet nyernék a Belváros régi topographiájának.

A történeti Muzeum Steppe-kiállításán muzeumunk is részt vett, sajnos azonban sehoh sem történt a kiállítási útmutatóban erre említés.

A muzeum új épületrészének munkálatai júl. 8-án megkezdődtek és immár lassan tető alá kerül az egész rész.

Bevétel volt: Államsegélyből 800, Városi segélyből 240. Vármegyei segély 2500, Első Magy. Ált. Bizt. Társ. adománya 50 Pengő.

Az őszi szabadtanításra megtörténtek az előkészületek, ezzel az ülés az új anyag részbeni bemutatása után bezárult.

Női-, férfi szövetek

Selymek

Mosó áruk

Vászon- és asztalneműek

Harisnyák

Női- és leánykabátok

Szőnyegek, függönyök

DEÁK TESTVÉREK

áruházában

SZÉKESFEHÉRVÁR. KÁROLYKIRÁLYTÉR 2.

Alapítási év 1843-ban.

Ádám Károly budapesti kézimunka nagykereskedés
leakata.

BOLGÁR PÁL

szállítmányozó

A M Á V. szerződéses
szállítója. Költözködések
nyitott és zárt kocsikkal
helyben és vidékre fele-
lősség mellett.

Legolcsóbb

Legjobb

fűszer és
csemegeárúkbán

H É J J TESTVÉREK

Városháztér.

Kelengye
Vászon
férfi és női
fehérneműek a
legjobb minőség-
ben olcsón

FRÖSCHL

-NÉL

Barátok épülete.

WIENER IGNÁC és FIA

BŐR. ÉS CIPÉSZKELLÉKEK GYÁRI
LERAKATA

Cipő felsőrészek mér-
ték után is.

SZÉKESFEHÉRVÁR

Nagy Sándor utca.

TÓTH KÁROLY

FÉNYKÉPÉSZ MESTER MŰTERME

SZÉKESFEHÉRVÁR, BAZILIKA-TÉR 3.

TELEFON: 431.

Művészi
munkák
Nagyítások •
Pasztell
Aquarell stb.

Amatőr munkák
kidolgozása.
Szolid árak.
Aranyérmekkel
stb. kitüntetve.

Férfi Női divatcikkek

Gyermek és bábé áruk

Cipők, utazási, sport felszerelések

legolcsóbban

KNAZOVITZKY

divatáruházában.

**Turistáknak kirándulóknak és
cserkészeknek**

HUSKONZERV

SZARDINIA

SZALAMI

S A J T

legelőnyösebben

SZIGETHY TESTVÉREK -NÉL

SZÉKESFEHÉRVÁR

KOSSUTH-UTCA.

K a r l
Kajofi
R u m

ALAPÍTÁSI ÉV 1855.

SZÉKESFEHÉRVÁRI
ÉS FEJÉRMEGYEI
TAKARÉKPÉNZTÁR

KÖZPONT:
NÁDOR-U. 17. TELEFON 43.

FIÓKOK:
ADONY, SÁRBOGÁRD.
SAFE - DEPOSIT.

FOGLALKOZIK A BANKÜZLET MIN-
DEN ÁGÁVAL.